C. O. TÜTENGİL
AĞRI DAĞINDAKİ HOROZ
ÇAN YAYINLARI

AĞRI DAĞINDAKİ HOROZ

(Derlemeler)

•

CAVIT ORHAN TÜTENGİL

Çan Yayınları

ÇAN YAYINLARI

48

AĞRI DAĞINDAKİ HOROZ

(Derlemeler)

CAVİT ORHAN TÜTENGİL

Bu kitap İstanbul'da Gün Basımevinde
Nisan 1968'de basılmıştır.

AĞRI DAĞINDAKİ HOROZ

(Derlemeler)

*

CAVİT ORHAN TÜTENGİL

ÇAN YAYINLARI

İKİ SÖZ

Elinizdeki kitap 1955 1962 yıllarında «Dünya» ve «Vatan» gazetelerinde, 1965'ten bu yana da «Yeni Ufuklar»da yayınlanan yazılarımdan bir derlemedir. Üç bölümde topladığım yazılar kendi aralarında yayın tarihine göre sıralanmış, her yazının sonunda yayın yeri ve tarihi belirtilmiştir.

Kitabın adını da, bölüm başlıkları gibi, yazılarımdan aldım. Küçük kelime düzeltmeleri dışında bir değişiklik de yapmadım. Derleme sırasında gözettiğim ölçü, ortak yaşantımıza değinen yazılara öncelik vermek oldu. Bu arada, yazılardan çoğunu yeniden yazmayı gerektiren bir ortam içinde bulunduğumuzu hayretle gördüm. Umarım ki bu sözlerimi, yaptığım derlemeye gerekçe olsun diye öne sürmediğime, siz de katılacaksınız.

«Ağrı Dağındaki Horoz» okuyucularıma gereksiz bir derleme gibi görünmezse bunun sevinci bana yeter.

İçlevent, Nisan 1968 *Cavit Orhan Tütengil*

I

YOLUN YARISI

YOLUN YARISI

Umulmadık bir günde şair Cahit Sıtkı Tarancı'nın Viyana'dan ölüm haberi geldi. Sanatseverlerde bir umut, Tarancı'nın iyileşebileceği umudu bu yurt dışı yolculukla biraz daha kuvvetlenmişti. Hastalığına yakın ilgi gösterenlerin aklı ne derse desin, gönülleri her çareden ve tedbirden ferahlık duymaktaydı. Gelgelelim Viyananın güzü, herhalde bizim ülkenin kışı gibidir, onu başka bir yanından vurarak alıp götürdü.

Cahit Sıtkı 45 yaşında ölmüş oluyor. Kendi ölçüsüyle, yarı yoldan on yıl ilerde. Sait Faik Abasıyanık'ın, hele Orhan Veli Kanık'm ölümü gözönünde tutulursa bu ölüm pek de erken sayılmıyabilir. Benzerlikleri yalnız vakitsiz ölümlerinden gelmiyen bu üçlü kümeden Cahit Sıtkı evli idi. Geride çocuk bırakmadı ise de üç şiir kitabı bıraktı: Ömrümde Sükût, Otuz Beş Yaş, Düşten Güzel. Belki de söyliyeceklerinden ço-

ğunu söylemiş bulunuyordu, diyenler olacak. Böyle avuntuların yanı sıra, ölümü, gene de kendisini aşan, daha önce ölen sanatçı arkadaşları ile birlikte düşünülünce bir mesele halini alan ölümlerden oluyor.

1942 yılından, şair Rüştü Onur'un ölümünden bu yana, Tarancı'nın ölümüne kadar yolun yarısının çok önünde, yakınında, biraz ötesinde olmak üzere hayata gözlerini yumanlardan altısı, iki ayrı küme içinde ve iki ayrı görünüş altında düşündürücü olmaktadırlar.

İlk kümede, sıra ile, 1942, 1944, 1946 yıllarında, birbiri ardısıra ölen üç arkadaş yer alıyor: Rüştü Onur, Kemal Uluser, Muzaffer Tayyip Uslu.

İlkinden dergi sayfalarında şiirler, ikincisinden aynı şekilde denemelerle basılı bir oyun, üçüncüsünden «Şimdilik» adlı küçük bir şiir kitabı ile dergilerde, gazetelerde şiirler ve makaleler kaldı. Rüştü Onur ve Muzaffer Tayyip öldüklerinde 24 yaşında idiler. Böyle olduğu halde hatırda kalan şiirleri, sevgi ile anılan bir adları var. Eksik olmasın, Necati Cumalı bir kitabında Muzaffer Tayyip'in şiirlerini ve bazı yazılarını, onun için yazılanlara katarak yayımladı. Yakınlarda Salâhı Birsel'in Rüştü Onur için hazırladığı kitabın da çıkması beklenir. Kemal Uluser'e gelince, hayatının en rahat uykusunu Merkezefendi'de uyuya dursun, Nurullah Ataç'ın şu cümleleriyle edebiyat ta-

rihimizde anılmaya adaydır: «Kemal Uluser, benim yıllardan sonra, belki de durup kalmak üzere vardığım yerden başlamıştı. Ona beni hemen aşacak, benim elimden gelmiyeni başarabilecek bir genç diye bakıyordum.»

Yalnız kaderleri ile değil, çevreleri, istidatları, tanışıklıkları bakımından da «arkadaş» olan genç ölüler, suçu kendilerinde olmıyan çeşitli ihmallerin, fakirliğin, yardımsızlığın kurbanı olarak göçüp gittiler. 1 Nisan 1945'te yayımlanan bir yazımda (İŞ, S. 43-44, s. 45) sözü «Kemal Uluser'leri kurtaralım» feryadı ile bitirmiştim ama, benden başka duyan olduğunu sanmam.

İkinci kümedekiler, 1950, 1954, 1956 yıllarında aramızdan ayrılan Orhan Veli, Sait Faik ve Cahit Sıtkı. İlk kümedekilerin erken ölümündeki dış ihmallerin, çaresizliklerin yerini, burada kendilerine kayıtsızlık, sefahat, sanat adamı yaşayışını aklın gözcülüğü dışında, gönlünce yaşamak biçimindeki anlayış alıyor. Böylece, yarı yolda kalışlarının sebebini, dış etkilere bağlamak için kendimizi ne kadar zorlasak da gerçek bir başka biçimde karşımıza çıkıyor. Asıl üzücü olan, erken erken ölerek hayatı geride bırakanlar değil, yaşayışları ile Orhan Veli'lere özenti duyanlar. Edebiyatımızın meselelerinden biri de bence bu.

Bu satırları, Cahit Sıtkı'nın ölümü sebebiyle yakın tanışları arasında yapılan bir so-

ruşturmaya «meyhaneci»nin de katılması üzerine yazdım. İnsanın meyhaneci dostları da olabilir elbette. Onlar da işbölümü çerçevesinde bir hizmet görüyorlar. Fakat her şairin, sanat adamının ölümünde, ona en yakın kişiler arasında hemen bir meyhaneci bulup soru yağmuruna tutmak bana biraz acı göründü. Bu gidişle, edebiyat tarihçilerimizin kaynakları arasına meyhanecileri katmanın bir zaruret halini almasından korkulur.

Edebiyat ve içki, özellikle şairlik ve sarhoşluk Selâhattin Batu'nun aynı adı taşıyan bir yazısında edebiyatımızın bir meselesi olarak ele alınmış. Varlık dergisinin 426. sayısındaki yazısında olaya parmak basan yazar, bugünkü durumun sebeplerini sıraladıktan sonra çareyi iki noktada buluyor: Ülküsüzlükle savaşmak. Kültüre, büyük sanata yönelmek. Buna sanat adamının sorumluluğunu da katarsanız derdin çaresini ortaya koymuş olursunuz. Yanlış anlayışlar, olgun eserlerini beklediğimiz kişileri yolun yarısına varmadan alıp götürürse bundan kaybedecekler yalnız ölenler değil, umutla onlara bağlanan sağlar da olacaktır.

1 Kasım 1956 (D)

DİL DÂVASININ DAYANAKLARI

Türk dilinin kendini bulma çabası oldukça eskidir, çok uzaklara gider. Zaman içindeki bu uzun çabada atılan kesin ve başarılı adım Cumhuriyet çağındakidir. 19. yüzyılın ikinci yarısından bu yana, dil konusundaki çeşitli akımlar birbiriyle savaştı durdu. Bu savaş artık sona erdi mi? Elbette hayır. Bugün de, dünkü kadar derin olmasa da görüş ayrılıkları var. Fakat, günümüzü dün'lerden ayıran şu önemli fark da birlikte: Türkçenin kendini bulması, özleşip arınması, düşüncelerimizi anlatmaya gücü yeteceği artık yalın bir iddia değil, çağdaş sanat ve fikir eserlerinde kendini gösteren, kabul ettiren başarılı bir davranıştır. Bu davranışın daha da gelişip yayılarak, engelleri aşarak amacına varacagına umutla bakabiliriz.

Türkçenin gelişmesinde ona karşı koyanların da payı var. En azından, dil dâvasını canlı, devrime inananları uyanık ve bilinçli tutmak

gibi bir ödev görüyorlar. Onlar yanlış bir yol üzerinde direndikçe dil dâvasına kendiliğinden ilgi duyanların sayısı artıyor. Böylece, dil işinin iki ayrı görüş açısından ele alınması, doğruyu, sağduyunun bulunduğu yanı, yaşama gücü taşıyan görüşün hangisi olduğunu açıklıkla ortaya çıkarmaktadır.

Tartışmalar içinde, hiç olmazsa amaçlar bakımından olsun bir görüş birliğine varılabilir gibi geliyor insana. Mesele, bir bakıma o kadar açık, o kadar sağduyuya bağlı ki başka türlüsünü savunmak güç. Fakat bu bir hayal. Fikirler önceden verilmiş bir takım yargılara dayandırıldıkça, gerçekler işimize yaradığı biçimde anlaşıldıkça bu konuda da daha çok tartışılır. Önce de söylediğim gibi böyle tartışmalardan dil ancak fayda görür. Çünkü yönünü bulmuş, hızını almış, kendi akışında bulunan dil dâvası aydınların ve halkın desteğine kavuşmuştur.

Türk devrimi dil dâvasını dünya görüşümüzü açıklayan başlıca toplumsal meselelerimizden biri haline getirmiştir. Mesele yakından ele alınırsa görülür ki dil dâvası millileşme dâvasıdır. Dilin yayılması ve gelişmesi, ürünleri dikkatle incelenmekte, dil hazinesi kitaptan ve halkın konuştuğu çevrelerden adeta devşirilmektedir. Dile, Türkiye'de millet bütünlüğünün harcı gözüyle bakılmaktadır. Türkçeye, millî değerlerimizden biri olarak şimdiye değin ihmal edilen yeri verilmektedir. Bu anlayış, dil dâva-

sını Türkçe'nin bağımsızlığı dâvasına bağlamaktadır. Doğudan ve Batıdan gelen zararlı etkilerle savaş bu bağımsızlık anlayışının bir sonucudur. Önce, dilimizdeki yabancı dil kurallarına karşı açılan savaş daha sonra yabancı kelimelere de yöneltilmiş, kendine yeten bağımsız bir Türkçeye varılınağa savaşılmıştır. Türkiyenin siyasî ve iktisadî bağımsızlığı kadar, Türkçenin bağımsızlığını da baş üstünde tutmak dil dâvasının dayanaklarından biri olmuştur.

Bugün dilimizin bağımsızlığı kendi egemenlik alanındaki dış etkileri ortadan kaldırmaktan, temizlemekten öteye geçiyor. Yeni kavramları yeni kelimelerle karşılamak için Türkçe köklerden Türkçenin kurallarına uygun yeni kelimeler üretmek olgunluğuna varıyor.

Dil dâvası kültür dâvamızdır. Soylu fikir ve sanat çalışmalarının dil içinde, dil ile birlikte olgunluk kazanacağına inanıyoruz. Dil endişesi taşımaksızın, fikri dile getiren kelimeleri seçmeksizin iyi anlaşılır, dayanıklı eserlere varılamıyacağı artık anlaşılmış bulunuyor. İşimiz gücümüz ne olursa olsun Türkçenin gelişmesine çeşitli yollardan yardım etmek, dili sevmek, dile ilgi göstermek aydınların boynuna borç olmuştur. Türkçeyi, her türlü duygu ve düşünceyi, bütün ayrıntıları ile, ifade eden bir kültür aleti haline getirmek zorundayız.

Dil dâvasının dayanaklarından biri de halkçılıktır. Bilim dallarının özel terimleri bir

yana, günlük konuşma ve yazı dili, radyodan gazetedeki habere kadar, halkın kolaylıkla anladığı bir dille olmalıdır. Dil, toplum içinde bir ayrılık öğesi değil, bir yaklaştırma ve kaynaştırma öğesidir. Bunun yolu, halkın konuşmasını değerlendirmek, bugüne değin canlı olarak sakladığı kelimelere yaygınlık kazandırmaktır.

Görülüyor ki dil dâvası, düşünce dünyamızı her yanından kuşatan bir genişliktedir. Bu genişliğin gerektirdiği şekilde çalışmak kültürümüzün gelişip açılmasını isteyen her aydına düşüyor. Dilcilerin yanı sıra yazarlar ve şairler, felsefeciler, tarihçiler, sosyoloji mensupları, matematikçiler, folklorcular, mühendisler, dil üzerine eğilmelidirler. Türk Dil Kurumunun kuruluşunun 25. yılında, 8. Dil Kurultayının toplantığı bugünlerde dil dâvasının bütün yönleri ile kavranması başlıbaşına bir kazanç olacaktır. Dil işi, yabancı kelimelere yeni karşılık aramaktan çok ötede, Türk kültürünü kalkındırma işidir.

Bu kadar önemli bir dâvada her aydın, her öğretmen ödevini yapıyor mu? Herbirimiz, evimizin önünü olsun süpürebiliyor muyuz? O günlerin özlemini çekiyoruz. Hazır fikirlerle düşünme, alışkanlıkla tembellik arası bir gevşeklik, işi politika meselesi yapma hastalığımız yenilmedikçe bu özlem sürüp gidecek.

2 Temmuz 1957 (D)

NURULLAH ATAÇ'I ANLAMAK

Ataç üzerine yazı yazmak bana her zaman güç görünmüştür. Bunun bir fikir ustasına duyduğum saygıdan mı, yoksa edebiyatı bir ucundan tutabilen «bencileyin» bir yazarın buna hakkı olmadığını sanmamdan mı ileri geldiğini iyice kestiremiyorum. Gerçek şudur ki, sağlığında olduğu kadar ölümünden sonra da elim kaleme uzandıkça bir güçsüzlüğün, haddini bilmemek korkusunun beni sardığını duymuşumdur.

Ataç'ın «Sözden Söze» adlı kitabı çıktıktan sonra Varlık dergisinde yayınladığım (1 Ocak, 1953, S. 390. s. 22) «İkili Düşünce», iç dünyamda kurduğum engelleri nasılsa aşan ilk ve son yazı olmuştur. Oysaki, Nurullah Ataç'm ilgiyle izlediğim yazıları, çevirileri ve kitapları beni çok zaman uyarıcı düşüncelere, aklın ışıklı yoluna, kendi kendimle cenkleşmeğe götürerek,

buruk da olsa açıklamakta bir çeşit ferahlık duyacağım yankılar uyandırıyordu.

«Çağdaşlarımızdan biri, Nurullah Ataç, konularını işlerken sadece düşüncesini ortaya koymakla kalmıyor. Düşüncesinin yolunu, gelişmesini, karşılaştığı engelleri aşmanın çabasını da ortaya koyuyor. Okudukça anlıyoruz ki yazar, bizimle birlikte düşünmekte, aklımızdan geçebilecek ihtimalleri de söz konusu etmektedir.

Yazının sonuna varınca yazarın ne dediğini, kanısının ne olduğunu kendimizce kesin olarak söyleyemediğimiz zamanlar, çok şükür ki, az değildir. Bunun şu iyiliği var ki, son «.» ya varınca yazı sona ermiyor. Bu sefer de içimizde uyandırılan kuşkular bizi kendimizle hesaplaşmağa, doğruluğunu şüphesiz kabul ettiğimiz, okulda bize öyle öğretilmiş olduğu için doğru sayıp geçtiğimiz gerçekler üzerinde yeniden düşünmeğe götürüyor. İtiraf etmeli ki, bu işi yapmak kolay olmuyor. Bazan bam telimize basılmışcasına, kızıp köpürdüğümüz oluyor. Yazar bu halimizi görse kim bilir ne kadar sevinirdi, diyerek kendimize çeki düzen veriyoruz...

Dalgalar yatışıp durulunca hür aklın, kendini alışılmış düşüncelerin, niçin ve neden olduğu araştırılmadan varılmış kanıların kösteğinden kurtulmuş aklın parıltısı gözümüzü alıyor. Önümüzde yeni bir ufuk açılmış gibidir. Yeni

değerler ölçüsü ile karşı karşıyayız. Yüzden bakınca bir ihtiyarın çekişmeleri, huysuzluğu gibi görünen fikir çatışmaları, homurtulu söyleşiler, derinine inilince aklın kendi kendisiyle yaptığı savaş oluyor. Bu savaşın hoşa giden yönlerinden biri de yarına dönük olmasıdır, elindeki ölçünün dar bir çevre ölçüsü olmayıp dünya ölçüsü ile ayarlanma yolunda bulunmasıdır.»

Bu uzun aktarmayı bir «çıkış»tan kuvvet almak için olduğu kadar, Ataç'ı, sağlığında okuyup düşündüklerini «Ulus» ta çıkan bir yazısında belirttiği satırlarla anmak istediğimden yaptım. Bir derginin yaprakları arasında unutulup giden bu satırları hatırlayanlar çıkarsa benim için ne mutluluk.

Edebiyatımızın yoksulluğu nereden geliyor? sorusu üzerinde düşünürken «Nurullah Ataç'ı anlayabilsek, mesele yarıdan fazla çözülmüş olacak» demiştim. Beğenileri, öfkeleri tedirginlikleri ile birlikte yalın edebiyat, özgür düşünce, bir kültür aleti olarak Türkçe ve batılı yaşayış özlemi, Nurullah Ataç'ta ulaştığı terkiple sadece büyük bir denemeciyi yaratmakla kalmıyor, bir düşünürü, edebiyat ve fikir ustasını da ortaya koyuyor. Kısa sayılacak bir ömre sığan hayatının her çeşit fikir ürünlerini ve davranışlarını bir bütün halinde ele alanlar, ayrıntıları bir yana bırakıp ana çizgiler üzerinde düşünenler, edebiyat ve fikir dünyamıza getirdikleri gelecek yıllarla daha da iyi seçilecek

bir «usta» nın çağdaşı olmağa neler borçlu bulunduklarını anlayacaklardır. Bana öyle geliyor ki, genç kuşaktan olanlar için Nurullah Ataç'ı anlamak, biraz da kendisi üzerinde düşünmek demeğe varır. Çünkü, kabul edelim ya da karşı koyalım, farkında olalım ya da olmayalım, yeni edebiyatın dokusunda, özellikle şiir anlayışında ve dünya görüşünde Nurullah Ataç'tan gelen bir hava vardır.

18 Mayıs 1959 (V)

İMZALI KİTAP ÜZERİNE

Türk Edebiyatçılar Birliği tarafından düzenlenen 1. kitap sergisi insanı bu konu üzerinde düşünmeğe götürüyor. Sergilenen kitaplardan hiç biri basımevinden yeni çıkmış değildi. Üstelik, bir çok kitapların üzerine iliştirilen yazıların da belirttiği gibi «tükenmiş»ler, «yeni başımı hazırlanıyor» lar vardı. Büyük çoğunluğunu Ankara Caddesine kadar uzanmadan hemen oracıkta, Şehir Galerisinden biraz daha yukarıdaki Kitapsarayında bulabileceği eserler için okuyucunun gösterdiği yakın ilgi tek bir sebebe bağlanabilirdi: Dilediği kitabı, yazarına imzalatarak alabilmek.

Demek oluyor ki, daha önce yayınlanmış olsa da, yazarının imzasını taşıyan bir kitabı satın almayı isteyenler vardır.

Sevdiği bir yazarı tanımak, satın aldığı kitabı üzerinde onun el yazısını ve imzasını da görmek bir edebiyat okuyucusu için memnun-

luk vericidir. Tanımak derken, sadece dış görünüşü, ayak üstü konuşulan bir kaç cümleyi söylemek istedim. Bu kadarının bile pek az okuyucu ile yazar arasında kurulabildiğini görmekteyiz. Öyle sanıyorum ki, Sait Faik - Orhan Veli - Cahit Sıtkı... gibi erken yitirdiklerimizin kitapları önünde çoğumuz, imzalı bir kitap sergisinin onların hayatlarında düzenlenmemiş olmasının eksikliğini çok yakından duymuş olduk. İmzalı bir «Otuz Beş Yaş»ın, «Vazgeçemediğim»in, «Semaver»in, «Karalama Defteri»nin ve daha nicelerinin kitaplığımızda ayrı bir yeri olacağına şüphe yoktur.

Karşısında heyecan duyduğum ilk imzalı kitaba bağlı anı beni lise yıllarına götürür. Bir gazetenin açtığı yarışmayı kazanan arkadaşım Naim Bircan'a yollanan imzalı «Eski Saat»ı hatırlarım. Falih Rıfkı Atay'ın imzaladığı kitap gözümüzde çok üstün bir değer kazanmıştı. Fen şubesinde yolumuz ayrılan, Teknik Üniversiteyi bitiren arkadaşımın kitaplığında o «Eski Saat» hâlâ baş köşede duruyor olmalıdır.

Sonradan Sahaflar Çarşısını, eski kitapların alınıp satıldığı kitapçı dükkânlarını tanıdım. B'lerin C'ler için övgü cümleleri ile imzaladığı kitaplar benim de elimden geçti. Şimdi elimin altında bulunanlardan bir kaç imza, bir iki cümle aktarsam B'ler ve C'ler kadar sizin de hayretler içerisinde kalacağınızı sanırım. Belki de bu hayreti, siz de, Sahaflar Çarşısını uğrak

yeri yapan kitap severler gibi geride bırakmış olmalısınız. İlk kitabınız çıktığı zaman imzalamaktan çekinmiş, bir gün imzalı kitabınızla bir satış peykesinde karşılaşmışcasına irkilmiş olabilirsiniz. Dahası var: satın aldığınız eski bir kitabın ilk sayfasının üst köşesindeki yırtığın ne demeye geldiğini artık biliyorsunuzdur.

Gene de imzalı kitaba karşı değilim. Hele kitap satışında yeri olan «imza» için saygı duyuyorum. Okumak ve okutmak baş meselemiz olarak kaldıkça bu yöndeki her adımı selâmlamamız gerek. Türk Edebiyatçılar Birliğinin düzenlediği gibi toplu bir biçimde kitap sergileri yanında, büyük kitap evlerinin ve yayınevlerinin yeni kitaplar çıkarırken de imza imkânını gerçekleştirmesi yerinde bir hareket olur. İmzalı kitabı yalnız hazır bulunanlara değil,posta masrafına katlanan uzaktaki okuyuculara da sunmak çareleri üzerinde durulmalıdır. P.T.T. nin ilk gün damgası bu konudaki hayallerimize sınır çizebilecek özelliktedir.

Geçen haftalardaki bir Amerika haberi Altemur Kılıç'ın İngilizce olarak basılan «Türkiye ve Dünya» adı kitabı için Washington'un büyük kitapçılarından Bader'in imza imkânı sağladığını iletiyordu. Gösterilen sebep ise, adı geçen kitaba karşı diplomatik çevrelerde uyanan ilginin halka da yayılmakta oluşunun kitapçı tarafından sezilmesi idi. Görülüyor ki, aydın düşünceli kitapçılarımızın da yazarlarla

işbirliği ederek kültür pazarını canlandırması gerekiyor. Türk Edebiyatçılar Birliğinin 1. kitap sergisi, bu derneğin yöneticileri kadar genç fikirli yayınevlerinin ve kitapçıların da umutlarını, iyimserliklerini çoğaltmış olmalıdır. Önümüzdeki aylarda bu iyimserliğin örneklerini görmekle sevineceğiz.Bugünkü Türkiye'de her iyi harekete destek olacak bir okuyucu kütlesinin bulunduğu inancına sizlerin de katıldığını bilmek isterdim.

21 Temmuz 1959 (V)

EFENDİLİK SAVAŞI UĞRUNA

Beylik, ağalık varlıkla,efendilik okumakla. Bunu böyle bildiği içindir ki yayladaki kapı komşumuz Gedik Nene bana «efendi» diye ünler. Çocuklarım için en büyük dileği onların da okuyarak «efendi» olmalarıdır. Fakir Baykurt'un yeni kitabına verdiği ad, bu düşüncenin Anadolu'daki yaygınlığını ve ortaklaşalığını bir kez daha ortaya koymaktadır.

Son ayların olaylarına adı karışan bazı dergilerle yerleri değiştirilen öğretmenleri bu savaşta ödev alanlar arasında saymak yanlış olmayacaktır. Çünkü hepsinin dileği yurttaşlarımızın büyük çoğunluğunu okur yazar görmek, insan hak ve hürriyetlerinden faydalanmalarını sağlamaktır. Bu uğurda emek verenlerle uğraşıldığına inanmak güçtür. Aydın olarak, ödevini bilen öğretmen olarak, Türkiye'nin öğretim ve eğitim işlerini köyde olsun, kentte olsun en iyi biçimde yürütmesi baş ödevi bulu-

nan Millî Eğitim Bakanlığı olarak, bu savaşta omuz omuza bulunmak insana doğal görünür. Neyliyelim ki, durum, böyle olmaktan uzaktır. Özellikle köyde eğitim işlerine bir başka açıdan, yani Köy Enstitüsü açısından bakanlar başka yurt köşelerine gönderilmekte, yazdıkları soruşturma konusu olmaktadır. «Doğru söyleyeni dokuz köyden koğarlar» atasözünü köy öğretmenleri ile ilgili son yer değiştirmeler karşısında hatırlamak bile üzücü olmuyor mu?

Olaylara bazı dergi adları da karıştı, demiştim. Ankara'da yayınlanan «Köy ve Eğitim» ile «Bekçi», İsparta'da çıkan «Demet», İzmir'in «Gayret»i, ilk sayısı daha geçenlerde çıkan Antalya'nın «Kırkgöz»ü bunlar arasında. Zaten, yeri değiştirilenler de bu dergilerde yazı yazanlarla bu dergilerin yöneticileri. Efendilik savaşını düzenli bir biçimde yürütmekle ödevli olan Bakanlık, âdeta şunu demeye getiriyor son tutumuyla: «Sizin işiniz okulun dört duvarı arasında. Yurdun eğitim dâvalarıyla uğraşmayın. Hele, düşündüklerinizi yazmaktan, geçmişin bir eğitim kurumuna özlem duymaktan sakının.»

Peki, öyle olsun. Fakat bu tutum okulsuz ve öğretmensiz yurt köşelerine ne sağlayacak, derde nasıl bir derman getirecek? Türkiye dışında bize şeref veren bir eğitim anlayışı olarak yaşayan bir kurumu yurt içinde yasaklamakla elimize ne geçeceğini bilemiyorum. Bir

yurdun ihtiyaçları ve koşulları o yurdun eğitim kurumlarına biçim verir. Gerçek ihtiyaçlardan doğan eğitim görüşleri de, ihtiyaçlarla birlikte sürüp gider. Sıtmanın en etkili ilâcı kininse, sıtma ile karşılaşılan her yerde kininin akla gelmesi kadar olağan ne vardır?

Bizim «Olmak ya da olmamak» meselemiz kütle eğitimine gelip dayanıyor. Atbaşı gidebilen ilköğretim ve halkeğitimi çalışmalarını, öğretim nimetinin kapılarını halk çocuklarına cömertçe açarak tamamlamak. Atatürkün ünlü deyişini bir amaç olmaktan çıkarıp bir hakikat haline getirmek. Bunun için köylü aydınların da sayısını çoğaltıcı bir doğrultuda ilerlemek. Tanzimattan bu yana bütün çabalamalarımız Kurtuluş Savaşımızı Efendilik Savaşı ile sürdürememekten ileri geliyor. Bu savaşı alın akı ile vermeden kurtuluşumuz tamamlanamaz.

10 Eylül 1959 (V)

«T.C.»NİN ALTINDAKİ «TUĞRA»LAR

Eserlerin ve yapıların eski haline getirilerek onarılınası demek olan «restauration», son yıllardaki uygulanması ile tarih anlayışımızdaki bir değişikliğe tanıklık etmektedir. Dolmabahçe Sarayının restorasyonundan sözedilen resimli bir gazete haberinden öğrendiğimize göre Sarayın anakapısındaki «T. C.» rümuzu kaldırılarak, üstü kapatılmış olan «Tuğrayı Hümayun» meydana çıkarılmıştır. Osmanlı İmparatorluğundan Türkiye Cumhuriyetine geçen bütün büyük devlet yapılarında bugün karşımıza çıkan «T.C.» rümuzu, her zaman kapatılan tuğralar üzerine konulmamış, bazan da bir sanat değeri taşıyan bu zaman işaretleri tahrip edilmiştir.

Halk diline «tura» şeklinde maledilmiş olan «tuğra» kelimesi için «Türkçe Sözlük»ün verdiği karşılık şudur: «...zamanın padişahının adı iç içe bir yazı ile yazılı bulunan simge». Bu kar-

şılıkta geçen simge kelimesinin «remiz» anlamına geldiği görülmektedir. Her padişahın zamanında yapılan devlet binalarına ve saraylara, paralara olduğu gibi «tura»lar konulmuştur. Devletin mutlak hâkimi olan padişahın adının Devletin adından önce gelmesi ise o zamanların telâkkisine uygundur. Devletin her şeyin üstünde olduğu anlayışı Cumhuriyetin bize getirdiği bir düşünce olmuştu. Bunun içindir ki Atatürk'ün turası olmayan ilk devlet başkanımız olduğu görülür.

Bütün yeni rejimlerin kendilerinden önceki rejimlere ait sembolleri ortadan kaldırdıkları bir vakıadır. İş bu kadarla da kalmayarak tarihin yeniden yorumlandığı, sübjektif unsurların işe karıştırıldığı da her yerde rastlanan bir tutumdur. Fakat ,tarih olaylarının içinde gelip geçtiği «zaman» kesintisiz olarak devam eder. Onda duraklamalar, kopmalar, atlamalar yoktur. Bunun içindir ki ne kadar köklü ayrılıklarla bir milletin hayatında yeni bir devir açılsa ve eskiden kopulmak istense gene de zamanın bütünlüğü ortaya çıkmakta gecikmez. İnsanların hayatı gibi milletlerin hayatı da tatlı acı, öğünç veya utanç veren olaylarla dolu olabilir. Ne türlü ölçülerle olursa olsun hoşumuza gitmeyen sayfaları koparıp atmak elimizde değildir. Çünkü kişiliğimizin başka yönlerinde, hayatımızda bulunmasını iyi karşılamadığımız ve ihmal etmeye çalıştığımız olayların izleri daima

bulunacaktır. Bu benzetme fertler için olduğu kadar milletler için de doğrudur.

Cumhuriyetin ilk yıllarında rastladığımız tarih görüşünün ve tutumun, günün koşulları içinde normal sayılsa da, aradan bunca yıl geçtikten sonra savunulması doğru mudur? İlk okullardan başlayan bir «padişahlar» edebiyatımız var. Öte yandan Yıldırımları, Fatihleri ve Kanunî'leri, çelişmeye düşmeyi göze alarak, değerlendirmekten de geri kalmıyoruz. Bana öyle geliyor ki, hepimizin söz birliği etmişçesine şikâyet ettiğimiz aşağılık duygusu, biraz da mazimize karşı giriştiğimiz suçlamalardan ve genellemeden doğuyor. Kusurlar için kullandığımız ölçülerle meziyetler için kullandıklarımız arasında büyük farklar var. Halbuki tarihi bir bütün olarak ele almak, objektif hareket etmek suretiyle yalnız «dün»e karşı haksever olmakla kalmaz, gerçeklere dayanan «bugün»e de değerini vermiş oluruz.

Tarihi, birbirini takip eden çağların kuşattığı bir bütün olarak ele almakla maziperest, düne dönük olmak ayrı şeylerdir. Galiba bunları karıştıra geldiğimiz içindir ki tarihten sözedilen her yerde geçmişe özlem ortaya çıkıyor. Bunun sonucu da geçmiş ile övünmek oluyor. Yeri gelince geçmişle övünmek de elbette hakkımızdır. Fakat bugünden yarına uzanan her günü atalet içinde geçirip, yeni yaratmalar ve aramalar yerine her günü «geçmişte bugün»ler-

le doldurmak bize ne kazandırır? «Yapmazsak tarihimizle, yaparsak halimizle övünür»müşüz. Böyle bir anlayışın hamamda türkü söylemekten ne farkı vardır!

Bütüncü tarih görüşü kültür eserleri bakımından da bir meseleye ilgimizi çekiyor. Bu mesele «Dün-Bugün Yayınevi» tarafından şu şekilde ifade edilmektedir: (Çok çeşitli sebeplerle kendi kültürümüzü ihmâl etmek, kendi kendimizi gerilere itip de başkalarını öne çekmek henüz pençesinden kurtulamadığımız en kötü ve en korkunç alışkanlığımızdır. Bunun içindir ki onu, titizlikle değerlendirebilmek şöyle dursun, gereği gibi tanıdığımızı söylemek bile güçtür.

Bu güçlüğün Lâtin harflerini kabulümüzden sonra arttığına, Arap harfleriyle yazılmış kültür eserlerimizin gittikçe koyulaşan bir karanlığa gömüldüğüne, yeni nesillerle eski nesiller arasındaki kültür bağlantısının günden güne bu yüzden gevşediğine inananlar olmuştur. Fakat böyle bir düşünüş, ancak hâdiseye pek dışından ve tek yönden bakmış olmaktan doğabilir. Her şeyden önce şunu söylemek lâzımdır ki, bir Orta Çağ medeniyetinden hızla silkinip çağdaş medeniyete ulaşabilmek için, Lâtin harflerinin kabulü bir zaruretti.. Bu itibarla, 1928'den bu yana şâyet yeni nesillerle eski nesiller, hâl ile geçmiş arasındaki bağlar çok gevşemiş bir durumda ise, bunun sorumluluğu-

nu Lâtin harflerinin kabulüne değil, kabulden sonra, Arap harfli kültür hazinemizi yeni yazıya aktarmak hususunda gösterdiğimiz büyük ihmâle yüklemek icap eder).

«Dünü bugüne bağlamak gayesiyle» kurulduğu söylenen yayınevi, hazırladığı Külliyat Serisi ile dünün değerlerini bugüne intikal ettirmek amacını güdüyor. Şimdiye kadar Namık Kemal, Şinasi ve Nâbizade Nâzım'dan 8 kitap, açıklamalar ve notlarla yayınlanmış bulunmaktadır.

Eski edebiyatımızı ve fikir eserlerini yeni kuşaklara tanıtmakla millî kültürle temas sağlanmış olacak mıdır? Soruya cevap verebilmek için eski edebiyatımızın ne kadarının ve hangi bölümü ile «millî kültür» içinde bulunduğunun tespiti gerekir. Estetik biçim kadar temel düşünceler ve dünya görüşünün de bugünkü okuyucu için sözkonusu olacağı hesaba katılmalıdır. Yeni yaratmalarda bir örnek olmaktan çok gelişme çizgisindeki bir basamak sayılması gereken eserler, dün'ü ve edebiyat tarihimizin kişilerini doğrudan doğruya tanımak imkânını hazırlamakla görevlerini tamamlayacaklardır. Yeni bir değerlendirme ve terkibe varmak da eski eserlerin yeni okuyucularının işi olacaktır. Bu ameliyenin imkânlarını hazırladığı için «Külliyat» biçiminde yayınlar yapılmasını ilgiyle karşılamaktayız.

Yaşadığımız hayatın ve günlerin gerisinde

uzun bir tarih yatmaktadır. Tarihe malolmuş olayları ve insanları gerçek yüzü ile tanımak, dün'ümüzü değerlendirmek suretiyle kendimizi de değerlendirebiliriz. Tarih sevgisinden anladığımız budur.

24 Mayıs 1961 (D)

KARAMAN'DAKİ TÖREN VE TÜRKÇEMİZ

Son yıllarda Anadolu şehir ve kasabalarındaki bir eğilim ilgimizi yerel kültür çalışmalarına çekiyor. Tarihin ve çevrenin değerlerini kendine konu yapan törenler, toplantılar ve festivaller şu gerçeği açıkça ortaya koymaktadır: Şehir ve kasabalarımız kişiliklerini aramaktadır. Bu kişilik aramanın dikkate değer yanı kendi içinden doğması, aydın-halk işbirliğinin bir ürünü olarak ortaya çıkmasıdır. Bir kültür yarışması halinde yeni değerlerin aranmasına, bilinenlerin değerlendirilmesine yönelen bu çalışmaların iç gezilere bir yenilik getirdiği görülüyor. Yakın çevrenin köylü ve kentlisinin yanı sıra yurdun ünlü kişileri de bu törenlere katılıyor. Böylece, Anadolunun bir köşesinde başlayan dolaşım bütün yurdu sarmaktadır.

Bazı misaller üzerinde durarak bu tören ve festivallerin özelliklerini belirtmeğe çalışalım. Kümelerden ilki çevrenin sahip çıktığı ünlü ki-

şiler adına yapılan törenlerdir. Konya'daki Mevlâna, Akşehir'deki Nasrettin Hoca, Sarıköy'deki Yunus Emre bu arada anılabilir. İkinci kümede antik kültürle millî değerlerimizin ve çağdaş sanatın kaynaştırıldığı Bergama Kermesi, Belkıs (Antalya) Festivali, Pamukkale (Denizli) Bayramı gibi toplantılar ve gösteriler yer almaktadır. Geleneksel inanışlara misal sayabileceğimiz Manisa'nın Mesir Bayramını da üçüncü kümenin başına koyabiliriz. İsterseniz dördüncü bir küme olarak da din ulularının türbeleri çevresinde yapılan, din özelliklerinin yanı sıra gerçekçi bir dünya görüşünün yaşama sevincinden çizgiler de taşıyan ziyaret toplantılarını öncekilere katabiliriz. Olayın müzecilik açısından görünüşü için de Diyarbakır'daki Ziya Gökalp Müzesini, Bergama'da, adı saygıyla anılması gereken Osman Bayatlı'nın eseri olan Etnografya Müzesini sadece hatırlatmakla kalalım.

Karaman'daki tören Türk Dil Bayramı ile Yunus Emre'yi anınayı birlikte kavramaktadır. Yunus Emre konusunu bir yana bırakırsak 3 Haziran 1961'de başlayan ve üç gün süren büyük kültür olayı, Türkçenin «Devlet Dili» olarak ilânının 684. yıldönümünü kutlamak gayesini gütmekte idi. Karamanoğlu Mehmet Bey, 15 Mayıs 1277 tarihli fermanında şöyle buyurmuştu: (Bugünden sonra divanda, dergâhta, barigâhta, mecliste, meydanda Türkçe'den baş-

ka dil kullanılmıyacaktır.) Karamanoğlu'nun fermanını 684 yıl sonra törenlerle kutlayan Ka ramanlılar gözlerimizin önüne Türkçeyi koymaktadırlar.

«1961» yılı Türkçe bakımından da dönüm noktası sayılacak olayları kuşatmaktadır. «Konuşulan Türkçe» gerekçesi altında «Anayasa»yı «Teşkilât-ı Esasiye Kanunu» haline getirenlerin dildeki gerici tutumu, yerini Türkçeye sevgi ve saygı duyanların tutumuna bırakmıştır. Başbakan adına Bakanlıklara gönderilen bir genelgede «Türkçe karşılığının bulunması halinde yabancı kelime kullanılmaması» bu yıl içinde istenilmiştir. İkinci Cumhuriyetin Anayasasının da bu hava içinde hazırlandığı unutulmamalıdır.

Devlet ve dil ilişkileri konusunda aydınlarımız birlik değildirler. Dilin bağımsızlığının korunmasını, arınmasını ve sadeleşmesini Devletin işleri arasında sayanların yanı sıra, dil konusunun kendi haline bırakılmasını isteyenler de vardır. İkincilere göre «müdahale» yalnız etkisiz olmakla kalmaz, zararlı sonuçlar da doğurur, Süregelen bir tartışmayı tazelemek için bu konuya değiniyor değilim. Çoğu kere gözden uzak tutulan önemli bir anlayışa ilişmekle yetineceğim. Türkçenin bağımsızlığı dâvası Türkiye Cumhuriyetini ortaya çıkaran «millet olarak yaşama irade»sinden ayrı tutulamaz. Devrimler yumağı içinde ötekilerden ayrı ve onlar-

sız da düşünülebilecek bir tarafı yoktur. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin millî eğitim siyasetinin temel dayanaklarından biri olan Türkçe, kendini arama çağındaki her devlette görüldüğü gibi, bir Devlet işi olmakta devam edecektir. Bağımsız Türkçe ile «Millî Devlet» arasındaki ayrılmazlığı göremeyenler yanlış yoldadırlar.

Tartışmalara, hattâ geçen yılların iktidardan gelen karşı koymalarına rağmen Türkçe, başını almış gitmektedir. Genç kuşaklar sanat alanında olduğu kadar fikir alanında da Türkçenin çağdaş düşünceleri anlatmağa yeter olduğunu eserleriyle ortaya koymuşlardır, koymaktadırlar. Bu tutum iş hayatında da genişlik kazanmaktadır. Türkiye'de yapılmakta olan bir buzdolabı ile ilgili gazete ilânlarında geçen şu kelimelere bakınız: «buzdolabının başlıca özellikleri-ünlü, dayanıklı-asit ve alkaliden etkilenmiyen-paslanması söz konusu olmıyan-yüzey kaplama işlemi-dolabın iç ısısını istenilen soğukluğa göre kolayca ayarlayan-ölçme ve deneyden geçirme-yerinde giderilemeyen kusurlar-bütün yiyecek ve içeceklerinizi rahatça barındırabilir.»

Sözkonusu ettiğimiz tek misal bile Türkçenin bağımsızlığı savaşının iş hayatı çevrelerince de benimsendiğini göstermektedir. Türk Dil Kurumu'nun kutlayageldiği Dil Bayramlarına

Karamanlıların kattığı Dil Bayramının da ortaya koyduğu gibi, dil konusu devletle milletin elbirliği içinde yürümektedir.

Türkçenin devlet dili olmasının 684. yıldönümünde üzerinde durulmağa değer dil sorunlarımız nelerdir? Sözlük, gramer, derleme ve tarama çalışmaları, bazı çevrelerin kötülemelerine ve saldırılarına rağmen başarı ile yürütülmektedir. Fakat yapılanların yanında yapılması gerekenler de hâlâ büyük bir yer tutmaktadır. Terim işi, batılı yabancı kelimelerin Türkçeye hücumunun önlenmesi bu arada ilk akla gelenlerdir. Bize kalırsa üzerinde önemle durulacak olan konu Türkçenin bağımsızlığına bir meydan okuma davranışı sayılması gereken bir başka olaydır. Millî Eğitim Bakanlığının son yıllarda açtığı İngilizce öğretim yapan kolejlerle resmî öğretim dili İngilizce olan Orta Doğu Teknik Üniversitesini söylemek istiyorum. Bu olaylarda Millî Eğitim Bakanlığının tutumu ile dışardan zorlanan bir görüşü aynı çizgi üzerinde yan yana görerek şaşmamak mümkün değildir. Kolejler bakımından mesele, yabancı dil öğretimini başarılı kılmak düşüncesiyle atılmış yanlış bir adım olmaktan öteye gidememiştir. Üniversite bakımından ise meselenin daha başka yönleri de vardır. Bu nazik konu üzerinde bir görüş birliğine varmanın, yabancı bir dili Türkçeyi geriye iterek öğretmenin veya bazı imkânlardan yararlanmak pahasına Türkçenin

yerine bir yabancı dil koymanın çıkar yol olmadığının anlaşılmasının zamanı gelmiştir.

Karaman'daki tören bize geçmişi değil, bugünü ve yarınları düşündürmelidir. Çünkü bizler geçiciyiz, fakat Türkçe dünya durdukça kalıcıdır.

15 Haziran 1961 (D)

İKİ KIYI ARASINDA

Kışın güçlüklerle dolu günlerinden sonra nihayet yaz geldi. Dar sokaklı mahallelerin ve kasabaların daracık evlerinde oturanlarımız bile tabiatla iç içe girmek mutluluğuna kavuştular. Doğrusunu isterseniz, mutluluğuna yerine imkânına demem, daha doğru kaçardı. Çünkü Türkiye'de tabiat ucuzsa da tabiata kavuşmak oldukça pahalıdır. Büyük bir şehirde oturuyor iseniz tabiatı bulmak için epeyce masraftan çıkmalısınız Küçük bir kasabada iseniz, kirli bir çerçeve içinde seyretmekten çoktan bıkmış olacağınız alışılmış tabiat yerine gönlünüz yenilikler ve değişiklikler ister. Kıyıda oturanın denizi düşünüp araması bundandır. Bozkırdan denize ulaşmak ise, mesafenin kısalığı yanında çeşitli güçlüklerle karşınıza çıkar. Orta halli vatandaşın çoluk çocuk birlikte yapacakları küçük bir gezi için bir yılın tutumluluğu yeterse halinize şükrediniz.

Bizim insanımız bir yeşillik üstüne veya akarsu kenarına kilimini sererek çayını yudumlama zevkini hiç bir şeye değişmez. Her çeşme

başı ve ağaç gölgesi, yakınlarıyla konuşup susuşarak, yarenlik edip eğlenerek binlerce ailenin bir gününü geçirmesine yeter. Vatan Caddesindeki çimen tutamından Surlar dışında başlayıp yerine göre yürüyerek ve çeşitli taşıtlarla gidilecek «günübirlik» mesafesine kadar her barınılır yer hafta sonları insanlarla dolup taşar. Bu halkça gün geçirmenin, tabiatla yüz yüze gelmenin yanı sıra büyük çoğunluğun adını bile duymadığı, duyduysa bile kapısından geçmediği turistik veya lüks dinlenme yerleri de vardır.

Nice yıllardan sonra iki çocuğum ve eşimle Marmara Adasın'da bir hafta geçirmek için yola çıkarken gençlik günlerimden beri bir gölge gibi beni kovalayan (İki Kıyı) düşüncesi yine peşimdedir. 1949 yılında Trakya'nın sevimli kasabası Lüleburgaz'ın çevresinde yalnız başıma gezinirken de bana yoldaşlık etmiş olan şu düşüncelerdi: (Birgün yolum kasabanın kenarındaki bahçelere düştü. Haftanın yorgunluğunu dereyi izleyen tozlu yolda gezinerek, terledikçe söğütlerin gölgesinde dinlenerek giderecektim. İnsan yola çıkınca dönüş elinde olmuyor. Her yol kıvrımı yeni bir görünüşü, her dönemeç kaçınılmaz bir daveti kucaklıyor. Bir de baktım ki kasaba çok gerilerde kalmış. Sebze ve meyva bahçeleri arasındayım.

Yol, tahta bir köprüyle dereyi aşarken, yorgun bedenimi köprünün korkuluklarına yas-

lıyarak etrafı seyre daldım. Ne görsem beğenirsiniz Ülkenin henüz kararsızlıklar içinde bocaladığı iki âlem, iki dünya görüşü en basit ifadeleri ile canlanmış bir halde önümde duruyor.

Bir yandan kendimi derenin çağıltılı akışına bırakarak yarın için umutlara kapılırken, öte yandan görünüşlerin beni alıp götürdüğü düşüncelere sürüklendim. İki kıyı. Bir yanda su dolabının melânkolik gıcırtıları, öte yanda dereden su çeken bir motörün ölçülü gürültüsü. Önce, yorgun yürüyüşlü beygirlere takıldım, kaldım.

Söğüt ağaçlarının çevrelediği bir düzlükte, gözleri kapalı, küçük bir duraklamada sırtlarına inmeğe hazır bir sopa tehdidi altında iki beygir boyuna dönüp duruyor. Bu dönüşe bağlı dingille birlikte büyük bir su dolabı, taşıdığının daha çoğunu gürültüyle etrafa serpiştirerek bir su oluğuna dereden aktarmalar yapıyor. Salkım söğütlerin hemen yanındaki kavak ağaçlarının gümüş yaprakları ikindi vaktinin serin yeliyle oynaşırken musikili bir ses, köpüklü bir dökülüş insanı ne kadar da dinlendiriyor.

İçine daldığım romantik düşüncelerden öteki kıyıdan gelen biteviye, fakat tok gürültülerle silkiniyordum. Pırıl pırıl bir su motörü obur hortumunu derenin renkli çakıllarına dayamış, ha bire sömürüyor. Pervanesinin ışıklarla harelenen öyle oynak bir dönüşü var ki dolap beygirlerinin isteksiz yürüyüşlerine adeta meydan

hamet fısıldıyor. Her tok ses havaya mavi bir gaz bulutu salarak boşlukta dağılıyor. Hareketten şımarıklaşmış sular hortumdan delice fırlıyor, su yollarına kafa tutarak bahçenin yanık bağrında kayboluyor. İşte, size, yetesiye kıyaslama yaptıracak iki âlem, iki dünya görüşü, iki düşünce nizamı.

Sizin kıyılardan yana yerinizi bilemem. Benim gönlüm pırıl pırıl ışıldayan su motörünün yanındadır. Yarına uzanan mutluluk dolu bir hayatın bu kıyıdan geçtiğine inanıyorum. Hayatımızın her yönünde kıyımızı seçip, dün'ü, daha doğrusu eski'yi tasfiye ederek, aklımız ve gönlümüz yeni'de, çağımızın yürüyüşüne ayak uydurarak ilerlesek.

Tahta köprünün altından akıp giden suları, ancak böyle bir düşüncenin aydınlığında, daha iyi bir yarının beklediğine inanabiliriz. Unutmayalım ki, yağmur duaları geniş bozkırlara ne bir mendil boyu yeşillik ekleyecek, ne de geçen çağların usulünce didinip durmak yaşayışımıza bir sevinç ışığı katacak. Bizim iyi yarınımız dolap beygirine karşı su motöründe, tartışma götürmez bir gerçekte. Düğümü bir çözebilsek.)

Aradan yıllar ve kuşaklar geçiyor, fakat bizler hâlâ iki kıyı arasındaki tereddütlü davranışlardan kurtulduğumuzu söyleyebilir miyiz?

12 Temmuz 1961 (D)

KURULACAK KÖPRÜLER

Büyük şehirlerle arasında keskin tezatlar bulunan küçük topluluklarda şahsî münasebetler ağı insanın önüne düşündürücü meseleler koymaktan geri kalmıyor. Bu münasebetler içinde geleneklerin, içtimaî hayatın, iktisadî düzenin, dinî anlayışların ve yetişme biçiminin derece derece rol oynadığı görülüyor. Köy veya kasaba halkı arasında geçirdiğiniz birkaç günden sonra iyice anlıyorsunuz ki insanlar arası münasebetlerde buyruk olan akıl değil, çoğu kere bulanık bir takım tortulardır. Aileler ve zümreler arasındaki geçmiş olaylar, dar ölçülerin hükme bağladığı kişisel davranışlar, başkasının ne ölmesini, ne de onmasını isteyen bir komşuluk ve akrabalık anlayışı bu bulanık tortunun bazı unsurları olarak sayılabilir.

Birleştirici olması gereken aynı millete ve aynı dine mensup olma hali bile, eninde sonunda ayırıcı unsurlar halini almakta gecikmemek-

tedir. Yerli-yabancı, adalı, göçmen, şehirli-köylü, Anadolulu- Rumelili gibisinden ayırtedici ölçülere Türkiyenin başka yerlerinde doğmuş olmak da katılmaktadır. Dinî hayat içindeki mezhep ayrılıkları yetmiyormuş gibi şimdi de tarikat ayrılıkları biribirine sırt çeviren topluluklara biçim verir olmuştur. Böylece, sanki uydurma bir takım yollarla kendisini çevresinden ayıran kapalı halkalar meydana getirilmiş gibidir.

Türkiye'deki siyasî parti münasebetlerinin, daha doğrusu mücadelelerinin alt kademesi işte böyle bir zemin üzerine oturmaktadır. Kendini başka gruplardan ayrı saymaya eğilimli topluluklar, farklı partilerde aradıkları karşılıklı didişmeyi bulmakta, menfaat ve prestij uğruna mücadelenin her türlüsü mubah sayılmaktadır. Siyasî faaliyetleri ocak ve bucak kademesinde yasaklayan şimdiki tutum yaraya parmak basmak şeklinde yorumlanmalıdır. Fakat itiraf etmek lâzımdır ki sadece bu tedbir yaraya merhem olmaktan uzaktır. Başta halk eğitimi olmak üzere bütün eğitim ve öğretim çalışmalarını, idarenin vatandaşla münasebetlerini, dernek, kulüp ve siyasî parti faaliyetlerini ayrılıklar üzerine kurulacak köprüler anlayışı ile yürütmek gerekmektedir. Başkalarının saadetini ve mutluluğunu kendisininki ile birlikte arzulayan, kin, husumet ve garaz yerine iyilik, sevgi ve şefkat duygularını besleyen bir

zihniyet bizi bu durumdan kurtarabilir. Halk liderleri, öğretmenler ve din adamları, aydınlar, vatandaşlarla devamlı temas halinde bulunan memurlar konunun önemi ile orantılı davranışları sabırla ve anlayışla yürütmelidirler. Türkiye'nin hızla geride bırakması gereken (Ortaçağ) lardan biri de, hiç şüphe edilmesin, budur.

Bu «ortaçağ»dan kurtulmanın eğitim ve zihniyet meseleleri yanında iki önemli faktöre daha ilişmeliyiz. Bunlardan ilki «şehirlileşme» adı altında ortaya konulabilir. Çağdaş medeniyet, esas itibariyle bir şehir medeniyetidir. Köylü nüfusu ile şehirli nüfusu arasındaki oran bu bakımdan bir ölçü olarak ele alınabilir. Batı Avrupa ülkelerinin gelişmeleri gözönünde bulundurulacak olursa, XIX. yüzyıldan bu yana söz konusu ettiğimiz oranın, sanayileşmeye bağlı olarak, nasıl değiştiği görülecektir. Türkiye'de de, sadece sanayileşmeye bağlı olmamakla birlikte, gittikçe hızı artan bir şehirlileşme vetiresi mevcuttur. Önemli olan, (Kocaköy) yaşayışındaki büyük nüfus yığılmaları yerine «şehir» hayatının yaşanıldığı büyük topluluklara vücut verebilmektir. Bunun da bir bölge plânlamasını gerekli kıldığını görmekteyiz. Öte yandan, «şehirlileşme» meselesine paralel olarak dağınık köyleri bir araya getirmek konusu üzerinde durulmalıdır.

Söz konusu etmek istediğimiz ikinci fak-

tör, ulaştırma ağlarını Türkiye'nin her köşesine yaymak ve taşımayı ucuzlatmak suretiyle içtimaî ve iktisadî münasebetlere yoğunluk kazandırmaktır. Kendi içine dönük bölgeleri ve toplulukları açmak, iktisadî hareketlerin çevresini genişletmek bir bütünün parçaları olmak anlayışını geliştireceği gibi dar «ölçü»lere genişlik de kazandıracaktır. Ayrıca, «millet olmak» için gereken «harmanlama ameliyesi» kendiliğinden hız almış olacaktır. Bünyeye bağlı bu gelişmeler olurken eğitim cihazının da yükleneceği bir takım ödevler ortaya çıkmakta gecikmeyecektir.

Birleştirici ve kaynaştırıcı bir «milliyet» anlayışı üzerinde durmanın da yerinde olacağını sanıyorum. Bu anlayış «kültür milliyetçiliği»dir. Şoven bir «milliyetçilik», Türkiye gibi bir imparatorluk merhalesinden sonra vücut bulan topluluklarda «ayırıcı» olmaktan geri kalamaz. Kader birliği yapan ve bir arada refah içinde yaşamak isteyen insanlar için ayırıcı ve parçalayıcı fikirlere değil, sözde ayrılıkları aşan köprülere, birleştirici düşüncelere ihtiyaç vardır. Türkçenin kuşatacağı ortaklaşa duygu ve birlikte yaşama iradesi «kültür milliyetçiliği»-nin yapıcı unsurlarıdır.

İçtimaî münasebetlere küçük toplulukların açısından bakılınca ortaya çıkan kötümserlik veren tablonun tasvirini yaptıktan, çıkar yollara işaret ettikten sonra söylenecek tek bir

şey kalıyor. Cehaletin, menfaatçiliğin, din istismarının, kötü particiliğin, feodal kalıntıların beslediği ayırıcı ve parçalayıcı anlayışları, her vasıtadan yararlanarak ortadan kaldırmak, uçurumlar arasına köprüler kurmak. Bu köprüleri kurmadıkça yöneticilerin, siyasetçilerin, aydınların ve fikir adamlarının uyudukları uyku haram olacaktır.

20 Eylül 1961 (D)

İKİLİ YAPILAR

Kadirli Kaymakamının başka bir ilceye nakli olayı, basınımızı günlerce uğraştırdıktan sonra unutulmuş görünüyor. Her yıl yüzlerce kaymakamın bir ilceden ötekine yer değiştirmekte olduğu düşünülürse ve bu yer değiştirmelerin basınımızda çoğu kere bir yankı uyandırmadığı hatırlanırsa «Kadirli» misalinin birtakım özellikleri olduğu hemen anlaşılır. Bu özellikler bir yandan kaymakamın kişiliğinden ve tutumundan, bir yandan da çevresinden, daha açık bir deyişle çevrenin geleneksel dokusundan ileri gelmektedir. Böylece, merkezî idarenin 38. temsilcisi, bir defa daha «ağa» ların hâlâ sürdüregeldikleri yersel bir gücün önünde yenilgiye uğramıştır. Alışageldiğimiz bir olay karşısındaki halk oyunun ve ilce halkının olumlu davranışı ise olaya üçüncü bir unsur olarak katılmaktadır. Şu halde, «Kadirli olayı» üzerinde duracak olanlar meseleyi üç yönden incelemek zorundadırlar.

Kadirli Kaymakamının kişiliği ve tutumunun yetesiye belirtildiğini sanıyorum. Bir köylü çocuğu olan Mehmet Can, yüreği halk sevgisiyle ve halka hizmet aşkiyle dolu olan ülkücü idareciler soyundandır. Bakımsız ve harap bir halde bulduğu kasabayı ve çevre köylerini, bazı formalite meselelerini bir yana iterek, inandırma metotları ve elbirliği anlayışı içinde uygarlığın nimetlerine kavuşturmak istemiştir. Halkla doğrudan doğruya temasa geçmesi ve süregelen bazı menfaatlerle çatışmak zorunda kalışı Cumhuriyet Türkiye'sinin bu ülkücü idarecisi için yer değiştirme sebebi halini almıştır, denebilir. Olaya katılan üçüncü unsur ise henüz canlılığını taşımakta olduğu için biz çevreden gelen etkiler üzerinde durmayı daha yerinde buluyoruz.

«38. kaymakam» olayını sosyal yönleriyle ortaya koyabilmek için Tanzimatçı tutumun bir özelliğine işaret etmek gerekiyor. 1839 yılında Gülhanede okunan Tanzimat Fermanının toplum hayatımıza getirdiği batılı düşünce ve kurumlar, daha sonraki kuşakların «Tanzimatın ikiciliği» diye adlandırdıkları bir durum yaratmıştır. Bir yandan dünya görüşü, değer yargıları ile eski zihniyet ve bu zihniyete bağlı kurumlar devam ede dururken, bir yandan da batılı anlayışın vücut verdiği yeni kurumlar, aynı devlet örgütü içinde ve resmî kurumlar olarak, yan yana ve birlikte, yaşamakta idiler.

Denebilir ki, Atatürk devrimlerinin baş amacı Tanzimatın ikiciliğine bir son vererek batılı dünya görüşünü ve değerler nizamını çağdaş kurumlarda devam ettirmek olmuştur. Böylece, bir taraftan «eski devir» tasfiye edilirken, bir taraftan da yıkıntılardan temizlenmiş zemin üzerinde, birbiriyle tutarlı yeni kurumlar, okuldan bankaya, lâyik anlayıştan devletçi iktisada kadar Türkiye Cumhuriyetinin temelleri olmuştur. Yukarıdan aşağıya doğru ve çoğu kere de hukukî biçimler içinde kalarak yurdun bütününe ve halkın tümüne varamayan yeni ilkeler, yeni kurumlar ilk heyecan devirleri geçip de gerçeklikleriyle ele alındığı vakit aydınları, düşündürücü bir durumla karşı karşıya bırakmıştır. Bu düşündürücü durum, Tanzimatın ikiciliğinin ne dereceye kadar toplum hayatımızdan silindiğidir.

Çok partili hayatın sadece biçim kazandırmakla kalmıyarak gizli açık bir biçimde desteklediği, hiç olmazsa bilinç altından çıkararak seçim mekanizması içinde faydalanmağa koyulduğu unsurlar, devrim geçiren Cumhuriyet Türkiye'sinin tortuları bize neden Tanzimatın ikiciliğini, düşündürmektedir?

Şunun için ki, bugün de Anayasadan başlıyarak, kanunları, temel ilkeleri ve çağdaş kurumları ile oluşan «Resmî Türkiye» nin yanı sıra, yüzyıllardır tasfiye edilmeğe çalışılan bir düzenin tortuları üzerinde gelişen «Gerçekler

Türkiyesi» bir aradadır. Tanzimatın ikiciliği içerisinde ve resmî hayatta sürdürülen ikilik, Cumhuriyetin oluş yılları sona erince bu defa da «Resmî - gayrı resmî» ikiliği içinde yeniden ortaya çıkmıştır. İşte «İkili yapılar» derken söylemek istediğimiz budur.

Mesele bu yanı ile bütün az gelişmiş ülkelerin ortaklaşa bir özelliğini ortaya koymaktadır. «Üçüncü Dünya» adı altında günümüzün en büyük meselesi olarak kabul edilen az gelişmiş ülkeler, şu sosyolojik özellikleriyle gelişmiş ülkelerden ayırt edilmektedirler. İçtimaî ve kültürel alanlarda kurumlar ve sistemler arasında mevcut olan «çatışma» bu ülkelerin en göze görünür yanı olmaktadır. Bu sebeple «ilkel» ile «çağdaş» az gelişmiş ülkelerde bir arada bulunmakta, hayatın her safhasında ikili yapılar yan yana veya karşı karşıya ortaya çıkmaktadır. Feodal devrin artığı sayılmak gereken bazı kurumlar da, bir geçit döneminde bulunan az gelişmiş ülkelerde hâlâ süregelmektedir. Son olay dolayısiyle üzerinde durulan bu kurumlardan biri de «ağalık düzeni» dir.

İkili yapıların söz konusu edildiği her çevrede yukardan aşağıya doğru yayılan merkezî örgütle, aşağıdan yukarıya doğru biçim kazanmağa çalışan yersel örgütler bir denge kurmağa meyleder. Konu yönetim bakımından ele alınınca ortaya çıkan çatışmaları, pürüzlerin çözüm yollarını anlamak için en iyi ortam olan

«kasaba» yı, «kasaba insanı» nı tanımak gerekir. Bu ortamda karşılaşacağımız her çatışmanın arkasında kanunla geleneksel düzen vardır. Geleneksel düzen iktisadî, içtimaî ve dinî bir karmaşıklık halinde, zamanın ve zeminin elverdiği biçimler altında, ortaya çıkar. Muhtar seçimlerinden başlıyarak, milletvekili ve senatör seçimlerine kadar her türlü seçime onun parmağı karışır. Kasabaya yeni gelen idare adamını güler yüzle buyur eden, icabında kaş çatan ve kin kusan, günü geldiğinde arkasından «teneke çaldıran» hep o ilkel düzendir.

Söylediklerimizden şöyle bir sonuç çıkarılabilir: Bütün az gelişmiş ülkeler ikili yapıların yerini batılı anlayışla geliştirecekleri tek yapılı toplumlara bırakıncaya kadar çatışmalar sürüp gidecektir. İçtimaî ve iktisadî neticeleri kendi alanını fazlasiyle aşan toprak reformlarının az gelişmiş ülkeler için büyük anlam taşıması bu yüzdendir. «Kadirli olayı» na üçüncü ve yeni bir unsur olarak katıldığını gördüğümüz ilce halkının davranışı ve basının tutumu ise Türkiye'nin geleceği bakımından umut vericidir.

12 Nisan 1962 (D)

GERİDE KALAN YAZ

İlkbaharın yaza ve yazın güze dönüştüğü dönemlerde Türkiye kısa süreli göçlere konu olur. Yörük dediğimiz Türkmen aşiretlerinin «kışlak» ile «yaylak» arasında yer değiştirmeleri bu tür göçlerin ilki olmalıdır. Güney ve Güney-Doğu illerimizdeki «yayla» göçleri de «sarı sıcak»tan «soğuk su»lara ve serin gölgeliklere doğru düzenli bir gidiş geliş niteliğindedir. İklim koşullarının «yürü» emrini verdiği yayla göçleri, okulların açılıp kapanma zamanı, bütünleme sınavları ve bir ölçüde de iş hayatının etkilerini taşır. Öte yandan, Anadolu şehir ve kasabalarının «bağ göçleri» çalışan erkekler için günübirlik, ailenin öteki bireyleri için de mevsimlik yer değiştirmeler arasındadır. Nihayet İstanbul'da tanıklık ettiğimiz «sayfiye» göçleri, örneğin Şişli'den Suadiye'ye ya da Topağacı'ndan Boğaziçi yalılarına doğru uzanan, halkın tümü yerine «mutlu azınlık»ı ilgi-

lendiren bir başka «göç» türüdür. Devede kulak gibisine de olsa Fransız kıyılarına veya İsviçre dağlarına kadar varan yaz göçlerine de değinmeliyiz.

Son yıllarda kısa süreli yaz göçlerine bir yenisi katılıyor. Aydın takımının ve orta sınıfların öncülüğünde gelişen bu yaz göçünün ağırlık noktası kıyılardadır. Bir kütle hareketi eğilimi halini almasında Ankara'nın öncülük ettiğini sandığım bu **«bozkır»dan mavi denize hareketi** önce Karadeniz kıyılarında Akçakoca'da üslendikten sonra Marmara Bölgesinde Erdek, Ege ve Akdeniz kıyılarında da Marmaris ve Alanya gibi köprü başlarından çevreye yayılıyor. Bu yayılmanın İskenderun Körfezinde Arsuz'a ve Hazar Gölündeki Gölcük'e kadar uzanan kolları da var. İktisadî devlet teşekkülleri, meslekî kuruluşlar, ordu birlikleri, Kızılay, özel kesimin işletmeleri ve Mo-camp'lar bütçesine ve zevkine göre yaz nimetlerini mensuplarına veya müşterilerine dağıtma yarışındadır.

İç turizm çerçevesinde yer alan yaz göçlerine, uzun saçlısından kısa şortlusuna kadar «dış konuklarımız» da ayrı bir renk katıyorlar. Şehir içi arsalarından sonra Türkiye kıyılarının da parsellenmesi, basında ele alındığı biçimiyle «sahil yağması», dinlenme köyleri projelerine kadar uzanıyor. Mo-campların gönderlerine çekilen çeşitli bayraklar, ucuz yaz meyveleri ile paha biçilmez antik kalıntıların üste-

lik «kârlı»kıldığı ticaretli ziyaretin yaygınlık alanı hakkında bir fikir verebilir. Tabiatın ve tarihin yağmalanması görünüşünü alan dış turizmin şimdilik sınırlayıcı tek öğesi ülkemizdeki yoğun trafik kazalarıdır.

Bu satırları yazarken kıyı koşmacasının getirdikleri ile götürdüklerini karşılaştırmaya çalışıyorum. Kış günlerinin ısıtıcı umudu olan yaz projeleri, yer beğenmekte ve bütçeye uydurmakta karşılaşılan güçlüklerin ötesinde değişik yurt köşelerine yöneliyor. Marmara Adasından Şile'ye, oradan Gemlik Körfezinin Karacaali köyüne uzanan bizim yaz çizgisi gelecek yıl kim bilir hangi kıyıları hayal ediyor? Sizler de, dinlenmişliğin yorgunluğundan henüz sıyrılmadan bir başka deniz parçasını belki de tasarlıyorsunuzdur. Bulutlu güz günlerinin ve kapalı odaların tezelden alıp götürdüğü yaz yanığının dışında geride kalan yazın götürdüğü, okunmamış kitaplar misali yenik hayallerse getirdiğinin de, «yüksek fırın»lar misali, hayatımıza bıraktığımız yerden başlayabilmek için ateşin bacayı sarmasını beklemek olduğunu sanıyorum. Bedenin dinlenmişliği, «kafa»nın işleyişini de yavaşlatıyor olmalı. Bıraktığımız yerden çalışmaya koyulabilmemiz zihin ısınmışlığını sağlamamıza bağlı görünüyor. Bunun için gerekli süreyi de hesaba kattığımdan «yüksek fırın» benzetmesine sığındım.

Kesemize göre avuç dolusu para harcaya-

rak ulaştığımız kıyılarda ömür boyu oturanların sırtı denize dönük. Şehirlinin aylaklığı ile kendilerinin kahır ve cefa dolu yaz günleri arasında yaptıkları acele karşılaştırma onların çoğunu yanlış yargılara götürüyor. Kumlara sırt üstü uzanan, sadece yemek ve eğlence tasasında görünüşlü bizler, halkımıza yaklaştıkça aramızdaki uçurumu derinleştiriyoruz sanki. Bir de, korunma içgüdüsü ile olmalı, yurdunun kentlisi ile «yaz biçimi» karşılaşan köylük yerlerde bir kendine dönüklük, içine kapanıklık var. Bilmem, sizin gözlemleriniz de böylesine mi?

Ekim 1966 (YU)

YAKEBİKEÇ

İnsanoğlunun iç dokusunu meydana getiren «atkı»lardan biri de belli bir çözüm yoluna vararak «huzur»a kavuşmaktır. Önemli olan, çözüm yolunun doğru olup olmaması değil, bizim onun doğruluğuna inanmamızdır. Geçen yüzyıllarda olduğu gibi günümüzde de dirliğe kavuşmayı sağlayan inanç düzenleri, «formül»ler eksik olmamıştır. «Yakebikeç» de bunlardan biridir.

Muzaffer Gökman'ın yeni kitabında belirttiği gibi bu anlamsız söz «Şark yazmalarının genel olarak birinci sayfasında.. bulunur. Bir nev'i tılsımı andıran bu yazıdan kitapta birkaç tane olması da mümkündür. Süryanice olması düşünülebilen bu yazıyı taşıyan kitap, bir nev'i sigortalıdır. Bu işareti gören kurtlar, çeşitli parazitler kitaba yaklaşmazlar. Hakikatla ilgisi olmayan bu tılsım..», (Bk. Evimizin Kütüphanesi, İstanbul 1966, s. 43)

Eski Doğu yazmaları ile ilgili olanlarca bilinen ve kurtların kitaba zarar vermesini önleyeceğine inanılan «bu tılsım» huzura kavuşmak için insanoğlunun giriştiği zorlamalara bir örnektir. Kurtlar «Yakebikeç» yazısını da yemiş, fakat gene de bu söz Doğu yazmalarından eksik olmamıştır. Her ne kadar basım araçları yazma kitap çağını kapatmışsa da«Yakebikeç» düzeni hayatımızın başka alanlarında hâlâ sürüp gitmektedir. Alfabesizimizin olduğu kadar ileri aydınımızın da dünyasında boyutları kişisel ile toplumsal arasında değişen bu düzenin kalıntıları vardır.

Bir anlamı olmaması gerektiğini bile bile «Yakebikeç» sözünün anlamını aradım. En çok bel bağlanan Süryanice olması ihtimalinin, bu dilde (ç) sesi bulunmadığı için boşa çıktığını gördüm. Olayımızda önemli olan «söz»ler, «kavram»lar değil, çağlar değiştiği halde aynı kalan, işlemekte devam eden şu mekanizmadır: Bir yanda «kitap», öte yanda «kurt» vardır. Kitap kurdu, adı üstünde, kitabı yemek ister. Kitabı korumak ise gereklidir. Bu durumda iki yol karşımıza çıkar.1) Kurdun kitaba zarar vermesini önleyecek **bilimsel** çözüm, 2) Kurdun kitaba zarar vermeyeceğine bizi inandıran tılsım ya da büyü yolu.

Sonuç meydandadır. Bilimsel çözüme varan toplumların ve kafaların «Yakebikeç» safsatası yaratmalarının gereği yoktur. Fakat

gerçek çözüm yolu bulamayanlar dirliğe kavuşmak, toplumları dirliğe kavuşturmak için ikinci yola başvurmak zorundadırlar. Çünkü ikisi de gerçek olan «kitap» ve «kurt» ilişkisinin bir çözüme bağlanmadan açıkta bırakılması «huzur»u imkânsız kılar. Tedirginlikten kurtulmak eğilimi ise iki yoldan birine sapmayı gerektirir.

Yatırlardan medet uman bir köylüyü, çocuğunun veya öküzünün sağlığı için «muska» yazdıranları düşününüz. Bazılarının hafife aldığı, küçümseyip geçtiği bu olaylar bende saygı uyandırır. Nedenine gelince, iki olay arasında bir bağ kurulmuştur ve köylüyü böylesi bir çözüm yoluna iten koşulların sorumlusu o değildir üstelik. Doktora ve ilâca ulaşamadığı için, yöresinde baytar bulunmadığı için çaresizlik onu bilimsel çözüm yolu yerine akıl dışı bir umuda sürüklemiştir. Sağduyusu ile olsun, doğru çözüm yolunu bilmektedir. Yeter ki, onu «Yakebikeç» düzeninden kurtaracak bir ortam, bilgi ve iktisat düzeyi yardımcısı olsun.

Yöneticiler ve aydınlar katına gelince işin renginin değiştiği görülür. Bir iktidarı sürdürmek, kişisel çıkarlarını güven altına almak için bu katta olaylar başka türlü tezgâhlanıp «Yakebikeç» ayağına sürülür. Çaresizliğin dürtüsüyle akılcı çözüm yolunun dışına düşen «köylü»nün yerini, doğrusunu bile bile olayları çıkmazlara sokan «aydın» kişiler, çok okumuş po-

litikacılar alır. Değişmeyen tek şey «kitap» ve «kurt» mekanizmasında karşımıza çıkan ikinci yoldur. Tumturaklı sözler, «hamasî» nutuklar ve insanı ağırlığı altında ezen büyük kavramlar «Yakebikeç» yoluna paravanalık eder. Ünlü «Kıral çıplak!» meselindeki gibi, kişisel çıkarı yolunda görülmedik kumaştan kıral giysisi diken «terzi»nin oyununu bozan, hakikatları dile getiren gerçek aydınlara da «onuncu köy»de buluşmak düşer.

Bugünlerde çevremizde yoğunlaşan, aklın sesini kısmak için bin dereden su getirmeye koyulan, «kanun diye, kanun diye» yasaları zorlamaya çalışan zihniyet, bilineni tekrarlamaya niyetlenmektedir. Önce «umacı»lar yaratıp arkadan özgürlük adına «temel hak ve hürriyetler» bir süre rafa kaldırılabilir. Fakat kitap-kurt örneğinde olduğu gibi, doğru teşhislerle gerçek nedenlere inip bilimsel çözüm yolları getirecek yerde «Yakebikeç» cinsinden tılsımlara sarılmakla hiç bir şey değişmez.

Toplumumuzun her kesiminde karşımıza çıkan bunalım belirtileri temeldeki sancılara akılcı çözüm yolları bulunmadan ortadan kaldırılamaz. Türkiye'yi, üzerinde kocaman bir «YAKEBİKEÇ» yaftası bulunan kitap sayfasına benzetmeye kimsenin hakkı yoktur.

Mart 1967 (YU)

II

OKUMA BAYRAMI

İYİ ÖĞRETMEN YETİŞTİRMEK

İkiz olan eğitim ve öğretim çalışmaları bir milletin yarınına yöneltilmiş gayretlerin başlıcasını teşkil eder. Okul içi ve okul dışı eğitim, çocuk eğitimi ve yetişkinler eğitimi, meslek eğitimi, halk eğitimi, özel eğitim gibi adlar altında ele alınan meseleler bu günün dünyasında millet sınırlarını aşan bir genişlik kazanmıştır. Yeryüzünün biribirinden çok uzak çeşitli bölgelerindeki ve ülkelerindeki benzer eğitim ve öğretim meselelerinin çözülmesinde, gelişmekte olan milletlerarası işbirliğinin ve çalışmalarının verimli sonuçlarını görmek mümkündür. Her halde millî eğitim çağının içinde yaşamakta devam ediyoruz.

Cumhuriyetle ciddî bir şekilde ele alınmasına, yapılan bazı hamlelere rağmen bugün millî eğitimimizin iç açıcı bir manzara göstermekten uzak olduğunu söyliyebiliriz. Tek sınıflı köy okulundan üniversiteye, ana okulu çocu-

ğundan gezici köy kursundaki yaşlı köylüye kadar iki uç arasında yer alıp yayılan eğitim ve öğretim alanında, üzerinde teker teker durulması gereken birçok mesele var. Ayrı bir özellik gösteren üniversite bir yana, ilk ve orta öğretimin bizce en önemli meselesi «öğretmen» üzerinde toplanmaktadır. Eğitim ve öğretim işini bina ve ders aracı, öğretim metodu, teşkilât ve idare gibi meseleler açısından ele alanlar, asıl üzerinde durulacak meselenin kenarında dolaşmaktadırlar.

Yolunuz bir köye düşer. Beyaz badanalı, gösterişsiz bir binada, kırık dökük sıralar üzerinde, ders aracı adına karatahta ile tebeşiri güçlükle sağlayan, okulun bayrağını mütevazi aylığından satın almış başarılı bir öğretmenle karşılaşırsınız.

Öğrencileri ateş gibidirler. Sizi «Günaydın» diye karşılamış, sorularınızı iyi cevaplandırmışlardır. Öte yanda, büyük bir şehrin konforlu okulunda, her türlü imkânlar içinde, fakat başarılı sayılamıyacak bir öğretmen karşımıza çıkabilir. Sözün kısası, eğitim ve öğretimdeki başarı her şeyden önce öğretmene bağlıdır, onun eseridir. İyi vasıflı öğretmen birçok eksikleri kolaylıkla altedebilir, öğrencilerini yetiştirebilir; fakat iyi yetişmemiş veya yetiştirilmemiş bir öğretmen en iyi imkânlar içinde bile başarılı bir öğretmen olamaz.

Maarifimizin meselelerine bu açıdan bakı-

lınca şu noktalar üzerinde derin derin düşünmemek mümkün değildir. İyi öğretmen, bilgi ve öğretim hünerini bir arada kazanmış olan eğitim ve öğretim ustasıdır. Millî eğitim bütününün bir sayılı unsuru olan böyle bir usta, ancak özel bir eğitimle, özel çevrelerde yetiştirilebilir. Böylece, çözülmesi gereken düğüme geliyoruz. Bugünkü halde, öğretmen olabilmek için mutlaka öğretmen yetiştiren bir kurumdan mezun olmak şart değildir. Zaman zaman açılan imtihanlarla öğretmenlik sıfatı özel bir biçimde, bu iş için yetişmemiş kimselere de verilmektedir. Bilhassa pedagojik formasyonun çok önemli olduğu ilkokul öğretmenliği için bu yolun uygun olmadığını söylemeliyiz. Öte yandan birçok ilce ortaokulları ile bazı şehirlerimizin orta öğretim kurumlarında eczacı veya dişçi olduğu için kimya, biyoloji, dil bildiği için (mesleğinin önemi yok, sivil veya asker olabilir) Fransızca, İngilizce gibi derslerin öğretmenliğini yapanlar vardır. Son Anadolu gezilerimizden birinde, kasabasının orta okulunda tarih coğrafya okutan bir kaymakama da rastlamıştım.

Önce şuna kesin surette karar verilmelidir: Öğretmenlik başlıbaşına bir meslektir. Diş hekimliği, eczacılık yapabilmek için mutlaka bir diploma, gerekli öğretimden geçtikten sonra alınan bir diploma zorunlu olduğu gibi, öğretmenlik yapabilmek için de mutlaka bir diplo-

ma gerektir. Özel öğrenimini tamamlayarak diploma almağa hak kazanmak dışında imtihanla doktor, mühendis, yargıç olunamadığı gibi öğretmen de olunamamalıdır.

Bilmek ve öğretmek ayrı şeylerdir. Çok iyi İngilizce bilen bir kimsenin iyi bir İngilizce öğretmeni olabileceğini, bir ressamın başarılı bir resim öğretmeni sayılacağını mutlaka sanmamalıdır. Önemi olan öğretmenin bilgisi değil, öğretme kabiliyetidir. Bu ise, psikolojik koşullarla birlikte özel bir yetiştirmenin neticesidir.

Efendim, öğretmene çok ihtiyaç var, diyeceklere öğretmen yetiştirme işini büyük bir ciddiyetle ele almalarını salık veririz. Bugün ilkokula öğretmen yetiştiren okulların yanında orta öğretimin ilk basamağına öğretmen yetiştiren enstitüler var. Liseye öğretmen yetiştirme işini başlı başına üzerine alması gereken Yüksek Öğretmen Okulu ise dar kadrosu ile sadece bir addan ibaret görünüyor. Öğretmen yetiştiren kurumları bugünün ve yarının ihtiyaçlarını hesaba katarak düzenlemek ilk şarttır. Ucuz öğretmen temin etme yolu millî eğitimimizde çeşitli vesilelerle kendini açığa vuran buhranın başlıca sebeplerinden biridir.

Tarih şeridi, aktif metod, demokratik eğitim gibilerden saplantıları çabucak aşarak soğukkanlılıkla meselelere bakmalıyız. O zaman göreceğiz ki millî eğitimimizin temel meselesi

iyi öğretmen yetiştirmek meselesidir. Bu mesele dışında kalan her türlü meselenin en iyi biçimde çözülmesi bile gerçek bir başarı değildir. Neticesi istatistik bazı rakamlar kabartmaktan öteye geçemez. Fakat iyi öğretmen yetiştirme işi başarıyla çözülürse millî eğitimimizin ana derdi devasını bulmuş olur.

31 Mayıs 1955 (D)

KÖY ENSTİTÜLERINDEN NE KALDI?

Millî eğitim hayatımız çeşitli denemelerle doludur. Doğrusu aranırsa, «yazboz tahtası» biçiminde bir hayli misali de olan her arayışa «deneme» adını vermek yerinde olmaz.

Gerçek olan şudur ki, hayatımızın öteki alanlarında olduğu gibi millî eğitim alanında da var olan düzen, günün ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak bulunuyor.

Günün ihtiyaçlarını karşılamak işi, ister olayların zoru ile, ister yarının isteklerine bugünden cevap hazırlamak biçiminde olsun, bazı arayışlara yol açıyor. İşte, «deneme» kelimesiyle adlandırdığımız, belirli özellikleri ile öncekilerden farklı bir anlayışın ve tutuşun hayata kattığı düzen ve işleyişlerin biçim kazandırdığı kurumlarla mekanizmalardır.

Cumhuriyet devrinin eğitim hayatında girişilen denemeler içinde, kavradığı meseleler, yurt içinde ve dışında uyandırdığı yankılar bakımından Köy Enstitülerinin baş yeri aldı-

ğını sanıyoruz. Bilindiği gibi, Köy Enstitüleri, bugün bu adla mevcut değildir. 17 Nisan 1940 tarihinde Büyük Millet Meclisinde kanunlaşan Köy Enstitüleri, izahına lüzum görmediğimiz sebeplerle, şimdi «İlköğretmen Okulu» adını alarak öteki öğretmen okullarına katılmış bulunuyor.

o

Acaba sözü geçen ameliye sonunda, levha ve mühürlerin, kâğıt ve zarf başlıklarının değiştirilmesi yanında Köy Enstitüleri, «kalıcı» yönleriyle eğitim hayatımızda, hattâ oradan da taşarak fikir dünyamızda yaşamaya devam edebilmiş midir? Bize kalırsa, bu öğretim kurumları, çeşitli yönlerden bugün de etkilerini devam ettirmektedir. Fazla ayrıntılarına girmeden, belli başlı noktaları ele alalım:

1) Köy Enstitülerinde denenmiş eğitim ilkelerinden bazıları bugünkü ilköğretmen okullarında yaşamakta devam etmektedir. İş eğitimi, öğretmen okullarının dayanağı haline gelmiş görünüyor. Kurs çalışmaları, tarım çalışmalarının gerçeklik kazanması, öğrenci kuruluşlarının işleyişi, öğretmen öğrenci münasebetleri bu yeni anlayışın görünüşleridir.

2) Millî eğitim hayatımız bakımından köyde öğretim ve eğitim meselelerinin taşıdığı hayatî önem, ilkokul öğretmenlerinin köyün şartlarına ve meselelerine göre bilgi ve davranış

kazanması, ilköğretmen okullarının da ana meselesidir. Son sınıf öğrencilerinin köy stajı, köy şartları içinde yaşayıp çalışma denemesi, Köy-Enstitülerinden İlköğretmen Okullarına gelişerek geçen bir anlayıştır. Öğretmen adayı için, köyde öğretmen bilinci içinde yaşanılan haftaların, meslek hayatının ilk yıllarında, bir başarı sebebi olacağı ortadadır.

3) Köy Enstitüleri ile, eğitimci olsun olmasın, bütün yurt aydınlarını saran köy meselesi, sıcaklığından biraz kaybetse de gene aydınlarımızı düşündürmekte devam etmektedir. Edebiyatın çeşitli dallarında, hele şiirde ve kikâyede, sosyal ve ekonomik ilimler alanında köyün düşündürücülüğü, kaydettiği yeni gelişmeler ilgi çekicidir. Meseleler, köy - şehir münasebetleri çerçevesinde tek taraflılıktan kurtarıldıkça bu ilgi çekicilik daha da artabilir.

4) Halk oyunları ve türkülerinin, festivallerin ve halk sanatı eserlerinin gördüğü yakın ilgi, Köy Enstitülerinden esen yelle dört bir yanı saran yurt havasından büyük ölçüde hız almıştır ve almaktadır.

5) Köy Enstitülerinin kuruluş yerlerine yöneltilmiş olan tenkitlerin, denemeden elde edilen müsbet netice sonunda bir yana bırakılarak, son yıllarda açılan yeni ilköğretmen okullarının yerlerinin seçilmesinde de gözönünde tutulduğu görülmektedir. Büyük şehir yerine

tabiat içinde, kendi kendine bir bütün teşkil eden öğretmen okullarına doğru yöneliniyor.

6) Köy Enstitülerinin ekonomik bakımdan da millî gelire bazı değerler katmış olduğunu söylemeliyiz. Öğretmen ve öğrencilerin, hele kuruluş yıllarında, alınteri ile yapılan binalar, kazanılan tesisler, tarıma açılan topraklar yanında, terkedilmiş, işe yaramaz sayılmış yurt köşelerinin şenlendirilmesi, taşıdığı zihniyet kadar çevreyi değerlendirmek bakımından da faydalı olmuştur.

7) İlkokula, dolayısiyle köye öğretmen yetiştirme işi, Köy Enstitüleriyle canlı bir atılış göstermiştir. Bugün sayısı kırkı bulan ilköğretmen okullarından yirmi birinin Köy Enstitülerinden geldiği hesaba katılırsa, Köy Enstitüleri denemesinin, en kötümserler için bile, millî eğitim hayatımıza on yıl gibi kısa bir zamanda kattığı değerler hakkında bir neticeye varılabilir. Türkiye'de ilk öğretmen okulunun 1848 yılında açıldığı hatırlanırsa, olayın taşıdığı anlam daha iyi anlaşılacaktır.

o

Sözün kısası, gelip geçici ve köksüz bir deneme karşısında bulunmuyoruz. Yukarıda sıraladıklarımıza, içinde çalışan, yakından tanımak fırsatını bulan öğretmen ve idareciler için de Köy Enstitülerinin faydalı bir deneme çevresi olduğunu, bu kimselerin millî eğitim hayatımı-

zın öteki alanlarında ve kurumlarında da yaratıcı, yapıcı, gerçekçi hamleleriyle yurt hizmetine devam ettiklerini katmalıyız. Akıl, ayırıcı hislerin, küçük hesapların üstüne çıkınca «Köy Enstitüsü Sistemi» üzerinde yeni baştan durmak, meselelere akıl gözü ile bakarak yeni yargılara varmak, millî eğitimimiz için kaçmılmaması gereken bir kazanç olacaktır.

17 Nisan 1956 (D)

ATATÜRK VE DOĞU ÜNİVERSİTESİ

Van Gölü kıyılarında bir üniversite kurulmasının Atatürk'ün özlemleri arasında yer aldığını biliyoruz. 1937 yılındaki Büyük Millet Meclisini açış konuşmasında bu özlemini dile getirmişti. Ölümünden önceki son konuşmasında da dileğini tekrarladığını görürüz. Atatürk'ün fikir dünyasını belirten özellikler arasında kültüre verilen yer başta gelir. Çağdaş medeniyetlere yetişebilmek için müsbet ilim kaynağı ile beslenen fikri ve sanatı geliştirmek, korumak ve yaratma koşullarını hazırlamak onun için belli başlı devlet hizmetlerinden biri idi. Türk kültürünü ortaya çıkarmak, yapmak ve yaymak bir yandan kültürümüzün doğuşunu ve gelişmesini bize öğretecek tarihe onu çekerken bir yandan da kültürümüzün gelişmesinde büyük yeri olacak Türk dilinin arınması meselesini onun için önemli meseleler katına çıkarıyordu. İstanbul Darülfünunundan İstanbul Üniversitesine geçiş, alnında «Hayatta en hakiki mürşit ilimdir» sözleri parlayan yeni bir üniversitenin doğuşuna önayak olma nice kültür çalışma-

ları arasında üniversitelere Atatürk'ün verdiği önemi belirtmeğe yeter. Bugünlerde kapılarını Erzurum'da açacak olan «Atatürk Üniversitesi» gene hızını Atatürk'ten almakta olan büyük bir kültür adımı olmaktadır. Gerçekleştirilmesi bir hayli geç kalmış bu isteğin sağlam temeller üzerinde yükselmesini sağlayarak yitirilen zamanın birazını olsun kazanınağa bakmalıyız.

Doğu Anadoluda bir üniversite açılması fikri, daha işin başından beri her çevrede büyük ilgiyle karşılanmıştır. Fakat açılacak üniversitenin yeri, Doğu ve Güney Doğu Anadolu'daki bütün şehirler tarafından istenmekte olduğu için, kolay kolay tespit edilememiştir. Atatürk'ün yeni üniversitenin yerini kesinliğe yakın bir şekilde belirtmesine rağmen bu üniversite, Atatürk'ün adını alarak Erzurum'da hizmete girmektedir. Daha önce yeni üniversitenin yerini seçmek için kurulmuş bulunan üniversiteler arası bir kurulun, çeşitli yönlerden yapmış bulunduğu incelemelere göre. Elâzığ Van kesimini Erzurum ve Diyarbakıra tercih ettiğini biliyoruz. Konuya yakın ilgi duyanlar «Doğu Üniversitesi Hakkında Rapor» (İstanbul 1952) adlı kitaba baş vurabilirler.

Lüzumuna inandığımız Doğu Üniversitesinin yeri konusunda bir tartışma kapısı açmak belki artık lüzumsuzdur. Umarız ki bizim bilemediğimiz bir takım haklı ve yerinde sebepler

Erzurum'un seçilmesinde ağır basmış bulunsun. Fakat gene de hatırlatılmasında fayda gördüğümüz bir görüş üzerinde durmak için vakit henüz geçmiş değildir. Yeni üniversite Doğu'nun kalkınmasında bir faktör olarak ele alındığına göre Doğu Anadolu'daki elverişli bütün şehirleri üniversitenin nimetinden birlikte faydalandırmak yolların en doğrusu olurdu. Üniversitenin yeri meselesinin basınımızı düşündürdüğü günlerde fikrimizi şu satırlarla ortaya koymuştuk. (Bize göre, düşünülmekte olan üniversite, fakülteleri ve enstitüleri ile Doğu'nun bütün şehirlerinde parça parça kurulmalıdır. Böyle bir hareket noktası, her şehrin özelliklerini ilk plânda gözönünde bulundurarak canlı meselelere yönelen, yaraya merhem olan, ihtiyaçlara cevap veren ilmi üniversitenin gayesi haline getirecektir. Bu zihniyet ve kuruluşla Doğu'da yer alacak bir üniversite kalkınmaya hizmet eder; aksi halde gösterişli binalarda can veren bir göstermelik meydana getirilmiş olur.)

Diyarbakır'da yayınlanan Çizgi dergisinin 1 Nisan 1953 günlü 5. sayısından aldığım düşüncelere bugün de katılıyorum. Üniversite fikrinin mahiyeti icabı bir bütünlük demek olduğu belki de hatırlatılmak istenecektir. Başka yerlerdeki örnekleri bir yana, bizim özel koşullarımızın, ilimden medet uman ve cevap bekleyen meselelerimizin bizi ayrı şehirlerde kurulacak

fakültelere, araştırma merkezlerine götürmekte olduğu bir gerçektir. Kars'ın, Van'ın, Elâzığ'ın, Diyarbakır'ın ve belki de öteki şehirlerin Erzurum'la birlikte üniversitenin nimetlerinden faydalanmasını yürekten diliyorum. Erzurum'da atılmakta olan ilk adım, bu dileğin gerçekleşmesi imkânını da birlikte getirmektedir.

Atatürk'ü yitirdiğimiz 1938 yılından bu yana belki de ilk defa anma törenlerinin en büyüğünü onun büyük adını taşıyan üniversiteyi Erzurum'da açarken yapmış oluyoruz. Atatürk'ün beylik sözlere, birbiri ile bağdaşmaz davranışlara, üstü kapalı hücumlara reva gördüğümüz aziz hâtırası bu adımla biraz olsun umduğuna yaklaşıyor. Kendisini sevmenin, yolunda yürümenin, izini bulmanın umudunu diriltiyor.

Atatürk Üniversitesini, kuruluşunu gerektiren ödevleri gerçekleştirmek yanında, taşıdığı adın kendisine yüklediği bir ödevin de beklemekte olduğunu sanıyorum. Bu ödev, adını taşıyan üniversitenin çatısı altında Atatürk'ün ve eserinin bilimsel anlayışla incelenmesidir: Bir yandan Atatürk ve devrimle ilgili yayınları, belgeleri toplamak, tez konularını Atatürk'e ayırmak ilk adım olabilir. 1919 yılında toplanan Erzurum Kongresinin ruhu ile ruhlanacak bir üniversiteden bu konuda çok şeyler beklemek hepimizin hakkıdır.

10 Kasım 1958 (V)

OKULLARIN VERİMİ MESELESİ

Ders yılının sona ermesi ve imtihanların başlaması ile birlikte okullarda başarı oranının düşük olduğunu bildiren haberlere rastlıyoruz. Okulların verimi ile ilgili bu haberler de, yağmurlardan sonra duymağa alışık olduğumuz sel, ya da yazın ilk sıcakları ile birlikte başlayan orman yangını haberleri gibi tabiî ve devrî bir özellik kazanıyor. Bunun için de gereken dikkatle üzerinde durulmuyor.

İlk okuldan üniversiteye ve yüksek okullara kadar öğretimin her basamağında düşük bir başarıdan söz edilirken, sayıların başarılı gösterdiği «mutlu azınlık» hiç de ilgimizi çekmiyor. Oysaki genel olarak imtihan düzeninden gelen aksaklıklar, gevşekliğe varan bir sorumluluğun hoş görürlüğü, yüksek öğretimde bile karşılaşılan kopyecilik, haklı olarak az olduğu söylenen başarı oranını gölgelemektedir. Gerek bilgiyi yoklama tekniklerindeki eskilik, gerekse

kopyeden bir çeşit merhamete kadar sebeplere bağlanabilecek aksaklıklar, kalanlarla geçenler arasında küçük ölçüde bir yer değişikliğini haklı gösterse de, gene de okullarda verimin düşük olduğu gerçeğini değiştiremez. Daha insaflı ölçülerle, şikâyet konusu olan başarı oranlarının biraz daha düşmesi mümkündür.

Bu durum karşısında, en azından boyuna zararına çalışan bir işletme karşısında duyulan üzüntü ve yapıcılıkla meselenin üzerine eğilmek gerekmektedir. Gerçi, okul düzeni, bir işletme özelliği göstermesine rağmen «kâr» gayesi üzerine kurulu değildir. Fakat böyle olması, her türlü kamu işletmelerinde olduğu gibi öğretim kurumlarmda da verim meselesinin gözönünde tutulmamasını gerektirmez. Aksine, gelecek nesillerin donatıldığı ve en elverişli biçimde hayata hazırlandığı öğretim kurumlarında, mânevî sorunluluk bir milletin geleceğine kadar uzanmaktadır. Bu mânevi sorumluluk yanında, on binlerce genç insanın boşa geçen bir ders yılında yaptığı masraflarla kaybettiği «zaman» pek küçük kalır. Durum böyle iken meselenin gereken ciddilikle ele alınmaması çok hazindir.

Okullarda verimi azaltan sebepler arasında şunları sayabiliriz:

1. Okullarımız, çoğu kere, bir öğretim ve eğitim çevresi olmaktan uzaktır. Elverişsiz binalar, ders aracı eksikliği, aşırı derecede kalabalık sınıflar, yorgun ve hayattan bezmiş öğ-

retmenler, hayatın gerisinde kalmış bir öğretim ve eğitim anlayışı okul çevresinin belli başlı çizgileridir. Bu çevre içinde birinci mesele olarak «öğretmen» üzerinde durulması gerektiğine inanıyoruz. Çünkü onsuz her iyi imkân verimsiz olmağa mahkûmdur.

2. Aile, okulla işbirliği halinde olmaması bir yana, ya okula karşıdır, ya da ona ilgisizdir. İlk okulda varlığı görülen okul aile işbirliği orta öğretimde bir çatışma halini almakta, meseleyi çok kısır bir açıdan, sınıf geçme - sınıfta kalma biçiminde gören aileler, sübjektif ölçülerle hareket etmektedirler. Bütün kabahati karşı tarafa yüklemek okul ile aile arasındaki uçurumu daha da genişletmektedir. Halbuki işbirliği ve anlayışla çözülebilecek meseleler eksik değildir. Aileler, çocuklarının öğretimi konusunda gerekli gözetleme ve denetlemeyi bile ihmal etmektedirler.

3. Öğrenciler okulu pek de ciddiye almamakta, işi oluruna bırakarak ve daha çok öğrenmek, daha başarılı olmak kaygısı taşımadan, külfetli bir iş saydıkları okula gelip gitmektedirler. Küçük yaşlarda başlayan cinsî ilgiler, spora ve sinemaya düşkünlük, hayatı pek de umursamamak, yönetmeliklerin yeter saydığı kadar bilgi ile yetinmek okul çağı gençliğine yön vermektedir. Bu etkiler altında her şeye «boşveren», görev ve sorumluluk anlayışı zayıf, erişmek istediği hedeflere götüren her tür-

lü vasıtayı meşru saymaya meyilli bir neslin yetişmekte olduğunu, acı da olsa, söylemek lâzımdır. İyilerin istisna teşkil etmeğe başladığını sanmak bile, ne kadar kötümser olunursa olunsun, insana ağır gelmektedir.

4. İçinde yaşadığımız içtimaî çevre, geçici olmasını dilediğimiz değer yargıları ve köksüz ölçüleri ile yetişen nesiller üzerinde baskı yapmaktadır. Para, hangi vasıta ve yollarla ulaşıldığı gözönünde tutulmayan başarılar, ahlâklılık ve doğrulukla bağdaştırılması imkânsız davranışlar yeni yeni değer yargılarına varlık kazandırmaktadır. Ülküsüzlük, adam sendecilik, günü gün etmek gibi dayanaklar üzerine kurulan bir hayat anlayışı, yetişen nesiller için en büyük tehlike sayılmak lâzımdır. Okumuş adamın değerlendirilmediğinin çeşitli misalleriyle adım başında karşılaşılan bir çevrede olayların başka türlü cereyan etmesini beklemek fazla iyimserlik olur.

Okullardaki verim konusuna okul, aile, birey ve toplum açılarından kısa bir gözatışı yapmış bulunuyoruz. İliştiğimiz meseleler, sebepler zincirindeki tepe noktaları sayılabilir. Fakat verimi azaltan sebeplerin bunlardan ibaret olmadığı da bir gerçektir.

Gözlerimizin önüne kötümser bir tablo çizen okulların verimi meselesi, içine girdiği görülen çıkmazdan kurtarılamaz mı? Bunun plânlı ve gerçekçi çalışmaları gerekli kıldığını sanı-

yorum. Bir küçük başlangıç olarak, eldeki imkânlara ve normal yetiştirme koşullarına göre öğrenci sayılarının sınırlandırılması üzerinde durulmalıdır. Bunun için de mecburî ve parasız bir öğretim olan ilkokuldan sonraki bütün öğretim basamaklarına seçerek öğrenci alınmalıdır. Ancak bu yola girmek suretiyle cemiyetin zorlamalarından kurtulmak, gerekli koşulları taşımayan bir tarlaya rastgele ve çok sayıda tohum serperek fazla ürün alacağını sanırken cılız, boş ve çoğu kere hiç ürün alamayan bir çiftçinin durumuna düşmemek lâzımdır. Bir istatistik psikozu içinde, artan okul ve öğrenci sayıları karşısında heyecana gelmekle hiç bir şey kazanılmış ve yapılmış olmaz. Üstelik, gerçekleri peçelemek ve başka türlü göstermek suretiyle büyük yanılmalara yol açılır. Millî eğitim alanındaki «yarım okumuş» adam enflâsyonu, iktisadî alandaki enflâsyondan daha az tehlikeli değildir.

26 Haziran 1959 (V)

OKUMA BAYRAMI

Gösterişsiz, gürültüsüz bir bayram, bereketli bahar yağmurları ile birlikte, bu yıl da köylerimizdeki ve kentlerimizdeki ilkokullarda sessizce kutlanıyor. Çoğu kere yalnız ilkokulların birinci sınıflarında çocukları olan ailelerle öğretmenlerinin kutlamakta oldukları bu bayram yarına doğru akıp gitmekte olan iyi günlerin işaretidir. Çünkü bu bayramlar «okuma» ya geçen ilkokul öğrencilerinin bayramı olmaktan çok, okur yazar yurttaşlara sahip olan bir ulusun bayramıdır.

Okur yazarlar oranının Türkiye'de az gelişmiş ülkeler ölçüsünde bulunduğunu biliyoruz. Demokrasi denemesinde karşılaştığımız güçlüklerden pek çoğunun, eninde sonunda bu düşük oranla ilgili olduğunu bilmiyor da sayılmayız. İnanıyoruz ki umutla beklediğimiz iyi yarınlar, yeni kuşakların sayıca ve özellikçe bizden daha iyi, daha ileri olmasıyla gerçekleşebi-

lir. Yeni harflerle okumaya başlayan her kız ve erkek yavruda yarınlara uzanan alın yazımızı aramak yanlış olmayacaktır. Bunun içindir ki, ne kadar dar bir çevrede kutlansa da okuma bayramını gerçekten bir bayram olarak ulusça değerlendirmemiz gerektiğine inanıyorum.

Okuma bayramı bir yandan okumaya geçen genç kuşakların duyduğu kıvancı taşırken, bir yandan da bu bayrama katılmayanların ıstırabını bize duyurmalıdır. Anayasamızda bütün Türk vatandaşları için parasız ve mecburî olduğu belirtilmesine rağmen okuma nimetinden yararlananların çok az olduğunu hepimiz biliyoruz. Kentlerden köylere doğru, kenar mahallelere ve gecekondu mahallelerine gidildikçe ilkokul yaşında olanlardan okula gidenlerin azaldığını, kız çocuklarının kendilerine özgürlük ve insan olma onuru kazandıracak eğitim ve öğretimden yoksun kaldığını üzüntüyle görüyoruz. Okuma bayramlarının acı ile düşündürmekte olduğu bir başka gerçek de, yıllarla birlikte, eski yazı öğrenmekte bulunan genç kafaların çoğalmakta bulunuşudur. Köylerde, büyük şehirlerin yalnız kenar mahallelerinde değil gözönünde bulunan semtlerinde de, gizli açık yapılmakta olan sağdan sola yazı öğretimi, yalnız bir yöntem meselesi olarak değil, bir dünya görüşü olarak da ortaya çıkmaktadır.

Gücüm yetseydi, yaşama sevinci ve daha

iyi bir yarın özlemi içinde bulunanlar için Devlet Radyosunun her haberler bülteninde okumaya geçen ilk okul öğrencilerinin sayısını gür bir sesle yurttaşlarıma duyurmak isterdim. Bana kalırsa, iyi günlere doğru yol almakta bulunduğumuzun işareti, insana usanç veren malûm yayınlardan çok, bu küçücük sayılar olurdu. Çünkü bu genç yurttaşların, en azından genel seçimlerde oy puslalarını kendi elleriyle olduğu kadar kendi kafalarıyla da dolduracağını düşünerek, demokrasimizin yarını hesabına ümide kapılırdım. Devrimlere destek olacak başların onlar arasında yetişeceğini hayal ederdim.

Anadolu bozkırı bahar yağmurlarının böylesine özlem çekiyor. Bu rahmet olmadan iyi yarınların geleceğini sanmak aşırı bir iyimserlik olmaz mı?

25 Nisan 1960 (V)

YOLUNU GÖZLEDİĞİMİZ AYDIN

İçinde bulunduğumuz güçlüklerin sebebi nedir? Verimsiz üretim, geleneğe ve göreneğe bağlı bir dünya görüşü, kötü sağlık koşulları ve alışkanlıklar, insana ve tabiata dostça bağlanamamak.. Neden ileri geliyor bunlar? Batılı kurumlar ve yöntemler bizde niçin gereğince işleyemiyor? Bu ve buna benzer soruları, yanlış bir teşhisle «cehalet»e bağlayanlar çoğunluktadır. Onlara göre Türkiye'nin bütün dertlerini, okur-yazar oranını yükseltmekle çözmek mümkündür. Çünkü derdin başı cahilliktir. Bunun için de herkesi ilk öğretimden ve halk okullarından geçirmelidir.

Sadece okur yazar olmak, dört işlemi ve ilkokulun kazandırdığı öteki bilgileri edinmek derdin devası olmasa gerektir. Elbette, bu sözlerden ilk öğretime karşı olmak anlamı çıkmaz. Bizim karşı olduğumuz şey, ilköğretimin bir gaye olarak anlaşılmasıdır. Büyük yurttaş top-

luluklarını okur-yazar yapmak amacını güden okul içi ve okul dışı çalışmalarının «güdük» bırakılması ile sağlanacak fazla bir şey yoktur. İstatistiklerde okur yazar oranı biraz artar. Türkiye'nin milletlerarası kıyaslamalardaki yeri biraz değişir. İşte hepsi bu kadar.

Bunca denemeye, olayların önümüze çıkardığı düşünce fırsatlarına rağmen bu konuda niçin direnildiğini anlamak güçtür. Okur yazarlık, daha iyi vatandaşlığın, haklarını ve ödevini bilmenin, kendini aşmanın, iyi bir üretici-yapıcı ve yaratıcı olmanın aleti haline getirilmedikçe bu sihirli değneğe bağlanılan ümitler boşunadır. Çoğu kere lisenin, hattâ yüksek okulların veremediğini kısa yoldan elde etmek gibi garabetlere düşülmemelidir.

Kabahat halkımızın cehaletinde değil, onun bu durumundan yararlanan aydınlarındadır, diyeceğim. Belki şöyle düşüneceksiniz: Mademki, aydınlar halkın cehaletinden yararlanıyorlar, öyleyse, bu yolu kapamak için de halkı okutmak gerekmez mi? Böyle bir düşünceye karşı cevabım şudur: Halkını yanıltınayan aydınlar meselesini, halkı okutmaktan öne almak daha yerinde olur.

Aydının sorumluluğu konusu üzerine Türkiye'de çok şey söylenmiştir. Dün ile bugün arasında aydın konusunda dikkate değer bir değişme olduğunu sanıyorum. Ziya Gökalp'ın «güzideler»i halka yabancı idiler. Bunun içindir ki

Gökalp onlardan halka gitmelerini istemekte idi. Halk ile güzidelerin karşılaşması ise şu amacı gerçekleştirecekti. Güzideler halka «medeniyet»i götürecekler, buna karşılık ondan «harsımızı» öğreneceklerdi. Sizin anlayacağınız, taraflar arasında, çağdaş değerlerle millî değerler konusunda bir alış-veriş olacaktı. Bugün durumun değiştiğini söylerken halk-aydın ayrılığını sevindirici bir terkibe kavuşturan bir tutuma da işaret etmek istiyorum. Yabancı kültürlerle beslenmeyi kendini bulmanın hizmetinde kullanamayanlar bir yana, bugün, aydınların halktan gelmeleri yolu yetesiye açılmıştır. Bunu, Köy Enstitüleri denemesinde de bulduğumuzu söylerken bir çelişmeye düşüyor değilim.

Üç sınıflı köy okulunda eğitimle başlayan ilköğretimi Yüksek Köy Enstitüsüne kadar sürdüren bir tutum bugün de benim özlemimdir. Karşı olduğum şey, «güdük» bırakılan, dar bir daire içinde başlayıp biten, beslenmediği ve işe yarar hale getirilmediği için de kısa zamanda unutulan her çeşit öğretim ve eğitimdir. Aydın olmayı dar bir çevre yerine büyük halk topluluğunun, köylü kentli ayırdetmeksizin kabiliyeti olan, gücünün yettiği yere kadar eğitim-öğretim nimetine kavuşturulan gençlerin arasından geçilen bir merhale haline getirmelidir. Halkı içinde duyan aydın, yazının başında söz konusu ettiğim güçlükleri yenmede tek dayanağımızdır.

İçinde bulunduğumuz durumun cehaletten gelmediğini gösteren bir tanık olarak 1957-1960 dönemindeki D. P.li Milletvekillerinin öğrenim durumları üzerinde durulabilir. Bize kalırsa Yassıada dramının ibretle ele alınacak yönlerinden biri de yüzlerce değerli memleket evlâdının nasıl olup da meş'um bir gidişe dur diyememiş olmalarıdır. Aşağıdaki sayıların tanıklığı karşısında millet kaderine hükmeden bir aydınlar çoğunluğunun hırslı politikacılar haline gelmiş olmalarına yakınmamak mümkün değildir.

417 D. P.li milletvekilinin öğrenim plânından görünüşü şöyledir:

Öğrenim derecesi	Sayısı	% oranı	
Özel	7	1.7	
İlk	15	3.5	
Orta	34	8.2	
Lise	59	14	
Yüksek (Yurtta)	263	63	72.4
Yüksek (Dış ülkelerde)	30	7.2	
Doktora	9	2.2	

Konuya bu açıdan bakılınca insanı yeniden bir karamsarlık sarıyor. Bir yanda cehalet içinde yüzen kütleler, öte yanda kişisel çıkarları uğruna diktatör heveslilerine destek olan «okumuşlar». Onlara «aydın» demeğe insanın dili

varmıyor. Şu küçük misal bile okumuş olmakla aydın olmanın daima atbaşı yürümediğini göstermeğe herhalde yeter.

Hiç bir diploma «aydın» olmanın belgesi değildir. Okumamış insanın sağ duyusundan da yoksun olan nice okumuşlar görmüşüzdür. Kitaba düşman gözüyle bakan, «mesele»si olmayan, tatlı canını sıkıntıya sokmadan yaşayan, fedakârlığı daima başkalarından bekleyen, yurt sorunları üzerinde düşünmeği külfet sayan yüksek okul bitirmişlerimiz az mıdır?

Aydın olmak diplomaya bağlı değilse de iyi bir lise kültürünün aydın olmağa temel hazırladığı kabul edilmektedir. İstisnalar bir yana yolunu gözlediğimiz aydın yüksek öğretim kurumlarımızdan geçecektir. Onu özlemimize lâyık kılan yalnız bilgisi değil, yurt meseleleri karşısındaki tutumu olacaktır. Gerçekçi ve ülkücü olma özelliklerini birbiriyle bağdaştıran aydın, halkın hizmetinde olduğunu bir an unutmayacaktır. Halka duyduğu saygı ve sevgi, karşılaştığı engelleri aşmakta onu güçlendirecektir. Millî eğitimcilerimiz aydın konusu üzerine de eğilmelidir.

23 Mart 1961 (D)

HAKKÂRİ'DEKİ WALTHER TEPESİ

Hakkâri ve Walther adlarını bir araya getiren olayda bizi, bu toprağın çocuklarını düşündüren yönler bulduğum için onları yazıma başlık yaptım. Acı gerçeklerimiz kadar unutulmaz güzelliklerimizi, ele geçmez imkânlarımızı umursamadığımızı gösteren davranışlar sürüp gidiyor. Bu durum karşısında şöyle bir kendimize gelmek, aklımızı başımıza toplamak gerek. Sahte'yi bir yana iterek halis'i aramalı, kendimize ve çevremize akıl gözü ile yeniden bakmalıyız.

İlk okuldan başlayarak bizi gerçekten uzaklaştıran, sahteye, yapmacığa sürükleyen bir eğitimden geçtiğimizi niçin saklamalı? Yıl sonu sergilerinde öğrencisinin yerine bile bile büyüklerinin el işlerini sergileyen öğretmenler, ana-baba tarafından yapılan ev ödevlerini «aferin»le karşılayan terbiyeciler, gelişmesini tamamlayınca tanımakta güçlük çektikleri bir

nesle şekil vermektedirler. Ailede yalan dolan üzerine kurulu bir eğitim düzeninin bulunması ise, yadırganıp küçümseneceğine savunulmakta, çocuklarla yüz göz olmamak için başka çare bulunmadığı, çoğu kere, öne sürülmektedir. Okulun ve ailenin yanı sıra çevrenin de, bu tutumu desteklediğini söyliyebiliriz.

Bunun içindir ki yurdu sevmek, halkı sevmek deyince gezip görmek, kaynaşıp konuşmak yerine nutuk söylemek, evi kilimle süslemek bize daha kolay geliyor. Gerçeklerle karşılaştıkça da öyle akla gelmez formüller buluyoruz ki insanın eli ağzında kalır. Geçenlerde bir üniversite talebesi, yakından bildiği bir aile faciasını bana üzüntü ile anlattıktan sonra, «Bunlar Türk değildir» diye işin içinden çıkıvermişti. Kendisine hırsızların, kaatillerin, kötü kadınların da, belki bizden fazla bizden olabileceğini, onları Türk sayınamakla işin içinden sıyrılmak yerine olayların nedenleri üzerinde düşünmenin daha yerinde olacağını anlatmağa çalışmıştım.

Bu ölçüyü yalnız insanlara ve olaylara uyguladığımız sanılmasın. Bazıları da yurdun bazı köşelerine, dağlarına ve bataklıklarına, işe yaramaz görünen yerlerine bu ölçüyü uygular, oralarını «bizim» saymazlar. En çok ilgi bekleyeni, değerlenmek için himmet isteyeni bir yana itmek, gerçek dışı bir dünyada yaşayıp üstelik yurtsever geçinmek garabetlerimizden bi-

ri olmuştur. Eğitim düzenimizin, aile ve aydınlarla işbirliği ederek parmak basılacak başlıca meselelerinden biri hiç şüphe yok ki gerçekçi bir yurt sevgisinin nasıl temellendirileceğidir. Bu yapılmadan bulutlardan yeryüzüne inmek, halis'i sahteden ayırdetmek, güvenle bakılan bir yarına yönelmek mümkün olamayacaktır.

Gelelim Hakkâri'deki Walther tepesine. Avusturyalı bir gencin adını Türkiye'nin en uzak köşelerinden bir yere, Hakkâriye bağlayan kader onun bir tutkusuna dayanıyor. Ernst Walther büyük güçlüklerle pençeleşmek, aşılması ve tırmanılması çetin dağlarla boy ölçüşmek isteğindedir. Onu Cilo Dağlarına kadar sürükleyen bu istek şiddetli hava değişimleri sonunda ölümüne yol açınca arkadaşları kamp yerindeki bir tepeye onu gömerek adını bu tepeye vermişlerdir. Kuş uçmaz kervan geçmez dağ başındaki mezar bir gün kaybolacaktır, fakat onun hâtırasını yaşatacak Walther Tepesi yalnız o yerler halkının ve dağcıların gönlünde değil, gerçek sevdalılarının belleğinde de yer alacaktır.

Avusturya neresi, Cilo Dağları neresi diye sormayınız. Tutku halini alan her sevgi ve her dilek ne sınır dinler, ne mesafe. Önemli olan insanın içine bir ateşin düşürülmesidir. Gerçekçi bir yurt sevgisini böyle bir ateşle harekete geçiren eğitim ve öğretim amacına ulaşmış demektir. Söz dağlardan açılmışken misalleri de

oradan alalım. Erciyes Dağlarına çıkan ilk kayakçı kafilemizin, daha önce bu çevrede araştırmalar yaparak «Erciyes Dağı Bölgesi ve Orta Anadoluda Kayseri Şehri» adlı eseri yayınlayan Hannover Yüksek Teknik Okulu Coğrafya Öğretmeni Dr. Gerchart Bartsch'ın 1/200 bin ölçekli haritasından faydalandıklarını bir kitapta okumuştum. Batı doruğuna ipsiz ve yalnız başına çıkan ilk dağcının da Dr. Fritz Freiherr von Rummel olduğu (18 Ağustos 1935'te) bu kitapta yazılıdır. (Bk. Muvaffak Uyanık, Dağlarımız, İstanbul 1947, s. 35).

Dağcıların yanı sıra bilginler de en az yüzyıldan beri Türkiye'nin dağlarında incelemeler yapmaktadırlar. Almanlar, İsviçreliler ve Avusturya'lılar, dağcıların yanı sıra coğrafyacılar, jeologlar ve botanikçiler dağlarımızın konukları olmuşlardır. Hakkâri Dağlarında incelemeler yapan bir kümenin elde ettiği sonuçlar şunlardır: «Bitkilere ve hayvanlara ait materyel toplanarak birlikte getirilmiştir. Dikkatli bir incelemeden sonra yeni familyalar, cinsler bulunmuştur». (Adı geçen kitap, s. 68).

Dağlarımız için böyle de ovalarımız, tarımımız ve madenlerimiz, anıtlarımız ve eğitimimiz.. için durum tam tersine mi? Ne gezer! Cumhuriyet Türkiye'sinin bunca atılışlarına rağmen kendimizle ilgili meselelerde ve konularda bile yıllanmış izler üzerinde ilerliyoruz. Değerlerimizi bize yabancıların göstermesi bir

yana, yaptıklarımızın değerine inanabilmek için de yabancı tanıkları aramaktayız. İçimizden nasılsa çıkabilen bir kaç bilgi, sanat ve fikir erinin eninde sonunda onları küçümsememize sebep olan tek kusurları bizden olmalarıdır. Öylesine kökümüzden kopmuş, kendimizi ve içinde yaşadığımız çevremizi hor görür olmuşuzdur.

Yüzyıllardır çeşitli uygarlıklara beşiklik yapmış bir yurdumuz var. Batı kültürüne kaynak olan «Yunan Mucizesi» bu topraklar üzerinde gerçekleşmiş. Dünyanın ünlü kişileri, büyük efsaneler ve inanışlar, tarih olayları ve insanoğlunun ışıklı düşünceleri hep bu topraklar üzerinde yeşermiş, oluşmuş. İnsanımıza gelince, tarih olanlar bir yana, gönlünün yüceliğini ve yaratıcı zekâsını nakışlarda, çinilerde, camilerde ve kervansaraylarda cömertçe ortaya koymuş. Sözün kısası, topraktan ve insandan yana büyük nasibimiz var.

Bizim yoksun olduğumuz gerçek sevgisi, tanıma, öğrenme, arama ve yaratma tutkusu. Anadolu, hangi açıdan bakarsanız bakınız, kutu içinde bir kutudur. Geçmişe ve geleceğe, tabiata ve insana, canlıya ve cansıza açılan her kapı orada şaşırtıcı zenginliklerle doludur. Her türlü zahmete değer bu aramalar sonunda bulacağımız da kendimiziz. Şu halde Anadolu'yu aramak, kendimizi bulmakla bitecek olan bir deneydir. Bu deneyden geçmeden gerçeklerimizin sırrına eremeyiz.

Hakkâri'deki Walther Tepesi bizim için bir sembol olmalıdır. Ölerek ad bırakmak için değil, yaşamağa hak kazanmak için Anadolu gerçeğinin maddî ve manevî tepelerinde kendimizi bulmağa yönelmeliyiz. Yol, bu yoldur.

13 Nisan 1961 (D)

MİLLÎ EĞİTİMİN ÇIKMAZLARI

«Altı sınıflı öğretmen okulları»nda karma öğretim yapılmasını «politik» bir mesele sayan Millî Eğitim Bakanının düşüncesi kadar millî eğitim işlerimizin içinde bulunduğu çıkınazı özetleyen bir olay bulunamaz. Millî eğitim hizmetlerinin Türkiye bakımından taşıdığı hayatî önemi bilenler, yukardan gelen bunca gayretlere rağmen yılan hikâyesine döndürülen bir «plânlama» çalışması karşısında kötümserliklerini gizleyemez olmuşlardır. Bakanlıktaki köklü değişmelerle ümide kapılan, fakat çok geçmeden hayal kırıklığına uğrayan büyük öğretmen kütlesi ise şimdi de kaybedilen zaman için yas tutar haldedir. Bir defa daha anlaşılmıştır ki, yeni kanunların çıkarılması çevrenin bir eğitim hamlesini yürekten beklemesi yeter değildir. Meseleleri can evinden duyan «insan» ların küçük hesaplarla bertaraf edilmesi bu konuda da kısır çırpınışlardan öteye gidemeyen

bir manzara yaratmakta gecikmemiştir.

Önce şu soruların cevapları üzerinde bir fikir birliğine varılmalıdır: Millî eğitim siyasetimizin temel unsurları nelerdir? Türk toplumuna nasıl bir biçim vermeyi düşünüyoruz, eğitim ve öğretimin bu biçim vermedeki rolünü ve yerini nasıl gerçekleştirmeğe çalışıyoruz? Yurdumuzun uzun vadedeki ihtiyaçları ile öğretim hedeflerimiz arasında bir uygunluk var mıdır? İçinde bulunduğumuz iktisadî koşullar eğitim ve öğretim hizmetlerinin yerine getirilmesi bakımından nasıl bir çalışma anlayışını ve metodunu gerekli kılmaktadır? Millî eğitimimizin baş meselesi olduğunda söz birliği edilen «öğretmen»ler Bakanlıktan ne beklemekte, ne bulmaktadırlar?

Elbette sorular bu kadarla bitmemektedir. Fakat meselelere bir giriş olarak akla gelen ilk sorular arasında bunların yer aldığı söylenebilir. Ayrıntılarına girmeden, işaret edeceğimiz noktalar şunlardır:

1. Millî eğitim siyasetimizin temel unsurları ya açıklıkla ortaya konulmamakta, ya da meselelerin derinine inmek yerine günlük olayların kalabalığında yitirilen kısa vadeli tedbirler halinde anlaşılmaktadır. Halbuki bu siyasetin temel unsurları, yalnız şahıslarla değil iktidarlarla bile kolay kolay değişmemelidir. Temel unsurlar arasında insana yönelen, onu cemiyetin iyi bir vatandaşı ve iş hayatının başarılı bir

üreticisi haline getirmek amacını güden batılı-halkçı ve ülkücü tutum sayılabilir. Batılı tutum içerisinde yer almakta bulunan özellikler üzerinde ayrıca durmuyoruz.

2. Son yüzyılı dolduran bütün gayretler Batı modeline uygun bir toplum yaratmak biçiminde özetlenebilir. Atatürk Devrimleri toplumumuzun dünya görüşünü ve değerler düzenini ortaya koymuştur. Eğitim felsefemiz bu toplumun istediği insanı şekillendirmekte açıkça ödev almalıdır. Kafa ve el emeğini değerli sayan, ahrete değil dünyaya ve yaşamaya dönük, mutluluğu ve kalkınınayı toplumca ve toplum için isteyen bir anlayış eğitim yolu ile gerçekleştirilmelidir.

3. Muhtaç olduğumuz insanla onu hayata hazırlayacak öğretim cihazı arasında önceden düzenlenmiş bir münasebet mevcut değildir. Bu sebeple öğrenim bir süs olmaktan öteye gidememekte. yetişme alanı dışında çalıştırılanlar gittikçe çoğalmaktadır. Bu tutumun bir sonucu olarak «aydın işsizliği» de söz konusu edilecek bir seviyeye varmış bulunuyor.

4. İktisadî imkânlarımızla eğitim ve öğretim hizmetlerinin yerine getirilmesi için gereken giderler arasında denge kurabilmek ortaya bir takım meseleler koymaktadır. Ya imkânlarımız ancak bu kadarına yeter diyerek eğitim ve öğretim alanını sınırlandırmak, ya da bu hizmetin görülmesinin gerekli kıldığı koşulları ya-

ratabilmek için yeni bir anlayışı ve gerçekleştirme yollarını benimsemek lâzımdır. Dağları devirmeğe yetecek iş-güçlerinin âtıl bir durumda bulunduğu Türkiyede, millî eğitim de dahil, birçok meselelerin «çözüm yolu» ortada duruyor.

5. Bakanlıktan öğretmenin istediklerine gelince; maddî ve manevî destek, terfi, nakil ve tâyinlerde belirli ilkeler ve âdil ölçüler, meslekte ilerleme ve gelişme imkânları hemen akla gelenler arasındadır.

Şimdi, daha açık olarak millî eğitimimizin çıkmazları üzerinde durabiliriz. Üzerinde fikir birliğine varılmasını gerekli saydığımız ve ayrıntılarına girmeden bazı noktalarına iliştiğimiz sorular herhalde söyliyeceklerimizi kolaylaştıracaktır.

Millî eğitim işlerimizin içinde bulunduğu çıkmazı özetleyen küçük bir olaydan yazımızın başında söz etmiştik. Sadece bu tutum bile Batılı bir toplum olmak bakımından karşımıza çıkan engelleri yetesiye belirtmektedir. Küçük hesaplarla meseleler başka türlü ele alındıkça temel ilkelere ve onların zorunlu kıldığı cesur davranışlara elbette varılamaz. Bakanlığın yüksek görevlileri de, başta «Talim ve Terbiye Heyeti» olduğu halde, nabza göre şerbet verme tutumunu hâlâ terketmemiş gibidir. Bizim akıl erdiremediğimiz şey genç ve zinde bir kadronun yüksek kademelerde, bunca Millî Eğitim Baka-

nı değişikliğine rağmen, bir türlü gerçekleştirilememiş olmasıdır. Büyük ümit bağladığımız, fakat çok kısa süren Kodamanoğlu'nun müsteşarlığı devresi, köklü ve günün koşullarının gerekli kıldığı bir zihniyet yenilemesi için yeter olgunluğa varılmadığını üzüntüyle müşahede fırsatını ortaya çıkarmıştır.

Görülüyor ki, millî eğitim siyasetimiz ve varılmasını hedef edindiğimiz toplum düzeni, eğitim ve öğretimin bu çalışmalardaki yeri, şahsî görüş ve tutumların tutsağı olmaktan kurtarılamamıştır. İhtiyaç ile öğretim cihazının âhenkli bir işleyişe kavuşturulacağı umudu bile ortada yoktur. Meselelerimize gerçekçi bir gözle bakıp tedbirler aradığımızı da söyliyemeyiz. Öğretmen konusu, bütün genişliği ve âcil meseleleriyle ele alınmak için zaman beklemekte devam edecek görünüyor. Öğrenciler bakımından olduğu kadar öğretmenler bakımından da kemiyet/keyfiyet tercihi meselesi, bu konuya uzaktan ve yakından bağlı çeşitli konularla birlikte ele alınacağı günü beklemektedir. Çıkmazlardan kurtulmanın yolu, tutarlı insanların, politika yapmadan «millî eğitim» için gerçekleri değerlendirmelerine imkân vermektedir.

9 Ağustos 1961 (D)

ÇEVREYLE SAVAŞ

Bizi kuşatan toplumsal ve doğal çevrenin ortasında olduğumuz düşünülürse bir yandan çevreden bize, bir yandan bizden çevreye doğğu çeşitli etkilerin, bilinçli bilinçsiz biçim vermelerin ve biçim kazanmaların ağları arasında buluruz kendimizi. Pek çeşitli etkenler ruh dokumuzu öylesine örer ki çevre ile münasebetlerimizde belirlilik kazanan bir davranışın içine itiliriz. Yarına bakışımız ve bekleyişlerimiz bakımından iyimser veya kötümser olmak, çevremiz karşısında içe dönük, dışa dönük kelimeleriyle anlatılmaya çalışılan iki karşıt tutumun çeşitli hallerinden birine varmak itildiğimiz davranış biçimlerinden bazılarıdır.

Konuya başka bir görüş açısından da bakılabilir, bu iki yanlı etki alanında önemli olanın hangisi olduğu sorulabilir. Gerçi, insanı ve çevresini biribirinden ayırarak düşünmek mümkün değildir. İnsan ve çevresi o kadar biribiriy-

le iç içe ve sarmaş dolaştır ki böyle bir ayırma ancak kuramsal alanda gerçekleştirilebilir. Bu takdirde, (yaratıkların en şereflisi) sayılan insan karşısında çevrenin önemini küçümseyenlerle insanı çevrenin bir ürünü halinde düşünen iki karşıt görüş ortaya çıkar. Tarafların öne sürdükleri kanıtlar karşısında inandırıcı bir sonuca varmak kolay değildir. Fakat, konu belli bir zamandaki ve yerdeki durumuyla ele alınırsa çözümü güç olmayacaktır.

İnsan ile çevresi arasındaki ilişkilerin özellikle, eğitim bakımından büyük önem taşıdığı şüphe götürmez. Dengeli, çevresini toplumsal bakımdan olduğu kadar doğal bakımdan da akla göre düzenlemiş ve yorumlamış olan toplumlar için eğitim, yeni kuşakları çevreye, onun isteklerine göre şekillendirmek, yani (insan)ı çevresine «intibak» ettirmektir. Bu koşullar altında bu eğitim ilkesinin tartışılacak bir yanı da yoktur. Fakat aynı ilkeyi başka koşullar altındaki bir toplumda uygulamağa kalkışırsanız çok değişik sonuçlarla karşılaşırsınız. Okulda yaratılmağa çalışılan değerler düzeni ile açıkça tezat halinde bulunan bir toplumu gözönüne getiriniz. Okul, başarının yolunu alınteri ile çalışmada, sıtmanın iyileştirilmesini de kininle tedavide bulsun ve bunları savunsun. Başta aile olmak üzere çocuğun yakın temas halinde bulunduğu çevreler başarıyı, çalışmadan elde edilen, tesadüflerin ve haksız olarak «zekâ» dedik-

leri kurnazlığın bir semeresi saysın, sıtmanın kesin tedavi şekli olarak da «hoca»ya okutulmayı veya kurşun dökülmesini salık versin. Şu küçük örnek, ortaya çıkacak olan çelişme hakkında bir fikir verebilir. Böyle bir toplumda, eğitim ilkeleri ile toplum karşı karşıyadır. Bu durumda ya çevreyi toptan değiştirmek, ya da çevrenin yaşattığı ilkeleri okulda egemen kılmak gibi kesinlikle ele alınması gereken ikili bir yol vardır. Bu iki yoldan biri, yani çevrenin çoğunlukla canlı tuttuğu fikirlerin okula da yön vermesi hazin bir yenilgi olurdu.

Görülüyor ki dengeli bir toplum için olağan saydığımız insanı çevresine uydurma ilkesi, okulun yaratmağa çalıştığı değerler düzenine açıkça karşı olan toplumlar için bir anlam ifade etmez. Bir eğitim ilkesi olarak da uygulanma alanı bulamaz. Bu durumda akla gelen en karşıt tutum, çok aykırı görünse de şu olacaktır Böyle bir toplumda eğitimin amacı, genç kuşakları çevreye intibak ettirmek değil, aksine genç kuşakların çevreye intibakını güçleştirmek, biraz daha ileri giderek, çevre ile intibakını bozmaktır. Sözün kısası bir başka toplumda amacı intibak olan eğitim, daha başka bir toplumda amaç olarak intibaksızlığı benimsemek zorunda kalacaktır.

Fakat böyle bir eğitim anlayışı, demokratik düzende karşılaşacağı çeşitli engellemeler bir yana, ortaya düşündürücü sonuçlar çıkar-

mayacak mıdır? İntibaksız kuşaklar çevrelerini kendilerine mi uyduracaklar, yoksa kendi huzurlarını yitirmek yanında toplum için de bir huzursuzluk kaynağı halini alarak kurtuluşu, büyük güçlükler ve fedakârlıklar pahasına da olsa çevreye uymakta mı bulacaklardır?

Birinci durumda ele alındığı gibi bir kuşağın çevreyi değiştireceğini ummak herhalde fazla iyimserlik olur. Toplumdan gelecek direnme karşısında yalnız eğitim yolu ile güçlüklerin çözülemeyeceğini yakın yılların denemeleri bize yetesiye göstermiş olmalıdır. Yalnız, bu konuda kesin bir yargıya varabilmek için uzun süreli denemelerin tamamlayıcı çalışmalarla da desteklenmesini, toplumu bugünden yarına değiştirivermenin mümkün olamayacağını hesaba katmalıdır. İkinci durumda ise, kendisi ve çevresi için huzursuzluk kaynağı olduktan sonra yenilgiyi kabul ederek çevreye uyan, uymak zorunda kalan bir kuşak sözkonusu edilmiştir. Yapılan masraflarla bağlanan umutların boşa gidişi bizi «böyle gelmiş, böyle gider» teranesindeki kaderciliğe olduğu kadar, haklı bir dâvada ve doğru yolda, sonunda yenilmek de olsa mücadele etmenin asil azmine götürebilir. Yenilgi sonunda girişilecek bir iç hesaplaşmanın yöntem ve alet bakımından yeni arayışları düşündürüp buldurması da imkânsız değildir.

İnsan ve çevresi konusunu, konunun eğitim bakımından ortaya çıkardığı meseleleri genel

olarak belirttikten sonra sözü kendimize getirmek istiyorum. Farklı ve değişik toplumları görüp de kendimize, bizi kuşatan çevrelere bakınca başlangıçta bir yıkılma, kötümserliğe kapılma duygusunun insanı sardığını niçin gizlemeli? Kısa bir ayrılıktan sonra bile burnunuzda tütmeye başlayan Türkiye, eviniz ve işiniz, dostlarınız ve tanıdıklarınız, alışık olduğunuz yollar ve sesler size bir başka türlü, belki de «oldukları gibi» görünmeye başlıyor. Bir tedirginlik duygusu içinde her şeyden şamar yiyerek, sanki tersine kurulmuş bir düzende hep kusurları, olumsuz yönleri yakalayarak deliye dönüyorsunuz. Çevrenizi kuşatan her şeyde «tahta» dan ve «teneke» den bir çemberin tahammül edilmez bir ölçüde çok yer aldığı bir dünya biçimleniyor. Hayatımızı, uygarlık seviyemizi, maddî ve manevî varlığımızı biçimlendiren başlıca malzeme olarak «tahta» ve teneke» bir kâbus haline giriyor. Herşeyi sesler düzeninde tahta'nın takırtısı ve tenekenin tangırtısı olarak işitip deliliğin sınırlarına varıyorsunuz. Bu çemberi aşmadan yaşamağa hak kazanmak size imkânsız görünüyor.

Öte yandan, çok uzaklardan geliyormuşçasına bir ses yükseliyor: (İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen..) Bu tok sese milletçe ayak uydurarak çemberi yarmak bir umuttan daha fazla bir şey, bir gerçek; çünkü çok daha (namüsait) durumlarda önümüze açılmış ay-

dınlık bir yol var. Gel gör ki, kişisel tutku ve çıkarlar, akıl gözünü perdeleyince izi bulmak güç olmuş. Fakat hâlâ geç değil Mustafa Kemaller!

22 Kasım 1961 (D)

ÖĞRETMENLERİN ÇİLESİ

Türkiye'nin içinde bulunduğu güçlüklerden kurtulması için eğitim ve öğretim konularına daah çok önem verilmesi gerektiğine yabancı uzmanlar işaret etmektedirler. Bu uzmanlar iktisadî meselelerimiz dolayısıyla eğitim ve öğretimin önemine parmak basmak suretiyle, iktisadî kalkınma ile millî eğitim arasındaki yakın bağı ortaya koymaktadırlar. Gerçekten, Türkiye'nin eğitim meseleleri, karşılıklı etkiler ve bağlar gözönünde tutulursa, toplumumuzun bütün meseleleriyle, uzaktan yakından, ilgili bulunmaktadır. Gerçi bu anlayış, bir sezgi olarak bütün güçlüklerimizin, eğitim yolu ile çözülebileceği biçiminde bir yoruma kadar vardırılmıştır. (İnanç) yerine (yorum) kelimesini kullandığımı elbette farketmişsinizdir. Çünkü (dediğim dedik) tutumuyla olayları düşüncemize uydurmağa zorlamak, olsa olsa, yeni bir dogmatizme kapı açar. Halbuki, eğitim ve öğ-

retim meseleleri üzerinde düşünürken sakınılacak tehlikelerin başında dogmatik tutumlar yer almaktadır.

Birçok meselelerimizin çözümünün eğitimle ilgili olduğunu söylemek başka, eğitimi biricik faktör olarak ele almak başkadır. Bu birbirinden farklı iki görüş çoğu kere birbirine karıştırıldığı içindir ki (umulan) ile (bulunan) arasında hayal kırıklığına yol açan mesafeler görülmektedir. Öte yandan, hiç hesaba katılmayan bir taraf, (öğretmen) ile (çevre)si arasındaki münasebetler, bağdaşmazlıklar ve çekişmelerdir. Eğitim ve öğretim çalışmaları içinde baş yeri öğretmenin aldığını hesaba katarak meselenin bu yönü üzerine eğilmek gerekir.

Türkiye'de eğitim ve öğretim hizmetleri Devletin görüşü veya deneti altında yürütüldüğü için, yasalara ve yönetmeliklere uygun bütün çalışmaların devlet cihazının her türlü desteğine nail olması beklenir. Aydın olmanın sorumluluğunu fazlasiyle duyan öğretmenler, köyde ve kentte, çoğu kere bu tabiî destekten yoksun kalmaktadırlar. Devamsız öğrenciler için kovuşturma açan köy öğretmenlerinin dövülmesi olayı karşısındaki pasif, yatıştırıcı ve «idareci» tutum söylemek istediklerimizi yeteşiye belirtmektedir. Devletin kendilerinden yana olduğundan şüpheye düşen öğretmenler, kapıldıkları kötümserlik içinde kendi kabuklarına çekilmekte, çevreden gelen çeşitli baskılar

karşısında vazife yapamaz hale düşmektedirler. Giyinişi, davranışları ve hizmet anlayışları itibariyle köylerde ve küçük kasabalarda geri zihniyetlilerin haksız târizlerine, hattâ saldırılarına uğramak bir öğretmen için işten bile değildir. Hele bayan öğretmenlerin mâruz kaldıkları çirkin olaylar çok düşündürücü ve üzücüdür.

Öğretmenlerin çilesi bu kadarla da sona ermemektedir. (Kapalı cemiyet) koşullarından doğduğu gerekçesiyle küçümsenen olaylara büyük idare ünitelerinde, okul içi ve okul dışı idarecilerden gelen yenileri katılmaktadır. Son haftalarda cereyan eden iki olay bu bakımdan ilgi çekicidir. Bu kümeye giren olaylarda okul müdürleri ile çevrenin idare adamlarının öğretmenlerle karşı karşıya geldiklerini görüyoruz.

Olayların ilkinde «zorla» akıl hastahanesine gönderilen bir öğretmen söz konusudur. Okul idaresi ile arasındaki bir geçimsizliğin sebebiyet verdiği öne sürülen olay, üç günlük gözlem sonunda öğretmenin hastahaneden çıkarılması ile herhalde ilgi çekici yeni safhaları ortaya koyacaktır. Daha sık rastlanan ikinci tip olayda ise, beldenin en büyük idare adamının şahsî sebeplerin fazlaca etkisinde kalarak yetkisini çok aşan bazı «tasarruf»larda bulunduğu görülmektedir. Bütün bu olaylarda «Tanrı mesleği»ni halkın gözünde küçük düşürmese bile, hiç olmazsa sarsıntıya uğratan ortaklaşa un-

surlar vardır.

Kendisinden daima fedakârlık isteyegeldiğimiz öğretmen kütlesi, hizmet şartlarından doğan haklı isteklerinin sürüncemede kaldığını görmenin yarattığı üzüntüyü de «çile»sine katmaktadır. Bu üzüntüde yurtta olup bitenleri yakından izleyen, olaylar üzerinde derinlemesine düşünen bir aydın olmanın da payı bulunduğunu söylemeliyiz. Çeşitli gerekçelere bağlı olarak bazı meslek mensuplarına verilen «tazminat» bir yana, ders ücretlerinin bile yılan hikâyesine dönmesi ona «kabil-i izah» görünmemektedir. Daha da şaşırtıcı olanı, öğretmen intibak kanunları çerçevesinde Danıştayda açılıp kazanılan bazı dâvaların eldeki mahkeme ilâmlarına rağmen, yerine getirilmediğinin ileri sürülmesidir. Bu konu ile ilgili bir okuyucu mektubu şu satırlarla sona ermektedir: (Ne elem verici bir haldir ki, bir hukuk devletinin Millî Eğitim Bakanlığı, yedi yıldan beri ben ve benim gibi elinde Devlet Şûrasının ilâmı bulunan yüzlerce öğretmenin ilâmını infaz etmemektedir.)

Öğretmenlerin şahsî üzüntülerinin yanı sıra yüzyüze geldikleri öğrencileri ile ilgili meseleler de hayatlarının bir parçası halini almakta gecikmez. Acı ve tatlı yanlarıyla öğrenci siluetleri öğretmen ailelerinin günlük hayatına karışmakta, dost bir davranış, saygılı bir selâm bütün üzüntü sislerini dağıtmaya yetmektedir. Askere giderken 5 sınıflı ve 250 mevcutlu oku-

lu kapayarak anahtarını muhtara teslim eden Siverek'in Tilbağda köyü öğretmeninin ruh halini yaşayabilmek için «öğretmen» olmak gerekir.

Büyük çoğunluğu ile Atatürk'ün ışık dolu dünyasına gönül vermiş olan öğretmenler nerede görev almış olurlarsa olsunlar kendilerini Türkiye'nin mutlu geleceğine adamışlardır. Sadece mümkün olanı istemekte, her şeyden önce de Devlet Baba'dan köy muhtarına kadar idareci çevrelerden «anlayış» beklemektedirler. Bu anlayış esirgendiği müddetçe eğitim ve öğretim hizmetlerinin yolunda yürüdüğünden haklı olarak endişe edilebilir.

2 Mayıs 1962 (D)

ERZURUM MEKTUBU

Tarih ve coğrafya bilgimiz kadar turistik niyetlerimiz de dışa dönük olduğu için (Doğu Ekspresi) nin İstanbul Erzurum yolunu tamı tamamına 40.5 saatte aldığını öğrenince hayret etmiştim. Gerçi 48 saat içine İstanbul-Münih yolculuğunun sığdığını biliyordum. Kilometre hesabıyla İstanbuldan 1725 kilometre uzaklıkta bulunan Erzurum ise, nedense, bana çok daha uzaklarda imiş gibi geliyordu. Halbuki Erzurum'u, Anadolu'nun ilk fethi kadar Millî Mücadelenin doğum sancılı günleri de bize yetesiye yakınlaştırmalı idi.

Yol arkadaşım Ahmet Hamdi Tanpınar. (Beş Şehir) adlı kitabının Erzurum adını taşıyan bölümünü, Ankara'yı atlayıp, Konya, Bursa ve İstanbul'u daha sonra okumak üzere bu

---

Gazete yayımlanırken yazının başlığı «Atatürk Üniversitesi» olmuştur.

yolculuk vesilesiyle açıyorum. Dilerim ki, eğer okumadı iseniz, bana utanç veren bir ihmali gidermeniz için Doğu Ekspresine bineceğiniz günleri beklemeyin.

Yakın ölümünün melâl kattığı satırlarında Tanpınar, Erzurum şehrine bağlanan iki önemli bağı şu kanatlanmış satırlarla anlatır: (Erzurum Türk tarihine, Türk coğrafyasına 1845 metreden bakar. Şehrin macerası düşünülürse, bu yükseklik daima gözönünde tutulması gereken bir şey olur. Malazgirt zaferinin açtığı gedikten yeni vatana giren cetlerimizin ilk fethettikleri büyük, merkezî şehir Erzurum'dur). Bu gedikten sonra Yeni Türkiye'nin millî haysiyetini fethetme azmi de gene Erzurum'da şahlanacaktır. (Tarihimizin ikinci dönüm yerinde, Millî Mücadelenin ilk temeli gene Erzurum'da atılır. Her şeye rağmen hür, müstakil yaşamak iradesi, ilkin bu kartal yuvasında kanatlanır. Atatürk Erzurum'dan işe başlar. Tıpkı ilk fatihler gibi oradan Anadolu'nun içine doğru yürür; oradan başlayarak yurdumuzu, milletimizin tarihî hakları adına yeni baştan fethederiz.)

Erzurum Kalesini gezerken vatana çatısından baktığını düşünen Tanpınar, kitabının «Ankara 1946» basımının 67. sayfasında şaheser bir tablo çizmiştir. Bir akşam vakti Kaleden Dumlu ve Palandöken Dağlarının kuzeyden güneye çevrelediği ovayı seyrederken gördüklerimle Tanpınar'da okuduklarım biribirine ka-

rışıyor. Güze rastladığı için olmalı sarı'nın ağır bastığı tabloda, Haziran sonunun yaşama sevinci dolu yeşil'i şimdi panoramaya hükmediyor. Kurak geçen 1961 yılının yanyana getirdiği (Doğu) ve (Açlık) kelimeleri artık sadece otlaklardaki sıska hayvanlarla, ayak üstü konuşma fırsatı bulabildiğim vatandaşlarımızın hâtıralarında yer alıyor. Bol yağışlı geçen 1962 yılı, çok kısa bir gelecek için olsun, korkulu rüyaları geriye itmektedir.

Tabloya katılan iki yeni unsur, Dağ Mahallesini ortaya çıkaran gecekondularla heybetli çatıları yükselmekte olan Atatürk Üniversitesidir. Tarihin ünlü kapılarına açılan Erzurum'a şehre içtimaî ve iktisadî açılardan bakanlar, bu muhayyel kapılardan girmelidirler. Şehrin bugünkü nüfusu olan 96 bin, 1960 genel nüfus sayımına kıyasla 20 binden daha fazladır. Türkiye'de sanayileşme değil, çevre köylerindeki çetin yaşama şartları ve açlık, kır nüfusunu şehirlere yöneltiyor. Tabiat güzelliklerinden yana çok zengin olsa da sadece tarıma bağlı kaldıkça yarı aç-yarı tok yaşamağa mahkûm olan, ünlü şelâlesine rağmen alın yazısı yağışlara bağlı Tortum çevresi köyleri gecekondulaşma yarışında önde görünüyor. (İş ve İşçi Bulma Kurumu) nun levhasında bir tek istek yer almazken şehrin sokakları dilencilerle dolup taşmaktadır.

1958 yılında kurulmuş olan Atatürk Üniversitesi 4 yaşını tamamlamıştır. Temmuz'un

ilk haftasında sona erecek olan imtihanlarla ilk mezunlarını verecektir. Fen Edebiyat Fakültesiyle Ziraat Fakültesi 450 kadar öğrenciyi bağrına basıyor. Bina sıkıntısı yalnız laboratuar malzemesiyle binlerce kitabın sandıklarda kalmasına yol açmamakta, gelecek ders yılında ancak 100 yeni öğrencinin alınmasını mümkün kılmaktadır. Şehre bir üniversite sitesi kazandıracak olan yeni yapılar ise, müteahhidin tutumu yüzünden, yavaş ilerlemektedir. Geçen yıllarda basınımızı ve halk efkârını yakından ilgilendirmiş olan fikir çatışmaları ise küllenmiş görünüyor. Çoğu kere, kişisel gerginliklerin bir ideolojik kılığa büründürdüğü intibaını veren çatışmalar, tarihimizin dönüm yerindeki Atatürk Üniversitesi bakımından, hiç olmazsa, uyarıcı olmuştur.

Yaptığım bir gözlem beni yeni baştan düşündürüyor. Şehirde çokça satılıp okunan gazete ve dergilere bakarak ulaştığım kötümser fikirler, (Yılanların Öcü) filmine halkın gösterdiği rağbet karşısında eriyip ortadan kalkıyor. Halkın mayası ile aydının ve okumuşun opportünizmi, burada da karşı karşıyadır. (Varlık 1962 Yıllığı)ndaki ankete verdiğim cevapta da belirttiğim gibi, gerici fikirler de, bir aydın azınlığından halka doğru, yukardan aşağı iniyor. Oysaki halktaki maya gerçekten ve evrimden yanadır her zaman.

22 Haziran 1962 (D)

AYDINLARIN YENİLGİSİ

10 Ekim 1965 seçimleri biteli bir hayli oldu, fakat seçim sonuçları üzerinde yapılan yorumlar ve tartışmalar henüz sona ermedi. «Şaşırtıcı, umulmayan» kelimeleriyle nitelenen bir sonuç için yorum ve tartışmaların süregelmesini olağan karşılamak gerekir.

Bu yazımızda seçim sonuçlarını aydınlar açısından ele almak istiyoruz. Yazımızın başlığında da belirtmiş olduğumuz yargıya nasıl vardığımızı açıklamak bu yazının konusu olacak. Aydınlarımızı 1965 milletvekili seçimlerini kendileri açısından düşünmeğe ve gerekirse tartışmaya davet edebilirsek amacımıza ulaşmış sayılırız.

«Aydın» sözcüğünü tanımlamanın kolay olmadığını biliyorum. Aydın olabilme çok nedenli bir olaydır. Eğitim ve öğretim, dünya görüşü, ülkücülük, yeni bir yarına yönelme gibi nitelikler aydın olmanın nedenleri arasında sa-

yılabilir. Yurt sorunlarını kendine dert edinmek, en doğru çözüm yollarını arayıp bulmak, kişisel çıkarların buyruğundan kurtulmak aydın kişinin başlıca özellikleri arasındadır.

Ana çizgilerini belirtmeğe çalıştığım yurdumuz aydınları Ekim 1965 seçimleri dolayısiyle nasıl görünüyorlar? Gelecek için ne gibi davranış ayarlamaları onları beklemektedir? Bu sorular üzerinde düşününce benim vardığım sonuçlar şunlar oldu:

1. Aydınlarımızın (biz saymasak da kendileri ve geniş bir çevre onları böyle adlandırıyor) bir bölüğü için seçimlerde «post kapmak» başlıca amaç olmakta devam ediyor. Bunun için partiler bir araçtır, amaca ulaşmak için de her türlü yöntem uygulanabilir.

2. Geçirdiğimiz seçimlerin Türkiye'deki oluşumlar açısından taşıdığı önemi kavrayamayan, partilerle ilgili olmadan da kendilerine bir takım görevler düştüğünü anlamayan aydınlarımız da vardır. Bazan yangeldizm, bazan da koyu bir karamsarlık onları eylemden alakoymaktadır.

3. Büyük şehirlerde bir araya gelip tartışma olanağı bulan aydın takımı «kendi kendilerine gelin-güvey olma» deyimini akla getiren bir durum içindedirler. Yorumlarındaki ve tahminlerindeki büyük yanılma payı kendi aralarında tespit ettikleri ortaklaşa görüşleri aynı oranla genellemeye kalkışmalarından ileri gel-

mektedir.

4. Aydın ile halk arasındaki «kopukluk» bir defa daha bütün çıplaklığı ile ortaya çıkmıştır. Çoğunluğu «halk»tan gelmeyen, halktan gelenlerinin bazılarında «yozlaşma» görülen aydınlarımız için halk «soyut» bir kavram olmaktan öteye geçmez. Nakış, türkü, kilim gibi öğeler halk özentisinin gözalıcı süsleridir. «Köylü», «işçi», «esnaf» gibi halk ağacının gür dalları ile uzun süre bir arada bulunup dertleşmeğe «incelik»leri engel olur böylelerinin.

5. Başkalarını öne sürmek, hazıra konmağa yönelmek de aydın kusurları arasında sayılmalıdır. Cefayı başkaları çekecek, akıllarınca sefayı da kendileri süreceklerdir. Böylesi bir olayın dünyanın hiç bir yerinde olmadığını, ülkemizde de gerçekleşemeyeceğini akıllarına koymalıdırlar.

6. Aydınlar arasındaki görüş ayrılıklarının temel fikirler ve ilkeler yerine «sen-ben» kavgasından ve bencil düşüncelerden doğduğunu gösteren örnekler pek boldur. Ayrıca, eylemleri ile düşünceleri arasındaki tutarsızlıklar da bazı aydınları, yakın çevrelerinden başlayarak toplumun gözünde itibar kaybına sürüklemektedir.

7. Aydınlar arasında fikir ayrılıklarının bulunması olağandır. Yöntemde farklılıklar göstermesini doğal karşıladığımız bu fikir ayrılıklarının temel görüşler ve amaçlarda bir araya gel-

mesi beklenir. «Akıl yolu» ve «Bilim yolu» kılavuzu olanların ortaklaşa görüşlerde birleşmeleri bir mantık kuralıdır. Eğer işleyiş bu kurala uygun olmuyorsa ortada aydınların kendi aralarındaki bir tartışma değil, aydın olanlarla aydın olmayanlar arasında bir tartışma vardır demektir.

o

Böylece ortaya koyduğum sorulardan ilkini, ayrıntılarına fazlaca girmeden, cevaplandırmış bulunuyorum. Bazı yargılarımda beni insafsız, hattâ haksız bulanlar çıkabilir. Olaylara ve gözlemlere dayanan bu sonuçlar Gogol'un aynasını andırıyorsa elden ne gelir?

Arabası kırılana yol gösterenin çok olduğu bu günlerde «gelecek için» konuşmak içimden gelmiyor. Güçlüğünden değil, kolayına kaçılmasından ve «öğütçü başı» durumuna düşmekten. Fakat hiç olmazsa bir noktaya değinmeliyim. Halkın içine karışmadan, kütleleri kendi çıkarları karşısında uyanık kılmadan yapıcı ve kurtarıcı fikirleri topluma mal etmek, onların desteğini sağlamak mümkün değildir. Halkın bir hamlede aydınlar düzeyine çıkması ve onu anlaması da beklenemez. Önce aydın olarak halka güven vermeli, seyrek ve yakın gelecek için değil sık ve uzak geleceğe yönelmiş yakınlaşmalar ve kaynaşmalarla aydın-halk uçurumu üzerine köprüler kurmalıdır.

Halkı ve aydını ayrı telden çalan toplumlarda iki yanlı çile sona ermez. Çileden kurtulmanın yolu tektir: Hak ile aydının aynı saflarda buluşması. Halka yakınlaşma ve onun önderi olma görevi gerçek aydına düşer. Bu görev yerine getirilmedikçe de aydının yenilgisi sürer gider.

Aralık 1965 (YU)

III

SARI LİMONLAR

BÜYÜK ŞEHRE GELEN KÖYLÜLER

Köyden büyük şehre doğru bir nüfus hareketinin gittikçe kendini hissettirir bir şekilde mevcut olduğunu genel nüfus sayımları göstermektedir. Arada bir gazetelerin ilk sayfalarında küme küme resimlerini bulduğumuz köylüler bu hareketin bir görünüşüdürler. Şehrin estetiğini bozduğunu, sıkışıklık meydana getirdiğini, darlıklara yol açtığını bir kalemde kestirip attığımız bu köylüler evlerini ve yurtlarını şehirliyi rahatsız etmek için mi terketmektedirler? Onları büyük şehre sürükleyen ana sebepler nelerdir? Bu sorular üzerinde düşünüp sebepleri ortadan kaldırmağa çalışacağımıza, seyahat hürriyetini tahdit etmek ya da belediyelere gelir sağlamak şeklinde meseleyi çözmekten uzak fanteziler üzerinde oyalanıyoruz. Halbuki köyden şehre doğru olan bu nüfus hareketi, Türkiye'nin Batılılaşma meselelerinin ana damarlarından birini teşkil etmektedir. Çe-

şitli yönleri ile üzerine eğilmemiz gereken konuların başında yer almaktadır.

Bugün köyden büyük şehre doğru bir nüfus hareketi ile karşı karşıyayız. Bu hareket içinde yer alan köylüleri iki ayrı küme içinde ele almak doğru olur. Yorganları ve heybeleri ile şehre gelen ve tek arzusu günlük ekmeğini kazanmak olan köylüler yanında, varlıklı olan ve büyük şehrin nimetlerinden faydalanmak, insan gibi yaşamak için köyü terkedenler de vardır. Çok defa bu ikinci küme üzerinde hiç durulmadan bütün dikkatlerin yoksul köylüler üzerine yöneltildiğini görüyoruz. Farklı sebeplere dayanan bu iki geliş, sebepleri iyice anlamak için birlikte gözönünde tutulmak lâzımdır. Böyle yapılacak olursa, ana çizgileri ile, köyün iticiliği ve şehrin çekiciliği düğümlerine bağlanan bir mesele ile karşılaştığımız görülür.

Geçim koşullarının ağırlaştığı bölgelerde köylüler, gündeliklerin yüksek olduğunu duydukları şehirlere çalışmak için gelmektedirler. Köyde geçim koşullarının ağırlaşması, tarlaların yetersizliği ve verimsizliği ile ilgilidir. Kuraklık, ürünlerin zarar görmesi, hayvan hastalıkları gibi sebepler güçlükleri daha da arttırmaktadır. Tarımdaki makineleşme, yarıcıların ve marabaların büyük kısmını göçe zorlamaktadır. Böylece, köyü terketmek zorunda kalanlar şehre akın etmekte, geçici olarak çeşitli işlerde çalışmakta, yolunu ve kolayını bu-

lanlar da bir gecekonduya sahip olarak köyle aralarındaki pamuk ipliğini koparmaktadırlar. Bunun neticesi olarak şehrin nüfusu artmakta, fakat «şehirli» sayısı değişmemektedir. Çünkü şehre gelenler, bir gecekonduda oturanlar köydeki yaşayışlarını, biraz daha acıklı ve sahipsiz bir şekilde, devam ettirmektedirler. Köyden şehre gelmekle mesele bitmemekte, aksine, önem kazanarak yeniden başlamaktadır. Şehre gelene iş bulmak, onu sağlık koşulları içinde barındırmak, şehirli hayatı içinde eritmek gerekmektedir. Bu yol tutulmazsa, göze batar bir şekilde tezatlar, içtimaî ve ruhî sarsıntılar içinde şehirlerin köye doğru başkalaşmasını üzüntü ile seyretmek kaçınılmaz olacaktır. Sözün kısası, bir belediye meselesinin üstünde, plânlı ve anlayışlı çalışmayı gerektiren bir devlet meselesi ile karşı karşıya bulunuyoruz.

Şehrin çekiciliğine kapılarak köyü terkeden varlıklı köylülere gelince, bunlar yaşama şartları köye kıyasla üstün olan şehirlere yerleşmek istemektedirler. Vergi hukukumuzun bir adaletsizliği olarak ele alınması gereken yüksek tarım kazançlarının vergi dışında kalmasının bu harekette bir dereceye kadar rol oynadığını sanmak yanlış olmaz. Gelir fazlası daha üstün bir hayat arzusu yaratmakta, köy koşulları tahammül edilmez gibi görününce, ya tarım çalışmaları şehirden idare edilmek istenmekte, ya da biriken sermaye ticaret ve sana-

yide yeni yatırımlara yol açmaktadır. Sayısı az, şehre gelişi gürültüsüz olan bu ikinci göç de meselenin öteki yüzünü ortaya koymaktadır.

Meselenin görünüşüne işaret ettikten sonra şu soru üzerinde düşünmekte de fayda vardır: Köyden şehre göç bir içtimaî hastalığın mı belirtisidir, önlenmesine mi, yoksa düzenlenmesine mi çalışılmalıdır? Bu noktada görüşlerin değiştiğini, meseleye iki ayrı açıdan bakıldığını söyleyebiliriz. Bize kalırsa, köyden şehre göç tabiî karşılanmalı, önlenmesine değil, düzenlenmesine çalışılmalıdır. Köylü şehirli nüfus oranları Batı ülkelerinde bugünkü durumuna, büyük sanayi hareketinin etkisi altında ulaşmıştır. Artan nüfus, ekili ve dikili alanların son sınırına varıldıkça şehre taşmak isteyecektir. Sanayi bölgeleri kurmak suretiyle şehirlere göçü eşitçe bütün yurda yaymak, mesken, iş bulma ve işe hazırlama meselelerini plânlı bir şekilde yürütmek «şehirlileşme» vetiresine yardımcı olacaktır. Bir yandan gizli işsizliği ortadan kaldırmak, öte yandan yeni işgüçlerine sanayi kollarında yer vermek istihsal gücümüzü arttırmakla kalmıyacak, gelişmesi için gerekli ortamı şehirlerde bulan batılılaşma gayretlerimizi de destekliyecektir.

22 Nisan 1959 (V)

SİYASET VE AHLÂK

Anayasayı ihlâl dâvasının başlaması ile yeniden ilk plânda yer alınağa başlayan Yassıada duruşmaları «ibret levhaları» ortaya koymakta devam ediyor. Bu levhalarda daha dün denecek kadar yakın bir geçmişin olayları içinde bu yurdun kaderine hükmedenlerin içyüzleri bütün çıplaklığı ile ortaya çıkmaktadır. «Hak bellediğin bir yola yalnız gideseksin» sözüne, belki de şair sözü olduğu için, uyanların çok az olmasına karşılık, karışık hesapların sonucu olarak «kaynaşmış bir kütle» halini alanların kalabalığı Yassıada duruşmalarının alın yazısı olarak göze çarpıyor. Son duruşmaların ibret levhaları içinde Başkan Salim Başol'un «facia» diye adlandırdığı biri var ki düşündürücü olduğu kadar üzücüdür de.

25 Mayıs 1960 tarihinde Demokrat Parti Grup Başkanlığına 90 imzalı bir önerge verilmiştir. Hükûmetten son olaylar hakkında iza-

hat vermesi istenilen önergenin görüşülmesine Menderes'in engel olduğu bilinmektedir. Söz konusu önergenin Yassıada'da okunmasından sonra ortaya çıkan «ibret levhası» şudur. 5-6 imzaya sahip çıkanların sayısı elliye varmıştır. Kâğıdın başına toplanıp çekiştirenlerin mücadelesi artınca Başkanın «Dikkat edin, yırtılacak» dediği duyuluyordu. Bu durumu tespit eden fotoğraf, siyaset ve ahlâk öğretimi yapılan her sınıfa asılsa, yeridir.

Siyaset ile ahlâk arasındaki münasebet çeşitli yorumlara ve görüşlere konu olmuştur. Bu iki alanı kesin çizgilerle birbirinden ayıranlar, birini ötekine buyruk sayanlar veya ikisi arasında bir denge kurmaya çalışanlar görülmüştür. Herhalde hakikat, birbirinden ayrı olduğuna şüphe olmayan bu iki alan arasındaki buyruk olmada değil, bağdaşmada ve uyuşmadadır. Önemi olan taraf, siyaset ile ahlâk arasındaki bağdaşmayı kuramayanların çok defa yaptıkları gibi, kusuru kendilerinde arayacakları yerde siyasette, onun kirli ve kötü bir şey olduğunda aramalarıdır. Böyle bir görüş, sahibini çıkmazdan kurtarsa da temize çıkaramaz. Çünkü siyasetin amaçlarından biri de belirli bir ahlâk düzeninin kurulması veya devam ettirilmesidir. Bize kalırsa, meseleyi bir kavramlar münasebeti içinde ele almak yerine, siyaset adamlarının ahlâk davranışları olarak ele almak daha yerinde olacaktır. O zaman, karmaşık görünüş-

lü olaylar kolaylıkla çözülebilir.

Yassıada'da geçen şu olaya bakınız. Bir zamanlar Millî Eğitim Bakanlığı da yapmış olan Celâl Yardımcı'ya Başsavcı Egesel «Üniversite profesörleri hakkında emekliye sevk kararnamesi hazırlayıp hazırlamadığını» soruyor. Yardımcı, «Değil böyle bir kararname hazırlamak, Üniversiteyi daima himaye ettiğini» söylüyor. Bunun üzerine Egesel Divana bir belge sunuyor. Bu belge, Yardımcı'nın ve Menderes'in imzasını taşıyan ve 20 Üniversite profesörünün emekliye ayrılmasını «derpiş eden» bir kararnamedir. Şimdi de Yardımcı, içine düştüğü güç durumdan «politikanın çok kötü bir şey» olduğunu ileri sürerek kurtulmağa çalışıyor.

Çok uzaklara gitmeden, Cumhuriyetin kuruluş yıllarından bu yana her devirde siyaseti bir leke sabunu haline getirerek ahlâk duvarlarını aşanlar görülmüştür. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun «Ankara» adlı romanında Kurtuluş Savaşını yapanların siyaset hayatı içindeki istihalelerini bulabilirsiniz. Bir istisna olarak böyle tiplerle karşılaşmanın olağan sayılan bir yanı da vardır. Fakat son yıllarda görüldüğü gibi siyaset ticaretle karışır, bir anonim şirketin ortaklığı halini alır, her türlü ahlâk kayıtları hor görülürse, bizden olanlar olmayanlar ayırımı başlarsa o zaman siyaset geri teper. İhtilâli meşru kılan her çevre, ahlâk ilkeleri etrafında toplananların «hırslı politikacılar»ı sah-

neden uzaklaştırmalarını er geç hazırlar.

Siyasetin yıktığı ahlâk, yaraladığı değerler düzeni bir sihirli değnekle dokunulmuşcasına birden gelişip gürbüzleşemez. Bireyler gibi toplumlar da kötü alışkanlıklarından kolay kolay vazgeçmezler. Siyaset çekişmeleri içinde dün «mağdur» olanlar, ellerine geçecek ilk imkânı başkalarını kendi durumlarına sokmak için kullanmak eğilimindedirler. Şahsî çıkarlarını her şeyin üstünde tutanlar, kuzu postuna bürünenler yeni düzen içinde de yerlerini almak isterler. Bugünden yarına büyük değişiklikler bekleyenleri ise bir kötümserlik havası sarar. Bu kasvetli havanın tahribatını ortadan kaldıracak iksir, sadece ahlâk ilkelerinin itibar kazanması değil, yöneticilerin yurt menfaatini her şeyin üstünde tutan davranışlarıdır. Bunun için doğruluk, samimilik kadar açıklık da şarttır.

Siyaset adamının mazbut ahlâklı olmasını sağlamak yetmez, onu denetleyecek çevrenin de ahlâk değerlerine bağlı kalması gerekir. Bunun için de sadece kültür seviyesi değil iktisadî refah da büyük toplulukların ortaklaşa nimeti halini almalıdır. Şu halde bir yandan yaraları sararken bir yandan da yarını inşa edecek çalışmalara koyulmak icap etmektedir. Son yılların ahlâk tahribatı hakkında bir fikir edinmek için Namık Gedik'in söylediklerini hatırlamak yeter. Falih Rıfkı Atay, 30 Nisan 1961 ta-

rihli «Pazar konuşması»nda onun şu sözlerini nakl ediyordu: (Bir şey yapmadık denemez. Fakat bütün yaptıklarımız için kullandığımız çimento, yıktığımız ahlâkı kalkındırmak için temel harcı olamaz. Cumhuriyet Halk Partisi devrinin hırsızları iki elin parmakları ile sayılırdı. Bizim devrimizin hırsız olmayanlarını iki elin parmakları ile sayamayız).

Hiç bir bilânço bu kadar üzücü değildir. Gerçi bir atasözümüz «Her koyun kendi bacağından asılır» der. Fakat bir insanı eğitip büyüten çevre, seçip değerlendirenler, alkışlayan eller de «bacağından asılan koyun»un yanındadırlar. Başka bir deyişle «baltanın sapı da bizdendir». Bulunmuş bir cüzdana iki kişinin sahip çıkma iddiasında bulunduğunu görerek üzüntü duyan bizler, kişiliklerinin bir parçası olan imzalarını, velev can havliyle de olsa, 5'e 50 oranında aradıklarına bakarak politikacıların haline ağlamalı değil miyiz?

Yakın geçmişin «ibret levhaları» karşısında kendi halimize ağlayacak kadar olayların özüne inmeden doğruları ve kurtarıcı ilkeleri bulamayız. Yeni insan, hakikatleri ibret gözü ile görenlerin biçim vereceği toplumun ürünü olacaktır. «Gemisini kurtaran kaptan» tutumu çıkar yol değildir.

31 Mayıs 1961 (D)

II. CUMHURİYETİN ANAYASASI

31 Mayıs 1961 tarihli «Resmî Gazete»de halkoyuna sunulmak üzere yayınlanmış bulunan Anayasa 1876, 1921 ve 1924 Anayasalarından temelde ayrılmaktadır. Bu ayrılık yeni Anayasanın hazırlandığı koşullarda başlamakta, çok partili hayatın son safhasında ortaya çıkan rejim buhranından yetesiye ders almış olarak «sosyal devlet» görüşüne ulaşmaktadır. Kurtuluş Savaşı yıllarından sonra kurulan Cumhuriyet «Millî devlet» görüşünü Anayasasına temel yapmıştı. II. Cumhuriyetin Anayasası bu temelin yanına «Sosyal devlet» görüşünü de getirmektedir. Bunun içindir ki halkoyuna sunulmak üzere bulunan Anayasayı «II. Cumhuriyetin Anayasası» saymak yerinde olacaktır.

27 Mayıs 1960 günü Millî Birlik Komitesi tarafından «bir Anayasaya ön tasarısı hazırlamak üzere» Anayasa Komisyonu, görevlendirilmişti. Bu Komisyonun tertiplediği anket aydın çevrelerin bu konudaki düşüncelerini belirtmelerine imkân verdi. Öte yandan, Anayasa Komisyonuna sunulmak üzere Siyasal Bilgiler

Fakültesi İdarî İlimler Enstitüsü tarafından hazırlanan bir inceleme de adı geçen Enstitüce yayınlandı. Nihayet Kurucu Meclis'in bütün bu çalışmaları kuşatan kesif faaliyeti sonunda II. Cumhuriyetin Anayasası 27 Mayıs 1961 tarihinde, halkoyuna sunulacak biçimini aldı. Şimdi bu metnin Türk halkı tarafından onaylanması beklenmektedir.

II. Cumhuriyetin Anayasasını hazırlayanların şu ilkeleri gözönünde tutmalarını düşünmüştük:

a. Yeni Anayasa toplumumuzun gerçeklerini kendisine hareket noktası yapmalıdır.

b. Hangi gerekçe ile olursa olsun bir başka ulusun anayasası örnek alınmadan, çağdaş dünya düzeni içinde toplumumuzun erişmesi amaç bilinen doğrultu kılavuzumuz olmalıdır.

c. İkinci Cumhuriyetin Anayasası insan hak ve hürriyetlerini, içtimaî adalet anlayışını, dengeli bir toplum olmayı sağlayacak kurumları ve teşekkülleri güvenlik altına almalıdır.

ç. Son on yılda içine girdiğimiz çıkınazın siyasî, iktisadî, içtimaî ve ahlâkî nedenleri üzerinde durularak demokrasinin esenlikle işlemesi koşulları sağlanmalıdır.

d. Yeni Anayasada devletin yurttaşa karşı sorumluluğu, hukuk alanından iktisat alanına doğru genişleyerek onun refahının garantilerini de kuşatmalıdır.

Yayınlanan metni okurken, akıl için yol

birdir sözünün dile getirdiği üzere, bu ilkelerin geniş ölçüde Anayasada yer bulduğunu gördük. Halkoyunun dikkatini topladığı şu günlerde bir makale çerçevesi içinde II. Cumhuriyetin Anayasasının bazı özelliklerine ilişmeğe, çalışacağız. Bu ilişme, Anayasa konusunun gerekli kıldığı teknik bir tahlilden uzak olacaktır.

Yeni Anayasanın göze çarpan ilk özelliği bir «Başlangıç» ile başlamasıdır. Bu başlangıçta «Bütün fertlerini, kaderde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde, millî şuur ve ülküler etrafında toplayan» ve «milletimizi, dünya milletleri ailesinin eşit haklara sahip şerefli bir üyesi olarak millî birlik ruhu içinde daima yüceltmeyi amaç bilen» Türk milliyetçiliğinin yanı sıra «Yurtta Sulh, Cihanda Sulh» ilkesi, Millî Mücadele ruhu, Millet egemenliği, Atatürk Devrimlerine bağlılık dile getirilmektedir. «Demokratik hukuk devletini bütün hukukî ve sosyal temelleriyle kurmak» bu Anayasanın baş kaygısıdır. Böylece, 2. maddede sözü edilen «insan haklarına ve başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, millî, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti»ne varılmaktadır.

Anayasanın belirlediği Devlet, «insanın maddî ve manevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlayan» bir devlettir. Kanun önünde eşitliğin yanı sıra bazı hürriyetleri «kamu yararı amacıyla sınırlama düşüncesi» çe-

şitli maddelerde geçmektedir. Devletin ödevleri arasında «İktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek» de vardır. Ayrıca «herkesin hakkı ve ödevi» olan çalışma «memleket ihtiyaçlarının zorunlu kıldığı alanlarda vatandaşlık ödevi niteliği» alınca «demokratik esaslara uygun olarak» kanunla düzenlenecektir. «Toplu sözleşme ve Grev hakkı»ndan başka «Sağlık hakkı» da II. Cumhuriyetin Anayasasında yer almaktadır.

Yaşanmış deneylerden ders alındığını gösteren hükümler arasında «Din istismarının önlenmesi» (Madde. 19), «Çağdaş bilim ve eğitim esaslarına aykırı eğitim ve öğretim yerleri»nin açılamıyacağı (Madde. 21), İspat hakkı (Madde. 34), «Radyo ve televizyonun idaresi ve haber ajansları» (Madde. 121) sayılabilir. Madde 153'te yer alan çeşitli konular da «Öğretim birliği - Şapka ve kıyafet Türbelerin kapatılması Ünvanların men ve ilgası Medenî nikâh Milletlerarası rakamlar gibi) Devrim kanunlarının korunması arasında yer almış bulunmaktadır.

Anayasa Mahkemesini getiren, Bakanların Meclis dışından seçilebilmesini mümkün kılan yeni Anayasa, Türkiye Büyük Millet Meclisi adı altında, üye sayıları nüfusa göre değişmeyecek olan «Millet Meclisi» ile «Cumhuriyet Senatosu»na vücut vermektedir. Devrimcilik ilkesine bağlı olduğumuz için ikili meclis sistemini, ba-

şından beri, uygun bulmamaktayız. Ayrıca, 4. maddede sözü geçen «sınıf» tâbirinin de, parti hayatını daraltacak yorumlara destek olması itibariyle, sosyolojik verilere aykırı olduğunu sanıyoruz.

Anayasa'da ortalama bir dil anlayışı buluyoruz. Konur'un bir yazısında belirttiği gibi (Bk. Türkçe, Sayı 17, s. 8) dil bakımından «Anayasa'da olan'ı değil olması gereken'i de görmek» günümüzün koşullarına daha uygun düşerdi. İmlâ bakımından «lâik» yerine «lâyik» (Madde. 2), «içersinde» yerine «içerisinde» (Madde. 38, son fıkra) kelimelerini kullanmak, 157. maddenin son cümlesindeki «geçici maddelerde»yi, eğer verdiğimiz anlam yanlış değilse, «geçici maddeler de» şeklinde yazmak bize daha doğru görünüyor.

Anayasalar uygulanma güçlerini yurttaşların bilincinden alır. Bu da eğitim ve öğretim konusunu, bir defa daha gözlerimizin önüne koymaktadır. Kısa vâdede yapılacak şey, «Anayasa»yı, haklarımızın ve hürriyetlerimizin neler olduğunu bütün yurttaşlara anlatmaktır. Gerçi hiç bir anayasa mükemmel ve kusursuz değildir. Fakat önemi olan anayasaların kusursuzluğu değil, vatandaşın anayasa karşısındaki bilinci ve davranışıdır. (Halkoyuna Sunulacak Türkiye Cumhuriyeti Anayasası)nı, bu düşüncelerle olumlu bir eser olarak karşılıyoruz.

21 Haziran 1961 (D)

AĞRI DAĞINDAKİ HOROZ

Romancı ne kadar gerçekçi olursa olsun onun da yüreğinin bir köşesinde hayal gücünün biçim kazandırdığı özlemler, fantastik sembollerle dile getirmeğe çalıştığı duygular vardır. Fakir Baykurt'un «Onuncu Köy» adını taşıyan son romanını okuyanlar bu düşüncenin doğruluğuna, onun yazıma başlık yaptığım «horoz»unu hatırlayarak hak vereceklerdir. Genç romancımız köyde eğitim meselesini, özellikle köy öğretmenlerinin karşılaştığı çetin olayları ortaya koyduğu bu romanında Sokrat'ın at sineğini akla getiren bir benzetişle bizi kendimize getirtecek bir «acar horoz»dan söz etmektedir. Romanın belli başlı kişilerinden biri olan «muhtar» bu özlemi şöyle dile getirir: (..Ben Ağrı'da eskerlik yaptım. Ağrı'nın dağı, dağların şahı. Başına çıktın mı, dünya ayağının altında. Baba horozu çıkarmalı Ağrı'nın daşına, yönünü de gün batıya döndürmeli, demeli ki buna: Öt ulan! En beğinle

öt!.. Hani, yövmel kıyamette, borazanbaşı İsrafil, sur çalgısına üfürecek de bütün ölüler dirilecek ya, onun gibi, bu baba horoz da bir ötmeli ki, dağdaki daştaki, köydcki kasabadaki sıçrayıp kalkmalı. Yani ki kendine gelmeli. Gün, Ağrı'nın dağından sıyrılıp çıktığı zaman, karımızı gızımızı, gencimizi kocamızı, yani ki hepimizi, elde kazma kürek, koltuklarımızdan ter fışkırmış, yüzümüz toza toprağa bulanmış, Türkiye'yi güle yeşile boğmak, dünya bahçasının güzel bir köşesi yapmak için.. çalışır bulmalı. Öyle bir horoz.. yani ötmeli..) Onuncu Köy, İstanbul 1961, sayfa 61/62.

İkinci Cumhuriyetin ilk genel seçimlerinden sonra normal idare düzeni kurulurken «Ağrı Dağındaki Horoz»u hatırlatmam sebepsiz değildir. Bizi milletçe kendimize gelmeğe ve Türkiye'yi bakımlı bir ülke haline getirmek için elbirliği ile çalışmaya dâvet edecek bir sese bugün her zamandan daha çok muhtacız. Tarihimizin bir dönüm noktasında, yeniden kendi kendimizle karşı karşıya bulunuyoruz. İçinden geçip geldiğimiz çetin yol sadece tecrübemizi arttırınakla kalmamalı, sağduyunun ve aklın kılavuzluğunda ve birlik içinde aşmamız gereken merhaleleri de açık bir şekilde ortaya koymalıdır. Küçük ölçüler, kin ve intikam duyguları, sen - ben kavgası, kadrini iyice bilmemiz gereken «zaman»ı hoyratça kullanma bizi tehdit eden tehlikelerin başında yer almaktadır. Yeri geldikçe

içimizdeki tortuları iterek, her şey üzerinde yeniden düşünüp bir sonuca varmağa bakmalıyız. Doğru bir yolda olmak istiyorsak, böyle yapmağa da mecburuz.

Yönünü gün batıya dönerek hepimize sesini duyuracak olan Ağrı Dağındaki Horoz gerçeklerimizin yanı sıra imkânlarımızdan da söz edecektir. Kusurlarımızı, zaaflarımızı dile getirdiği gibi meziyetlerimizi ve hasletlerimizi de anlatacaktır. Bazı alanlarda bugüne kadar almış olduğumuz yolu küçümsemeden, işe şimdi başlıyormuşçasına üzerine eğilmemiz gereken konuları da ortaya koyacaktır.

Seçimlerin ertesi günü ortaya çıkan «koalisyon» sözü parti menfaati ile millî menfaat arasında liderlerin nasıl bir seçme yapacaklarını halkoyuna gösterecektir. Ya aklın yolu bulunacak, ya da kısır tartışmalar ve günü birlik tedbirlerle halkın gözünde itibarını yitirecek olan demokrasiye paydos denilecektir. Büyük «Devlet adamı» kıratında siyaset liderlerine sahip olup olmadığımızı bugünlerde öğreneceğiz.

Önce, (Dur!) dememiz gereken noktalara ilişelim. Yuvarlak Masa Andlaşmasına rağmen seçim kampanyası sırasında yürütülen açık-kapalı propagandaları seçmenler kütlesi olarak biliyoruz. Bazı adaylara ve partilere iktidarın eşiğini açsa da kardeşi kardeşe düşüren, nifak tohumları eken ve gelecek günleri zehirleyen seçim taktikleri içtimaî bünyemizi zayıflatmış ve

yaralamıştır. İşe, bu yaraları sarmaktan başlamanın yerinde olacağını sanıyorum. Kin ve husumet havasının canlı tutulduğu bir çevrede güven içinde ve elbirliğiyle çalışma tohumları yeşeremez. Bizi Batılı bir topluluk haline getirecek olan değerler düzenini korumak zorundayız. Karşıt bir tutumun bizi hangi tehlikelerle karşı karşıya getireceğini kestirmek güç değildir.

Türkiye az gelişmiş ülkeler arasında yer alıyor. Siyaset alanından iktisat alanına, eğitimden gecekondu meselesine kadar pek çeşitli konulardaki çıkmazlarımız ortaklaşa kaynağını bu özelliğimizden almaktadır. Gelişmiş bir ülke olmadan, başka bir deyişle refah içinde yaşar hale gelmeden hayatımızı ağırlaştıran, çekilmez bir yük haline getiren gerginliklerden kurtulamayız. Bizim sosyal bir düşünceye ihtiyacımız var. İlim ve ihtisasa değer veren, plân fikrini vazgeçilmez bir kalkınma aleti sayan, insanı çevresi ve bir parçası olduğu toplumla birlikte ele alan bir tutum muhtaç olduğumuzu söylediğim düşüncenin temel dayanaklarıdır. Dünyada olup bitenlere sırtımızı çevirmeden gerçeklerimize yönelmeli, hür düşünceyi tabuların zincirinden azad etmeliyiz. Hakikatlere varmanın başka yolu yoktur.

Kendimizi sağduyunun akışına bırakınca romancının fantastik horozunun söyleyeceklerini, bizden isteyebileceklerini kendi içimizden de duyacağımıza şüphe etmiyorum. Herhalde en

büyük eksikliklerimizden biri de içimizden duyduğumuz sesleri bir araya getirecek örgütlerden, içtimaî kuruluşlardan yoksun oluşumuzdur. Aynı düşüncede ve duyguda birleşenler biribirlerinden habersiz olarak kendi köşelerinde kaldıkça, kendini yalnız ve bunun için de güçsüz hissettikçe «toplum» halini almamız gecikecektir. Çağdaş dünyada bir «cemaat» hayatının kurumlarını ve özelliklerini sürükledikçe de çıkmazlardan kurtulmamız mümkün olamayacaktır.

Hepsi bu kadar mı? Tezatların, uçurumların bence en önemlisi hâlâ ortada durmaktadır. Bu, aydın ve halk arasındaki uçurumdur. Halkın aydına doğru yükselmesi gene de aydının eseri olacaktır. Bunun için ise eğitim sorunlarını çözmemiz şarttır. Aydın, bir çıkar beklemeden halka doğru gitmeli, halkın dertlerini kendine dert edinmeli, onun yanı başında dertlerine derman aramalıdır. Aydının böylesini yetiştirecek kurumların ve koşulların olup olmadığı da ayrı bir mesele. Ya «vakitsiz öten horozun başı kesilir» sözüne ne buyurulur? Tek umut «dayananların, direnenlerin» 10. köyüne kalmış gibidir.

21 Ekim 1961 (D)

YAŞADIĞIMIZ GÜNLER

Saatlerdir yazı masamın başında «konulardan konu» beğeniyorum. Her zaman rahatça yazılarını yazan bir insan için bu sıkıntılı durum nereden doğuyor? Doğrusunu isterseniz, bu yalın sorunun karşılığı sanıldığından daha çok karmaşıktır. Üzerinde enine boyuna düşünüldükten sonra da bir psikolojik nedene dayandığı görülmektedir.

Mesele şuradan çıkıyor. Fikir adamı ve yazar olarak düşünce hürlüğünün sınırlandırıldığını, özgür düşüncenin tehdit edildiğini sanmak bile insanı tedirgin etmeğe yetiyor. İnsan onuru ile bağdaştıramadığımz bu tedirginlik düşüncenizin yolunu kesmekte, size sıkıntılı saatler yaşatmaktadır. Oysaki insan düşüncesi nice tehditlerin, açık - kapalı saldırıların, hatta ölüm - dirim savaşlarının ateşten çemberinden geçerek bugünlere erişmiştir. Savaşlardan aldığı yaraların onu yıpratıp gerileteceğine güçlü kıldığı,

geliştirdiği ise, dünya düşünce tarihinin tanıklık ettiği bir gerçektir.

Öyleyse, karamsar olmak için sebep yol diyeceksiniz. Ortada tehdit edilen bir düşünce olsa bile neticenin şaşmaz bir şekilde olumlu «tecellisi», uzun sürede kendini gösterecektir. Bu kadarı da iyimser olmaya yeter. Ne var ki, bütün güçlerini yapıcı ve yaratıcı hamlelere yöneltmesi gereken bir toplumda özgür düşünce ve açık tartışma en güvenilir bir alettir. Zaman faktörünün gelişmiş ülkelere kıyasla daha büyük önem kazandığı toplumumuzda böyle bir aletten yoksun kalmaya gönül razı olmaz.

o

Toplum olarak birtakım sorunlarla karşı karşıya bulunduğumuz doğrudur. Kurtuluş Savaşı yıllarından bu yana Cumhuriyet'in oluşu, gelişmeleri, çok partili demokrasi denemesi bir takım sorunları çözerek ortaya yeni sorunlar da çıkarmaktan geri kalmamıştır. 27 Mayıs Devrimini zarurî ve tabiî bir hale getiren davranışları düşününüz. İhtilâl düzeninden demokrasi dönemine yeniden girerken örtü altındaki sorunlar da tartışılıp konuşulur oldu. Halka ve yurt gerçeklerine dönük olan 27 Mayıs, sosyal bilinci yöneticilerin tutumuna ve Cumhuriyet Anayasasının harcına getirerek ileri bir adım attı. Sivili ve askeri ile bütün Türk aydınları bu doğrultudaki bir yürüyüşün özlemi içindedirler.

Karşı karşıya bulunduğumuz sorunlara dünya gözüyle bakarak hal çaresi düşünenler de vardır. Bunlar, kritik bir noktada bulunduğumuzu gizlememektedirler. Tarihin akışı içinde selâmet kıyısına varmanın yolu, gerçeklerin sesine uyulduğu ölçüde kolaylaşacaktır. Yarım ve gündelik tedbirlerle başarıya ulaşılacağını sanmak, kendimizi aldatmak olur.

Hal böyle iken, eninde sonunda kâğıt üzerinde kalmaya mahkûm hukukî tedbirlerle neticeleri ortadan kaldırmak yolunu tutmak insana beyhude bir gayret olarak görünüyor. Köklere, sebeplere inmek suretiyle hal çareleri aramak yalnız rasyonel olmakla kalmaz, müsbet neticeli de olurdu.

Fakat, bizde çoğu kere neticeler ve ârazla uğraşıp onları zor tedbirleriyle ortadan kaldırmak, meseleyi halletmekle bir sayılmıştır. Küçük bir iki örnek durumu aydınlatmağa yeter. Dilencilerle nasıl mücadele edildiğini biliyorsunuz. Dilenen insanları toplamak suretiyle dilencileri bir süre için ortadan kaldırmak bu konudaki en olumlu mücadele olmaktan öteye gidemiyor. Halbuki mücadeleyi dilenciliğe karşı yöneltmek, dilenciliğin sebeplerini araştırarak onları ortadan kaldırmağa çalışmak en çıkar yoldur. Bunun çok zahmetli, temel meselelere bağlı, uzun vâdede gerçekleşebilecek bir çalışmayı gerekli kıldığını söyliyeceksiniz. Orası öyle. Ne yaparsı-

nız ki, meselenin başka bir çözüm yolu da yoktur.

Gecekondulara karşı olan tutum da farklı değildir. Gene sebeplere inmeden, yasak kararlarıyla bu muazzam dâvanın karşısına çıkıyoruz. Köyden şehre akın eden kütlelerin meseleleri üzerine eğildiğimiz yok. Üstelik, büyük şehirlerde ucuz meskenler de, hiç değilse yeteri kadar, mevcut değil. Öte yandan lüks inşaat başını almış gidiyor. Biz, gecekondu yapılmasını yasaklıyor, nizamlara aykırı bulduklarımızı oraya sığınanların başına yıkıyoruz. Söyleyin bana, böyle yaptığımız için gecekondu sayıları yerinde duruyor mu, yoksa, her şeye rağmen «eşyanın tabiatı» hükmünü icra etmekte midir?

o

Tanzimat Fermanının ilânından sonra bir devlet memuru, olayların özünü halka şöyle anlatmıştır: «Bundan böyle gâvur'a gâvur denmiyecek.» Bu çelişmeli cümle bizim batılılaşma hamlemizin bir dönemini özetlemektedir. Tevfik Fikret,

«Kanun diye kanun diye kanun tepelendi»

derken, aynı bakış açısından kendi çağını, mahkûm etmekteydi.

İkinci Meşrutiyetten bu yana köprülerin altından çok sular akmıştır. Dirayetli önderlerinin emrinde Kurtuluş Savaşının askerî ve siyasî zaferlerini kazanan Türk milleti, Anadolu boz-

kırlarında yeni bir devletin temellerini atmış, teokratik düzen yerini lâyik düzene bırakmıştır. İradeli, cesur, toplum saadetine yönelmiş kemalist tutum çağdaş uluslar arasına katılma koşullarını kısa bir zamanda bu topraklar üzerinde gerçekleştirmiştir. Çalışma, ileri bir toplum haline gelme isteği kütlelere mal edilmeğe başlanmıştır. Bu başarının tılsımı, gözü peklikle temel meselelere el atılmasındadır.

Yaşadığımız günlerde de toplumumuz, son yılların birbirini kovalayan olaylarından sonra dengesini bulmaya çalışıyor. Gerçek sebeplere cesaretle inmeden derde deva bulamayacağımızı bilmeliyiz. Bin yarım tedbir, bir tam tedbir değildir, diyebiliriz.

14 Mart 1962 (D)

DOĞU ANADOLU İZLENİMLERİ

Yol ile birlikte iki haftayı kavrayan bir geziden söz etmenin ne kadar güç olduğunu biliyorum. Bütün tuşlarına birden basılmış bir yazı makinesinde olduğu gibi benim zihnimde de tanıdık yüzler, meseleler ve tanıklık ettiğim olaylar öne geçmek için âdeta çırpınıyor.. Bir film şeridi halinde sıralanan izlenimleri, şurasından burasından kopararak yan yana getirmekten gayrî bir çare yok. Fon müziği olarak da şair Mehmet Karabulut'un Erzurumda yayınlanmış olan şiir kitabı (*) imdada yetişiyor. Ara başlıklar ise konuları belirtmek için gerekli sayılmıştır.

DOĞU TRENİNDE

Ahrete gitmeye hazırlanan, yolcunun bile-

(*) Mehmet Karabulut, Marçal Akşamları, Erzurum 1956.

ti Ankara'danErzincan'a kesilmişti. Geçirdiği ağır bir ameliyattan sonra iyileşmesi beklenilmeden hastane kapısına bırakılan hastayı, iyileşmesinden umut kestikleri için, yakınları köyüne göndermek istiyorlardı. Hastanın Erzincan'a sağ çıkacağından kendileri de emin olmadıkları için Gar Müdüründen hastanın başına bir iş gelse de Erzincan'a kadar götürülmesini rica etmekte idiler. Halbuki yönetmelik, «emri hak» vâki olduktan sonraki belediyesi bulunan ilk istasyonda ölünün trenden inbirilmesini gerektiriyordu.

İlk defa karşılaştığım için beni derinden sarsan bu olay, sedye içindeki yolcunun «zekâret» haline girmesi sebebiyle trene intikal etmedi. Fakat gerek Gar Müdürü, gerekse yol arkadaşlarım olayı yadırgamadılar. Doğu treninin yolcuları arasına ölülerin de karışması olağandı onlar için.

«Sivastan öte yana geçtin miydi
Serinliğinden belli olur akşamın gelişi
Öküz arabaları, Sivas köylüleri
Gecenin içinde kaybolup giderlerken
Kopacakmış gibi tın tın eder
Gerilir kalbinin bütün telleri»

Şair, Erzincan dolaylarına ulaşınca şu hükme varır:

«Bir nefesi vardır gerçeğin oralarda
Üflesen söner.»

Şairin demek istediği yıllanmışlık ve çürümüşlük müdür acaba?

TABİAT, İNSAN VE ZAMAN

Sarıkamış dolaylarındaki yeşil ormanlar kel dağların dününü akla getiriyor. Çermikleri ve tabiî sularıyla cömert tabiat ana adım başında insanı sorguya çekmektedir. Pulur köyünün dar sokaklarında «cilâlı taş»lar etrafa saçılmış. Karaz'da elleriyle toprağı karıştıran köylüler 2.000 yıl öncesinden çanak - çömlek parçalarını önümüze yığdılar. Tuzcu köyünde Yunus ile Tapdık yanyana uzanıyor. Söğütlü köyünün küçük gölünde ise kutsal balıklar, dokunulmazlığın rahatlığı içinde. Adım başında türbeler, yatırlar, babalar karşımıza çıktı. Doğuda zaman bir girdap gibi yerinde dönüp duruyor.

Hınıs'ın Kolhisar köyünde tümü maraba olan köylülerle konuştuk. Ağzı var, dili yok köylüler kendilerinin olmayan topraklar üzerinde çalışagelmişler, çalışagidiyorlar. Konuşmaları korkulu, bakışları tedirgin.

Otlaklar renkli halıları andırıyor. Çağıltılı sular insana ürperti veren bir sessizliğin içinde akıp gidiyor. Şair gözüyle Karasu düşündürücü.

«Karasu kenarında kadınlar
Unutmuş gülmesini, perişan
Gözleri derin, bir tuhaf
Sudaki saman çöpüne bakar.»

Uzağa, derine bakan adamların yanı sıra,
ya çocuklar?

«Karasu kenarında çocuklar
Bozkır otlarına benzer sarı, cılız
Ufacık yüzlerinde keder
Bir akşam üzeri karanlıkta doğarlar
Çoğu ölür, azı kalır
Karasu kenarında çocuklar
Yemyeşil çayırlarda rüzgâra karşı
Koşamazlar.»

Sözün kısası:

«Karasu kenarında zaman
Akamamış, donup kalmış
Karasu akıp gitmiş dağlardan.»

UMUT IŞIKLARI

Tortum yolu üzerindeki Karagöbek köyünde iki bin ağaç fidanı rüzgârda sallanıyor. Bunları Atatürk Üniversitesinin öğrencileri, köylüleri harekete getirmek için dikmişler, Yoncanın erdemlerinden her fırsatta söz ettiği için adı Mr Yonca'ya çıkan bir Amerika'lı Profesör de, çevre köylülerinin dostu olmuş. Prof. Alexandre'ın adını Ali İhsan'a, köylülere gösterdiği candan ilgiyi atalarının müslüman oluşuna bağlayan Doğulu, kendi hayatına karışan ilim adamına, idare adamına hasret. Erzurum'da Hatemi Tey hikâyesi dinlediğimiz Behçet Efendi, Erzurum

anıtlarına katılması gereken emekli öğretmen Sıtkı Dursunoğlu, Karaz köyünün muhtarı ve şair Karazlı Hakkı Beyin oğlu Muhittin Tekcan, Azort köyünde karşılaştığımız genç öğretmen Mehmet Kardeş, üniversiteye 16 bin kitap bağışlayan Scyfettin Özege.. donup kalmış zamanın ortasında yükselen umut ışıklarından sadece birkaçıdır. Pejmürde kıyafeti, acayip başlığı ve saçlı - sakallı yüzüyle ilk bakışta insana garip gelen, fakat konuştukça ruh zenginliğini hayranlıkla temaşa ettiğiniz vatandaşlar tek bir şey beklemektedirler: Anlayış ve ilgi.

Hınıs'ta inşaatı bitmek üzere olan bölge okulları da öğretmensiz köylere ışık götürecek. 36 binayı en modern ihtiyaçlarla donatan eğitim ve öğretim sitesi 5 milyon liraya ihale edilmiş. Bingöl'ün Solhan'ında ve Elâzığ'ın Karakoçan'ında da aynı plâna göre bölge okulları yapıldığını öğrenerek seviniyoruz.

«SEÇİM ESNAFATI»

Bütün bir gününü Rus sınırındaki Anî harabelerini ve geçenlerde Türkiye'den ayrılan Malakan'ların oturdukları köylerden biri olan Zührap'ı ziyaretimizde bizimle geçiren Kars valisi sayın Fikret Ersanlı önemli bir meseleye parmak bastı. «Seçim esnafatı» adını verdiği kötü politikacılardan yaka silkiyor. Yurt gerçeklerini öyle bir dile getirişi var ki, acılığı bilgeliğe yöneliyor.

Erzurum'u saran gecekondular Kars'ı da kuşatmış. Geçen yıl hükümetçe alınan tedbirlerin Doğu Anadolu'da çok faydalı olduğu söyleniyor. Bu yurt köşesinin gerçeklerini çözmeden ve yaralarını sarmadan rahat uykular uyumak ne mümkün?

«Hınıs dolaylarından diyor spiker
Seyrek ekinli tarlalardan gelir keder
Çırıl çıplak tepelerin ölümsü sessizliği
Neler yok bu türkülerde neler
Ya anaların çocukların halinden
Ne haber?»

10 Temmuz 1962 (D)

SARI LİMONLAR

İstediğimiz kadar «akıl çağı»na girdiğimizi, aklımızı kullandığımızı öne sürüp duralım, alışkanlıklarımızla yaşıyoruz. Bir şey alışkanlık halini alınca da üzerimizde kendiliğinden bir egemenlik kurmuş bulunuyor. Bir kere böyle bir düzen kurulmaya görsün, sonra onun tutsağı olmakta gecikmiyoruz. Bu işleyişi bilenler de, isteseler de istemeseler de, bundan yararlanıyorlar.

Alışkanlığın bir çeşidi de görünüşten doğuyor. Örneğin, limonu daima sarı olarak gördüğümüz, öyle satın aldığımız için bizde nesnenin kendisi ile rengi arasında çözülmez bir bağlılık kuruluyor. Limonun özü rengine bağlı olmadığı halde «sarı»yı limonu meydana getiren öğelerden biri sanıyoruz. Bu, böyle sürüp gidiyor.

Size, çoğunuzun bilmediği bir şey söyliyeyim: kentlerde satın aldığımız limonların «sarı»

sı doğal değil, yapma. Limonları ağaçtan yeşil, kendi deyimleriyle «gök» olarak devşiren üreticiden biz tüketicilere aktaranlar, «alıcı»daki alışkanlığı gözönünde bulundurarak rengini de değiştiriyorlar. Limonlar sandıklara yerleştirildikten sonra «gaz odası»na alınıp «karpit»in aracılığı ile «sarı» oluyor. Bu iş için yapılan harcamaları da limon satın alırken bizler ödüyoruz.

Limonun sadece rengini değiştiren bu işlem için bizler yok yere ödemede bulunurken başkalarına da gereksiz bir zahmet düşüyor. Bir alışkanlık uğruna yok yere külfete katlanıyoruz. Limonlar ağaçtan koparıldığı gibi çarşıda satılsaydı müşteri olmakta güçlük çekecektik.

Limon için söylediklerim «ayva» ve «muz» için de geçerlidir. Cahit Sıtkı Tarancı «Otuz Beş Yaş Şiiri»nde «Ayva sarı nar kırmızı sonbahar» dizesini yazdığı günlerde belki ayvalar gerçek sarılıkları içinde idiler. Şimdi müşteriye erkenden ve taşıma sırasında bozulmadan ulaştırılabilmesi için muzlar gibi ayvaların da «gök» iken toplanıp karpitle sarartılması zorunlu oluyor.

«Gök» kelimesi de dilimizin çok anlamlı kelimelerinden biridir. «Türkçe Sözlük» dördüncü baskısında da kelimenin «ham» anlamına geldiğine değinmiyor. Renk olarak söylediği ise «mavi veya yeşile çalan mavi»den ibaret. (Ankara 1966, sayfa 292). Anadolu, bu kelimeyi Farsça «ham»ın görünüşü olan «yeşil» anlamı-

na, olgunlaşma belirtisi sarı ya da kırmızı olan meyvelerle sebzeler için, yüzyıllardır kullanıyor olmalıdır.

Eskiler «zarf» ve «mazruf» kelimeleriyle görünüş ile öz arasındaki uyuşmazlığı anlatmağa çalışırlardı. Bugün ise görünüş özü yansıtmaktan çok onu belli değerlere uygun biçimde sunmaya çabalıyor. Olayı büyüteçle büyütülmüşçesine izlemek için genç ve yaşlı hanımların «boyanma»larına bakmak yeter. Bir yanda genç çizgileri olgunlaştırma, doğal renkleri koyulaştırma çabası, öte yanda olgun çizgileri gençleştirme ve koyu renkleri açma gayreti. «Sarı Limonlar»ın akla getirdiği bir başka olay da kitap kaplarında karşımıza çıkıyor. Kapağına gösterilen özen yüzünden satılan kitaplar var. Çoğu kere bu gereksiz lüksü, çok renkli, parlak kapakları ödemek külfeti de böylesi kitapları satın alanlara düşüyor. «Kitap» aldığını sanırken kapak ve kâğıt alanlar eksik değil. Yüksek bilim kurumlarında bile kitabın değerini sayfası ile ölçenler, göz dolduran kalın bir kitabı, daha sayfalarını açıp şöyle bir karıştırmadan yeğleyenler yok mu?

Bir ülkenin gelişmesindeki aşamasını ölçenler olaya değişik açılardan bakıyorlar. Çok yaygın olan adam başına düşen millî gelirin yanı sıra okur-yazar oranı, tüketilen kâğıt, sağlık evlerindeki yatak sayısı gibisine ölçüler var. Her ölçünün olayı bir dereceye kadar açıkladığı şüp-

he götürmez. Bana sorarsanız bütün ölçülerle ortaya konulmağa çalışılan bir toplumun aklı hangi oranda yaşantısına kattığıdır. Temeldeki sorun budur.

Özlediğiniz Türkiye'ye varmak için kim bilir hangi sayıların veya oranların gerçekleşeceği günü bekliyorsunuzdur. Benim önerim hiç de karmaşık değil. Uzun boylu hesabı da gerektirmeyecek. Çıkış noktam da «sarı limonlar» olacak. Ne zaman, ağacından toplanan limonlarla ayvaların, kesilen muzların «gaz odası»ndan geçmeden alınıp satıldığını göreceğim, o zaman «akıl çağı»na girdiğimize inanacağım. Ömrümüz bu aşamaya varmaya bilmem yetecek mi?

Kasım 1966 (YU)

İÇİNDEKİLER

YENİ UFUKLAR

Dergisinin

Ek Yayını

ÇAN YAYINLARI

İsteme Adresi : P. K. 1034
Galata - İstanbul

Kitapçılara, Abonelerimize
öğretmen ve öğrencilere
% 25 indirim yapılır
ve posta ücreti alınmaz.

Yönetim Yeri :

Çemberlitaş, Boyacı Ahmet Sokağı,
Nuribey Han, Kat 2, No. 8, İstanbul.

5 lira